

SINGERIN SEURASSA
Muistettuja käytäntöjä ja kokemuksia Singer-ompelukoneesta
toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa

Virve Tarkoma
Pro gradu -tutkielma
Kulttuurihistoria
Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Huhtikuu 2021

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelemällä

TARKOMA, VIRVE: SINGERIN SEURASSA Muistettuja käytäntöjä ja kokemuksia Singer-ompelukoneesta toisen maailmansodan jälkeisessä Suomessa

Tutkielma, 68 s., 1 liites.

Kulttuurihistoria

Huhtikuu 2021

Tutkielma käsittelee poljettavaan Singer-ompelukoneeseen liittyneitä käytäntöjä ja merkityksiä toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä. Singer-ompelukoneella on ollut 1900-luvulla merkittävä asema kotitalouksissa.

Tutkimuksessa kantavana ajatuksena on idea esineiden haltuunotosta, siitä miten ihmisen toiminta, ajatukset ja esineet kietoutuvat yhteen. Esineiden käyttökokemuksia tutkimalla on mahdollista päästä käsiksi myös ihmisen elinympäristöihin ja arvoihin ja toisaalta myös siihen, miten nämä ovat eri aikoina muuttuneet. Tähän esineen haltuunottoon liittyy niiden parissa tapahtuva luova toiminta, jonka voidaan olettaa liittyneen Singeriinkin. Esineitä voidaan tarkastella myös toimijuuden näkökulmasta. Myös tämä uusmaterialistinen ajatus esineistä liittyy ne osaksi ihmisten arkea ja elinympäristöä.

Tutkimus pohjautuu vuonna 2019 kerättyyn kirjalliseen muistitietoaineistoon. Muistitieto on sopivaa tutkittaessa ilmiöiden ja tapahtumien merkityksiä: yksilöiden kokemuksia ja tavallisia arjen ilmiöitä, tapoja ja käytäntöjä. Aineistoa on tutkimuksessa tulkittu lähiluvun menetelmällä, jossa useaan kertaan tapahtuva aineiston lukeminen muuntaa tekstiä kohtaan suunnatut ennakko-odotukset tiedostavaksi lukemiseksi.

Tutkimuksen perusteella Singer-ompelukoneeseen liittyvissä käytännöissä erottuvat kotitalouksiin kuuluneet välttämättömät ompelutyöt, mutta toisaalta myös luova ompeleminen, joka on pitänyt sisällään vaatteiden suunnittelun lisäksi erilaisten kodintekstiilien ompelemista. Ompelukone on myös antanut perheenäideille mahdollisuuden sivutoimisten ansioiden hankintaan ja on paikoin myös edesauttanut ompelijan ammattiin kuuluvien taitojen hankinnassa. Singerillä on ollut merkittävä asema sotien jälkeisessä yhteiskunnassa, jossa kotitalouksilta on odotettu säästäväisyyttä. Koneen avulla on ollut mahdollista ommella vanhasta uutta, ja sen avulla on myös voitu toteuttaa orastavan kulutusyhteiskunnan tarjoamia ideoita muodikkaista vaatteista.

Singeriin liittyvä toiminta avaa myös näkymiä perheen, suvun, naapuruston ja vieraiden välisiin suhteisiin ja ilmaisee eräänlaisen Singer-verkoston olemassaolon: lähipiirille on usein ommeltu ilmaiseksi ja etäämpänä verkostossa oleville korvausta vastaan. Singer on ollut koteja sekä fyysisesti että psyykkisesti jäsentävä esine. Fyysisten ja toiminnallisten ominaisuuksiensa takia Singer-ompelukone on ollut toimijana osa kodin kulttuuria ja ihmissuhteita: se on ollut paitsi kodinkone, myös huonekalu ja lapsille usein leikkikalua.

Asiasanat: muistitieto, ompelukoneet, ompelutyöt, kotitaloudet, säästäminen, kuluttaminen

Sisällys

1 Johdanto	1
1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Aineisto ja tutkimusmetodi	3
1.3 Aiempi tutkimus	7
2 Singer ja kodin ompelutyöt	10
2.1 Singer kodinkoneena kotitaloudessa	10
2.2 Singer ja ompelemisen välttämättömyys	16
2.3 Ompeleminen enemmän kuin välttämätöntä	23
3 Singer ja ompeleminen kodin ulkopuolella	28
3.1 Sukutyötä ja naapuriapua	28
3.2 Ansio-ompeleminen	33
4 Singer kodin toimijana	40
4.1 Aistimellinen Singer	40
4.2 Elollistettu Singer	45
4.3 Fyysinen Singer	50
5 Lopuksi	57
Lähteet	63
Liite	69

1 Johdanto

1.1 Aiheen esittely ja tutkimuskysymykset

Suomeen alettiin tuoda ompelukoneita 1860- ja 1870-luvuilla. Aivan ensimmäisten koneiden joukossa maahamme rantautui yhdysvaltalaisista perua oleva Singer.¹ Aluksi ompelukoneet kuten myös Singer² olivat Suomessa erityisesti räätäleiden käytössä, mutta vähitellen jo 1800-luvun lopulla niistä tuli ompelijoiden ja kotien koneita.³ Ompelukone on ollut ensimmäisiä kodinkoneita kodeissamme, ja erityisesti 1920-luvulla sitä on markkinoitu voimakkaasti kotien ja naisten käyttöön. Paitsi koneen käyttäjänä nainen ja perheenäiti sai sijaa myös kuluttajana aivan uudella tavalla, sillä sanomalehtien mainonta kohdistui naisiin ja puhutteli naisia.⁴

Pro gradu -työssä tutkin sitä, miten Singer-ompelukone on vaikuttanut naisen elämään ja millaisia mahdollisuuksia esimerkiksi itseilmaisuuksiin kone on antanut. Kun 1920-luvun Singer-mainonta liitti ompelukoneen nimenomaan naisen koneeksi, on kiinnostavaa tarkastella muun muassa sitä, siirtyivätkö mainonnan tarjoamat sukupuoleen liittyvät merkitykset koteihin. Tietotekniikkaan liittyviä kokemuksia kartoittanut Riitta Nieminen-Sundell katsoo, että kuluttaja viimekädessä säättää itse laitteen merkityksiä sitä käyttäessään. Hänen mukaansa "kone ei ole sukupuolitunut, mutta käyttökulttuuri on".⁵ Teknologian tuomia käytäntöjä tutkinut Tiina Männistö-Funk puhuu samasta ilmiöstä: vaikka kulutusesineet kantavatkin tietynlaisia merkitysmahdollisuuksia ja käyttöoletuksia, niiden merkitys ja käyttö muotoutuvat kuitenkin käyttäjien jokapäiväisessä elämässä.⁶

---

¹ Lepistö 1994, 9–11.

² Singer-koneiden lisäksi Suomessa on 1900-luvulla ollut käytössä muitakin poljettavia ompelukoneita, kuten Tikka ja Husqvarna. Ks. esimerkiksi Willberg 1988. Singer on ollut koneista kuitenkin yleisin, ja siksi käytän tässä työssä ompelukoneen synonyyminä Singeriä. Poljettavien ompelukoneiden tekniikat ovat olleet samankaltaisia, ja tässä työssä esille tulevat ompelukoneita koskevat asiat eivät näin ollen ole ensisijassa merkksidonnaisia. Tilastokeskuksen mukaan tarkkoja arvioita poljettavien ompelukoneiden tai Singer-koneiden määrästä 1900-luvun kodeissa on mahdotonta sanoa, mutta esimerkiksi 1920-1970-luvuilla niitä on arvion mukaan ollut kodeissa satoja tuhansia kappaleita. Tilastokeskus. Elinolot 2020.

³ Lepistö 1994, 9, 36.

⁴ Proseminaarityössäni "Joka kodin Singer – Naisen ja kodin kuvat ompelukonemainonnassa 1920-luvulla" (Turun yliopisto, 2019) aiheenani oli selvittää lehtimainonnan avulla, miten Singer myytiin suomalaiskoteihin ja millaista naiskuvaa mainonnassa rakennettiin.

⁵ Nieminen-Sundell 2003, 43, 53.

⁶ Männistö-Funk 2010, 253.

Kun 1900-luvun alkuvuosikymmenien sanomalehtimainonta liitti ompelukoneen erityisesti naisten säästäväisyyteen, tehokkuuteen ja vastuuseen kodintöistä, voidaan kysyä, ovatko nämä vain ja ainoastaan ompelukoneiden kantamia merkityksiä ja mahdollisuuksia.⁷ Miten ompelukoneet asettuivat osaksi kotien arkea? Mitä ompelukoneilla tehtiin? Millainen asema ompelukoneilla oli kodin esineiden joukossa ja toisaalta, millaisia käytäntöjä Singer-ompelukoneisiin liittyi? Työssäni kantavana ajatuksena on Männistö-Funkin esittämä idea esineiden haltuunotosta, siitä miten ihmisen toiminta, ajatukset ja esineet kietoutuvat yhteen. Esineiden käyttökokemuksia tutkimalla on mahdollista päästä käsiksi myös ihmisen elinympäristöihin ja arvoihin ja toisaalta myös siihen, miten nämä ovat eri aikoina muuttuneet.⁸ Tähän esineen haltuunottoon liittyy niiden parissa tapahtuva luova toiminta, jonka voidaan olettaa liittyneen Singeriinkin.⁹ Esineitä voidaan tarkastella myös toimijuuden näkökulmasta. Myös tämä uusmaterialistinen ajatus esineistä liittyy ne osaksi ihmisten arkea ja elinympäristöä.¹⁰

Tutkimuksessani kiinnostuksen kohteena on 1900-luvun puolivälin jälkeinen aika Suomessa. Tutkimuskysymykseni ovat:

1 Millaisia käytäntöjä ja käyttötapoja Singer-ompelukoneeseen on liittynyt?

2 Millaisia merkityksiä Singer-ompelukoneen käyttöön on liittynyt?

Näitä kysymyksiä tarkastelen kolmessa käsittelyluvussa, joista ensimmäisessä *Singer ja kodin ompelutyöt* tarkastelen Singeriä kodinkoneena ja sen avulla tehtyjä ompelutöitä. Lisäksi käsittelen ompelemisen jatkumoa kotitalouden välttämättömistä töistä luovaan ompelemiseen ja pohdin ompelevien naisten ajankäyttöön ja itseilmaisuun liittyviä kysymyksiä. Toisessa käsittelyluvussa *Singer ja ompeleminen kodin ulkopuolella* tarkastelen ompelukoneen asemaa ja merkitystä, kun ommellaan kodin ulkopuolisille ihmisille ystävänpalveluna tai ansiotarkoituksessa. Millaisia asiakkaita ja asiakastöitä toisille ompelemiseen on liittynyt ja miten sivutoiminen ompeleminen on käytännössä järjestynyt? Kolmannessa käsittelyluvussa *Singer kodin toimijana* pohdin Singerin toimijuutta käyttämäni tutkimusaineiston valossa. Tässä luvussa tuon uusmaterialistisen toimijuus-näkökulman mukaan Singerin tarkasteluun. Käsittelyluvussa tarkastelen aluksi Singerin aistimellisuutta erityisesti auditiivisuuden näkökulmasta mutta myös muita aistikokemuksia laitteesta huomioiden. Lisäksi kiinnitän huomiota siihen, miten Singeriä

---

⁷ Tarkoma 2019.

⁸ Männistö-Funk 2014, 80, 97.

⁹ Mäkilalli 2010, 11.

¹⁰ Tästä enemmän esimerkiksi Lehtonen 2015.

on tutkimusajankohtana elollistettu. Lopuksi jäsennän Singerin biografiaa ja ulotan tarkasteluni myös tutkimusajankohtaa varhaisempaan aikaan.

Tutkimuksen kentässä työni sijoittuu käytäntöjen tutkimukseen ja esinehistoriaan, mutta sivuaa myös arjen tutkimusta, teknologian historiaa ja sukupuolentutkimusta. Viime kädessä tutkimus sijoittuu materiaalsen kulttuurin tutkimuksen perinteeseen, joka varsin eklektisenä sivuaa eri tieteenaloja sosiologiasta arkeologiaan. Kulttuurihistorioitsija Maija Mäkikallin mukaan yhteistä tälle monitieteiselle tutkimuskentälle on tutkia ihmisten ja esineiden välisiä suhteita ja esineiden tapoja asettua osaksi identiteettien rakentumista.¹¹ Tämä uusmaterialistinen lähestymistapa esineisiin osana vuorovaikutusta on tässä työssä erityisenä viitekehyksenä.

1.2 Aineisto ja tutkimusmetodi

Keväällä 2019 julkaistiin *Martat*-lehden kolmannessa numerossa pyynnöstäni kutsu osallistua Singer-aiheisen muistitiedon kirjoittamiseen.¹² Keräykseen oli mahdollista osallistua elokuun 2019 puoliväliin mennessä, ja vastauksia sain sekä sähköpostilla että perinteisinä kirjeinä määräaikaan mennessä 65 kappaletta. Vastaajista yksi on mies, muut naisia. *Martat*-lehti on lukijakunnaltaan naisvaltainen, mikä vaikuttaa vastaajien sukupuolijakaumaan.¹³ Toteuttaessani kyselyä *Martat*-lehdessä, olin tietoinen tästä jakaumasta. Ennakkokäsitykseni mukaan Singer-ompelukoneen käyttäjät ovat olleet naisia, ja kyselylläni hain tietoisesti näiden käyttäjien kokemuksia ompelukoneesta.

Tutkimuksessa en tuo erikseen esille vastaajan sukupuolta enkä nykyistä kotipaikkakuntaa tai paikkakuntia, joista kirjoitukset kertovat, ellei niillä ole merkitystä aineiston tulkinnan

---

¹¹ Mäkikalli 2010, 10–11.

¹² Osallistu muistitiedon keruuseen: Muistatko Singer-ompelukoneen, *Martat* 3/2019, 51. Aineisto tullaan työn valmistuttua sijoittamaan Turun yliopiston humanistisen tiedekunnan HKT-arkistoon: <https://www.utu.fi/fi/yliopisto/humanistinen-tiedekunta/hkt-arkisto>. Muistitietokyselyn vastaajilta on kysytty lupa aineiston käyttämiseen tutkimustarkoituksessa sekä aineiston säilyttämiseen julkisessa arkistossa.

¹³ *Martat*-lehti valikoitui kyselyni alustaksi myös siksi, että Marttaliiton ja sitä edeltäneen Martta-Yhdistyksen perinteisiin on kuulunut kodin talouteen ja taloustöihin liittyvää ohjausta ja neuvontatyötä jo perustamisesta 1899 alkaen. Ks. esimerkiksi Lepistö 1994, 184–185; Marttaliitto. Sähköinen lähde. *Martat*-lehti on kuudesti vuodessa ilmestyvä Marttaliiton jäsenlehti, jota voivat muutkin tilata. Lehden levikki vuonna 2019 on ollut 40 826. Järjestöllä on jäseniä kaikkialla Suomessa, niin maaseudulla kuin kaupungeissakin. Jäsenistä yli puolet on naisia. Ks. Marttaliitto 2019.

kannalta.¹⁴ Sen sijaan tuon esille vastaajien syntymävuoden, koska katson sillä olevan merkitystä esimerkiksi vastaajan lapsuuteen liittyvien näytteiden ajoittamisessa. Myös maaseutuun tai kaupunkeihin kiinnittyvissä muistoissa mainitsen erikseen tämän, mikäli asialla on merkitystä tulkinnan kannalta.

Keruukutsussa pyysin kirjoittajilta vapaamuotoisia tekstejä ja kirjoittamisen avuksi annoin kysymyksiä, joissa pyysin kertomaan muun muassa ompelukoneen tulosta kotiin sekä koneen käyttöön liittyviä muistoja. Tietoja toivoin esimerkiksi siitä, kuka konetta käytti, millaisia ompelutöitä sillä tehtiin ja käytettiinkö konetta myös ansiotarkoituksessa. Muutama kysymys liittyi myös ompelukoneeseen esineenä, kuten koneen sijainti kodissa ja koneen ääneen liittyvät muistot. Kirjoittajilta kysyin myös sähkökäyttöisen ompelukoneen tulosta kotiin.¹⁵ Kirjoittajien muistot paikantuvat tasapuolisesti sekä maaseudulle että kaupunkeihin. Saamani kirjoitukset ovat yhden sivun pituisista usean sivun pituisiin. Osa vastaajista etenee tunnollisesti kysymysjärjestyksen mukaan, osa taas kirjoittaa hyvinkin vapaata tekstiä hyödyntäen erilaisia kerronnan keinoja. Kysymysten muotoilussa minua ohjaili ennakkokäsitykseni ja tietämykseni Singer-ompelukoneista aiemmin tekemäni kulttuurihistorian opinnäytteen takia.¹⁶

Tutkimusaineistoni on muistitietotutkimusta, jonka problematiikkaa käsitellään seikkaperäisesti esimerkiksi Outi Fingerroosin ym. toimittamassa teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Työssäni tarkoitukseni on käyttää muistitietoa sekä menneisyydestä kertovana lähteenä että tutkimuksen kohteena, jolloin tutkijan kiinnostus voi kohdentua esimerkiksi muistelun rakenteisiin ja ajatukseen, että muistitieto kertoo myös tapahtumien merkityksestä muisteluhetkellä.¹⁷ Muistitietoa sekä tutkimuksen kohteena että aineistona tutkimuksessaan käyttänyt Männistö-Funk toteaa, että nämä lähestymistavat eivät sulje toisiaan pois, vaan muistitietoa voi samassa

¹⁴ Yhden ja saman muistelijan kertomat tapahtumat saattavat sijoittua eri paikkakunnille asuinpaikkakunnan vaihduttua, mutta kaikissa aineiston teksteissä tätä ei mainita. Jos muistelijan nimeämällä paikkakunnalla on merkitystä aineiston tulkinnan kannalta, mainitsen sen.

¹⁵ Ompelukoneeseen ja ompelamiseen liittyvää muistitietoa on kerätty Museoviraston toimesta vuonna 1973: Kansanperinteen keruukilpailu 20: Ompelukone ja ompelukurssit 1973, kansatieteen arkisto. Museoviraston arkisto. Tämä aineisto käsittelee pääasiassa koneen tuloa koteihin 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa sekä Singerin järjestämiä ompelukursseja ja näyttäisi keskittyvän kokemuksiin enemmän ompelukoneen materiaaliseen puoleen. Suomalaisen kirjallisuuden Seuran arkistossa puolestaan on muutama äänite, joissa lyhyesti viitataan ompelukoneen hankkimiseen kotiin 1900-luvun alkupuolella. Nämä aineistot eivät kuulu tutkimusaineistooni.

¹⁶ Ks. esimerkiksi Tarkoma 2019.

¹⁷ Fingerroos & Peltonen 2006, 9–10; Fingerroos & Haanpää 2006, 28–29.

tutkimuksessa sekä hyödyntää menneestä kertovana lähteenä että tarkastella omanlaisenaan menneisyyden tulkintana.¹⁸ Muistitietoaineiston parissa on tärkeää tiedostaa se, että viimekädessä keskiössä on muistelijan tuottama tarina – ei se, mitä mahdollisesti "oikeasti" on tapahtunut. Historioitsija Ville Kivimäki kiinnittää huomioita siihen, että muistelijan kertomuksen muotoutumiseen vaikuttavat muistin konstruktiivisuus ja ajallinen etäisyys tapahtumista.¹⁹

Muistitietoaineisto on sopivaa esimerkiksi tutkittaessa ilmiöiden ja tapahtumien merkityksiä: yksilöiden kokemuksia ja tavallisia arjen ilmiöitä, tapoja ja käytänteitä.²⁰ Kun esineet - esimerkiksi ompelukone tässä tutkimuksessa - ovat usein itsessään passiivisia itsestäänselvyyksiä, niillä on kuitenkin uusmaterialistisessa katsannossa autonominen, ihmiseen ja häntä ympäröivään kulttuuriin vaikuttava ulottuvuutensa. Tätä potentiaalia muistitietotutkimus kykenee avaamaan ja herättämään henkiin.²¹

Kirjoitettua muistiaineistoa lähteenä tutkinut Jyrki Pöysä on kiinnittänyt huomiota muistiaineistoon liittyvään piirteeseen samaviitteisyyden puuttumisesta, joka tekee aineistosta luonteeltaan heterogeenista. Vaikka aineiston taustalla onkin kaikille vastaajille samanlainen kirjallinen kysely, kirjoittajat kirjoittavat kukin omista näkökulmistaan. Tämä näkyy muun muassa siinä, että kirjoitukset eivät keskity keskenään samojen aikojen tai paikkojen muisteluun. Pöysä pitää tällaista aineistoa kuitenkin sopivana pyrittäessä tunnistamaan erilaisten käsitysten ja näkökulmien skaalaa.²² Myöskään teknologian käyttötapoja Suomessa tutkinut Männistö-Funk ei pidä samaviitteisyyden puutetta ongelmana, koska esimerkiksi teknologiaan liittyvät käytännöt muuttuvat hitaasti ja toistuvat muuttumattomina läpi pitkienkin aikakausien.²³ Tähän samaan on viitannut myös historiantutkija Ferdinand Braudel todetessaan monien arjen rutiinien, käytänteiden, menetelmien ja työvälineiden muutosten olevan monilta osin hitaita.²⁴

Singer-ompelukonetta koskevan muistitietoaineiston samaviitteisyyden puute näkyy esimerkiksi muisteluiden paikantumisena useille vuosikymmenille, pääasiassa 1940-

---

¹⁸ Männistö-Funk 2014, 30–31.

¹⁹ Kivimäki 2019, 23–24.

²⁰ Portelli 2006, 54.

²¹ Mäkilä 2010, 12–13.

²² Pöysä 2006, 239.

²³ Männistö-Funk 2014, 31.

²⁴ Mäkilä 2010, 12–13.

luvulta alkaen muistelun ajankohtaan asti. Vaikka poljettava Singer-ompelukone on säilynyt historiansa aikana lähes muuttumattomana tekniikaltaan ja ulkonäöltään, se ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteivätkö arjen rutiinit olisi muuttuneet aikojen saatossa.²⁵ Yhteiskunnan muutokset ovat voineet vaikuttaa koneeseen liittyviin käyttötapoihin ja käytäntöihin ja myös koneen merkitykseen. Työssäni pyrin kiinnittämään huomiota kulloisenkin ajan piirteisiin.

Pöysä on pohtinut myös kysymystä muistitietokeruulla saadun kirjallisen aineiston edustavuudesta ja mahdollisesta vinoudesta. Hän toteaa, että vastaajien yksipuolinen ikärakenne on koulutuksellista ja sosiaalista taustaa merkittävämpi aineiston vinouttaja.²⁶ Koska *Martat*-lehden kyselyyn vastanneista kirjoittajista vanhimmat ovat syntyneet 1920-luvulla ja nuorimmat 1980-luvulla, katson aineiston tältä osin olevan riittävän monipuolinen. Lehden lukijakunnan koulutustaustaa tai sosiaalista asemasta ei ole saatavilla tietoa.²⁷ Keruututkimuksiin vastaavien kirjoittajien sukupuolesta Pöysä toteaa, että keruiden aihepiirit saattavat selittää sukupuolten välisen määrällisen suhteen muodostumista.²⁸ Singer-aineiston tapauksessa tämä aineiston piirre ei suoranaisesti ole nähtävillä, koska keruukutsu on esitetty pääasiassa naisten lukemassa lehdessä.

Vaikka tämän tutkimuksen lähteenä oleva muistitietoaineisto on keruun julkaisupaikan (*Martat*-lehti) osalta mahdollisesti vastaajia valikoiva, katson vastausten kuitenkin edustavan joukkoa ihmisiä, joilla on omakohtaisesti tai välillisesti ollut liityntä Singer-ompelukoneeseen esineenä ja toimintaan ohjaavana laitteena. Katson vastaajien edustavan niitä ihmisiä, jotka ovat jollakin tavalla olleet Singerin piirissä. Kyselyihin voidaan keskimäärin olettaa vastaavan niiden ihmisten, joita asia kiinnostaa. Ihminenhan ei välttämättä ole kiinnostunut pohtimaan Singer-ompelukoneen merkitystä, mutta se ei tarkoita, etteikö ompelukone olisi saattanut olla merkityksellinen. Singer-ompelukonetta koskevan muistitietoaineistoni voisi sanoa synnyttävän tietynlaisia tulkintoja Singeristä sekä synnyttävän tietynlaista teknologista, sosiaalista ja kulttuurista ilmiötä ompelukoneesta.

---

²⁵ Singer-ompelukoneen muuttumattomuudesta esimerkiksi Sjöqvist 1972.

²⁶ Pöysä 2015, 21–22.

²⁷ Marttaliitto 2019.

²⁸ Pöysä 2015, 22.

Kirjallisen muistitietoaineiston tutkimiseen sopii käytettäväksi lähiluvun menetelmä, josta esimerkiksi Pöysä on laajasti kirjoittanut. Pöysä käytti väitöskirjassaan aineistonaan kirjoituskilpailun tuottamia tekstejä.²⁹ Alunperin kirjallisuudentutkimuksen tarpeisiin kehitetty lähiluvun menetelmä on laajentunut koskemaan kaikkea huolellista ja ymmärtävää tekstin tulkintaa. Lähiluvun periaatteena Pöysä pitää useaan kertaan tapahtuvaa lukemista, sillä toiston myötä esimerkiksi tekstiä kohtaan suunnatut ennakkoodotukset, jotka ovat ensimmäisillä lukukerroilla läsnä, muuttuvat tiedostavaksi lukemiseksi.³⁰

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni liittyy ompelukoneiden käyttötapoihin, ja tätä varten aineiston teemoittelu on tarpeen: miten ja mihin tarkoituksiin konetta kodeissa käytettiin.³¹ Teemoittelussa on Männistö-Funkin mukaan tarpeen kiinnittää huomiota yleisimpien teemojen lisäksi myös vain muutaman kerran esiintyviin aiheisiin; näin voi päästä käsiksi yllättäviinkin käytäntöihin.³² Ompelukoneen merkitykseen liittyvien kysymysten tarkastelu edellyttää Pöysän tarjoaman lähiluvun mallin mukaisesti tekstien tarkastelua narratiiveina ja kokonaisuuksina. Tällöin teksteissä huomiota tulee kiinnittää ajallisiin tasoihin, kirjoittajan osuuteen tapahtumien toimijana ja muihin kuvailtuihin toimijoihin sekä tilan ja liikkeen ilmenemiseen.³³ Myös kirjoittajien vastaustensa mukaan liittämät saatekirjeet ovat osa aineistoa, sillä niissäkin kirjoittaja saattaa tuoda esille ompelukoneeseen liittyviä kokemuksiaan esimerkiksi perustellessaan, miksi juuri tämä keruu on ollut hänelle merkityksellinen.³⁴

1.3 Aiempi tutkimus

Ompelukoneen kulttuurihistoriallista merkitystä ei ole aiemmin tutkittu Suomessa. Vuokko Lepistön historiatieteen väitöskirjassa *Joko teillä on priimuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle* (1994) käsitellään kodinkoneiden historiaa ja ompelukoneen vaihteita, mutta sen aikarajaus ulottuu 1800-luvun lopulta 1920-luvulle. Lepistö kuitenkin viittaa tutkimuksessaan kodinkoneisiin kiinnittyneisiin merkityksiin pohtiessaan sitä, vaikuttiko

---

²⁹ Ks. Pöysä 1997.

³⁰ Pöysä 2010, 339.

³¹ Tuomi & Sarajärvi 2018, 142–143.

³² Männistö-Funk 2014, 36.

³³ Pöysä 2015, 45, 65, 75–82, 135.

³⁴ Pöysä 2015, 30.

esimerkiksi kiivas mainonta koneiden kuten ompelukoneen käyttötapoihin.³⁵ Yhdysvaltalaisessa tutkimuskirjallisuudessa on julkaistu jonkin verran ompelukonetta, esimerkiksi Singerin käyttöä käsitteleviä artikkeleita, mutta ne ajoittuvat selvittämään 1800-luvun lopulla tapahtunutta ompelukoneen tuloa koteihin länsimaissa tai teollistuneiden maiden ulkopuolella.³⁶

Singer ja muut poljettavat ompelukoneet liittyvät siihen samaan teknologian läpimurtoon, jota Männistö-Funk on tutkinut väitöskirjassaan *Itse tehty Moderni* (2014). Hän tarkastelee tutkimuksessaan erityisesti teknologiaan liittyviä käytäntöjä ja käyttötapoja 1800-luvun lopulta toisen maailmansodan syntyyn asti. Tarkastelun kohteina ovat itse tehdyt polkupyörät, henkilövalokuvaus ja gramofoni ja niiden liityntä perinteisiin ja toisaalta uusien ja omintakeisten käyttötapojen syntyminen kuluttajien käsissä. Männistö-Funk pohtii väitöskirjassaan sitä, miten historioitsija voi päästä käsiksi menneisyyden materiaalisuuteen – miten hän voi todentaa ennen olleita materiaalisia käytäntöjä ja ihmisten suhteita esineisiin, kun osallistuvaa, suoraa havainnointia ei voi enää tehdä eikä esineet ilman yhteyksiä käyttöönsä kerro olemuksestaan. Materiaalisen menneisyyden käytäntöjä voi paljastaa muun muassa muistitieto.

Tutkimuskirjallisuuteen kuuluu myös materiaalista kulttuuria tutkineen historioitsija Johanna Ilmakunnaan kirjoituksia ompelemiseen liittyneistä käytännöistä. Kirjoituksissaan *Joutilaat ja ahkerat. Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta* (2016) ja *Ompelupöytä - naisten arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa* (2016) Ilmakunnas käsittelee ompelemiseen liittyviä ilmiöitä, esineitä ja ompelemisen merkitystä ompeleville naisille.³⁷ Vaikka tekstit kuvaavat ompelemisen kulttuuria parisataa vuotta sitten, niiden kanssa voi kuitenkin käydä keskustelua Singer-ompelukoneeseen liittyvistä käytännöistä ja tarkastella sitä, millä tavalla ompelukoneella työskentely asettuu osaksi ompelemisen kulttuurin jatkumoa.

Esineiden asemasta ja merkityksestä osana materiaalista kenttää on kirjoittanut muun muassa kuluttamista tutkinut sosiologi Turo-Kimmo Lehtonen. Hän korostaa esineiden toimijuutta ja puhuu materiaalisuuden sijasta mieluummin ei-inhimillisistä toimijoista,

³⁵ KS. esimerkiksi Lepistö 1994, 220–221.

³⁶ Ks. esimerkiksi Coffin 1994; Connolly 1999; Durack 1998.

³⁷ Ks. myös Ilmakunnas 2017.

sillä ne voivat välittää erilaisia ihmisten aiheuttamia viestejä kuten ohjeita, toimintatapoja tai määräyksiä.³⁸ Lehtosen kantavana ajatuksena on se, että materia ei suinkaan ole jotain inhimillisestä vuorovaikutuksesta irrallaan olevaa, vaan sitä tulee tarkastella osana tätä vuorovaikutusta.³⁹ Tässä Lehtonen viittaa toimijaverkkoteoriaan⁴⁰, jonka pohjalta hän pohtii myös ajatusta ei-inhimillisten ja inhimillisten toimijoiden mahdollisuutena joissakin ilmiöissä vaihtaa ominaisuuksiaan.⁴¹ Myös filosofi Jane Bennett kiinnittää huomiotasiin, että toiminnan lähteenä voi olla yhtä hyvin inhimillinen kuin ei-inhimillinenkin tekijä: se tekijä, jolla on kussakin tilanteessa kyky vaikuttaa tapahtumien kulkuun.⁴² Vaikka Bennetin ajatukset materian toimijuudesta nousevatkin politiikan kysymyksistä, voi samaa mekanismia tarkastella myös kodin toimijoiden, ihmisten ja esineiden piiristä. Tätä samaa jatkumoa edustaa kulttuurihistorioitsija Anu Salmelan esiin tuoma, niin sanottuun toimijuusrealismiin⁴³ perustuva ajatus siitä, että ei-inhimilliset toimijat voivat olla osallisina myös jonkin ilmiön muotoutumisessa, eivätkä ole pelkästään merkityksiä vastaanottavana tahona – materiaa ja diskurssia voidaan tarkastella toisiinsa lomittuneina.⁴⁴

Kiinnostus materian ulottuvuuksiin on myös keskeinen osa arkeologian kysymyksistä: Miten materia vaikuttaa aistikokemuksiin, tunnereaktioihin tai sosiaaliseen järjestäytymiseen ellei peräti kehoihin ja mieliin tai jopa evoluutioon.⁴⁵ Tässä katsannossa, että ihmiset ja tekniset laitteet ovat saman kokonaisuuden osia, ompelukone on kiinnostava kulttuurihistorian tutkimuskohteena. Ompelukoneen on todettu historiansa aikana liittäneen kirjoituskoneen ohella itseensä "mitä erilaisimmissa paikoissa kulttuurista, sosiaalista ja poliittista merkittävyyttä". Näin on todennut historioitsija David Arnold, joka on tutkinut teollistuneiden maiden ulkopuolelle levinnyttä pienteknologiaa.⁴⁶

---

³⁸ Lehtonen 2015, 22, 25–26.

³⁹ Lehtonen 2015, 22.

⁴⁰ Toimijuuden ja verkostojen suhdetta käsittelevän toimijaverkkoteorian kehittäjiä ovat olleet muun muassa sosiologi John Law sekä teknologian tutkijat Bruno Latour ja Michel Callon. Ks. mm. Lehtonen 2015.

⁴¹ Lehtonen 2015, 81.

⁴² Bennett 2020, 8.

⁴³ Toimijuusrealismin käsite on yhdysvaltalaisen fyysikon ja tieteenfilosofin Karen Baradin konstruoima uusmaterialistinen näkökulma historian tutkimukseen. Ks. mm. Salmela 2017: 21–24.

⁴⁴ Salmela 2017, 17, 21, 23.

⁴⁵ Tästä esimerkiksi teoksissa Boivin 2008; Olsen, 2010.

⁴⁶ Männistö-Funk 2014, 18.

2 Singer ja kodin ompelutyöt

2.1 Singer kodinkoneena kotitaloudessa

Äitini oli kaikkea muuta kuin käsityöihminen, mutta kuusihenkisessä perheessämme oli aina jotain korjattavaa sekä yksinkertaista ommeltavaa kuten verhojen ja pöytäliinojen kanttausta.⁴⁷

Sitaatissa muistelijä kiteyttää kautta muistitietoaineiston esiin tulevan ilmiön siitä, että naiset ja erityisesti perheenäidit ovat olleet Singer-ompelukoneen keskeisiä käyttäjiä muistelijoiden kodeissa. Vain muutamassa aineiston tekstissä viitataan siihen, että mies – perheen isä tai muistelijan veli – on käyttänyt konetta. Tähän on voinut olla syynä äidin sairastuminen tai sitten veljen kokeilunhalu teknistä laitetta kohtaan.⁴⁸ Esimerkki kertoo myös siitä, että Singeriä on käytetty kodin ja perheen vaatimiin ompelutöihin. Muisteliijoista monet myös kertovat käyttävänsä Singeriä edelleen pieniin ompelutöihin. Aineiston perusteella näyttää siltä, että poljettava Singeriä on käytetty 1900-luvun viimeisinä vuosikymmeninä ja edelleen jonkin verran harrastekäsitöissä.

Alun sitaatti antaa aihetta pohtia myös sitä, mikä on ollut ompelemisen asema naisten toiminnassa suomalaiskodeissa ja kotitalouksissa – erityisesti ajankohtina, joihin muistelut pääasiassa paikantuvat: 1940-luvun lopulta 1970-luvulle. Vaikka sitaatin äiti ei muistelijan mukaan olekaan ollut käsityöihminen, on myös ompeleminen ollut osa hänen töitään. Tässä hän ja hänen työskentelynsä liittyvät siihen pitkään ketjuun, josta muun muassa Ilmakunnas puhuu todetessaan ompelutaidon olleen vielä 1900-luvun puolivälin jälkeenkin merkittävä naisten taito.⁴⁹ Myös ompelemisen eri ulottuvuuksia näyttää olevan Singer-aineistossa esillä, aivan kuten aikaisempinakin vuosikymmeninä: liinavaatteiden ompelusta lastenvaatteiden tai työvaatteiden ompeluun, kuten myös ompeleminen harrastuksena. Nämä näyttävät menneiden vuosikymmenten tapaan jaksottaneen kodin ja naisten elämää kotitalouden ja perheenjäsenten erilaisista tarpeista käsin.⁵⁰

⁴⁷ SM 2019:1954-a. Sitaatteihin viittaavissa merkinnöissä SM 2019 tarkoittaa Singer-muistitietokyselyä ja sen ajankohtaa. Kaksoispisteen jälkeinen vuosiluku tarkoittaa vastaajan syntymäaikaa. Muistelijoiden samat syntymävuodet olen erottanut toisistaan: syntymävuosi-a, -b jne.

⁴⁸ SM 2019:1940-luku. SM 2019:1958.

⁴⁹ Ilmakunnas 2016, 143.

⁵⁰ Ks. esimerkiksi Oittinen 1996, 31–72.

Ompelamisen taitoon ja ompelemiseen työnä näyttää muistitietoaineiston perusteella liittyneen välttämättömyys – aineistossa korostuu ompeleminen erityisesti perheenäitien välttämättömänä tehtävänä:

Useimmille äitini sukupolven naisille käsillä tekeminen ja ompeleminen oli itsestäänselvyys. Taito oli opittu jo kotona välttämättömyyden kautta.⁵¹

Tämäkin näkökulma ompelamiseen liittyy sen siihen pitkään traditioon, jossa käsityöt ovat olleet osa kodin töitä, ja niitä on pidetty arjen välttämättöminä kotitöinä.⁵²

Ompelamisen taito ja koneella ompeleminen kotiin kuuluvana työnä näyttävät aineiston perusteella koskettaneen myös perheiden tyttäriä:

Konetta käytti aluksi tietenkin äiti, mutta meidän tyttöjen kasvaessa myös me noin 10-vuotiaista alkaen. Itsenäisesti aloin tehdä omia vaatteita oppikoulu-aikaan noin 12-vuotiaana.⁵³

Katkelma kertoo siitä, kuinka ompelutaito on siirtynyt perheessä äideiltä tyttärille, ja myös koulun opetussuunnitelmat ovat taanneet tämän taidon nimenomaan tyttöjen taitona aina peruskoulun tuloon 1960-luvun lopulle saakka.⁵⁴ Ompelutaito on ollut kaikille tytöille tärkeä taito, eikä sen saavuttaminen ole liittynyt taloudelliseen tai sosiaaliseen asemaan.⁵⁵ Aineistossa on monia muitakin esimerkkejä siitä, kuinka teini-ikäiset tytöt ovat varsinkin 1950- ja 1960-luvuilla ommelleet itselleen vaatteita. Olisiko tässä nähtävissä yhteiskunnassa keskimäärin vallinnut omatoimisuuden ihanne?

Tärkeä näkökulma naisten ja tyttöjen ompelutaidossa on liittynyt ylipäänsä kotitalouden hallintaan. Erilaisia työn muotoja tutkineen Ilmakunnaan mukaan kodin työt ovat perinteisesti olleet naisten töitä - riippumatta siitä, onko kotitaloudella ollut käytettävissään ulkopuolista työvoimaa. Varhaismodernilla ajalla töitä oli varsinkin maaseudulla paljon, joten ulkopuolista apua on tarvittu. Modernilla ajalla kotitaloustyöt on voitu sen sijaan hoitaa enemmänkin perheen naisväen voimin.⁵⁶ Naisten ja miesten välisessä työnjaossa kotitaloustyö on perinteisesti nähty naisten työnä, ja sen on ajateltu kuvaavan käsityksiä työnjaosta patriarkalisessa yhteiskunnassa toisin sanoen jakoa

---

⁵¹ SM 2019:1953.

⁵² Ks. esimerkiksi Isaksson 2003, 47.

⁵³ SM 2019:1951.

⁵⁴ Vuoden 1968 peruskoululain mukaan tytöt ja pojat saivat valita joko tekstiilityön tai teknisen työn. Ks. esimerkiksi Simpanen 2003, 22.

⁵⁵ Ilmakunnas 2016, 143.

⁵⁶ Ilmakunnas 2018, 175–176.

naisille kuuluvaan kotiin ja yksityiseen elämänpiiriin sekä perinteisesti miehille kuuluvaan yhteiskunnalliseen julkisuuteen.⁵⁷

Kotitalous on määritelty perinteisesti toisaalta kotitaloudessa tehtävän työn näkökulmasta ja toisaalta kansantalouden näkökulmasta. 1920-luvulla, jolloin alettiin palkkatyön yleistyttyä siirtyä yhä enemmän omavaraisuudesta kohti modernia kulutusyhteiskuntaa, oli myös tarvetta määritellä kotitalous nimenomaan kodin töiden näkökulmasta.⁵⁸ Tässä määritelmässä kotitalouteen kuuluviksi tehtäviksi määriteltiin "ruoanlaittoa, siivousta, pyykinpesua, lastenhoitoa ja kasvatusta [- -] ja toisaalta harvemmin hoidettavia tehtäviä kuten vaatteiden valmistamista ja korjaamista [- -]".⁵⁹

Singer-aineisto toisintaa pitkälti näitä työnjaon käytäntöjä 1900-luvun puolivälissä ja sen jälkeen. Kotitaloustöistä naisten osana on muistelukerronnassa useita mainintoja: "Äidilläni, maalaistalon emännällä, oli aina kädet täynnä työtä", tiivistää 1950-1960-luvuilla lapsuuttaan viettänyt nainen.⁶⁰ Myös kodin ulkopuolella töissä käyneet äidit ovat aineiston perusteella huolehtineet usein myös kotitöistä, kuten ompelemisesta:

Kaikkien vaatteiden korjaukset luonnollisesti äiti teki. Hän kävi aikanaan myös ansiotyössä ja silti hän ehti tehdä kaiken - kotityöt, puutarhatyöt ym!⁶¹

Toisaalta myös muitakin käytäntöjä on esiintynyt, sillä ansiotöissä käyneiden äitien perheissä on käytetty myös ompelijoita. Ompelija on voinut tehdä perheen tilaustöitä omassa kodissaan tai ompelimossaan tai sitten on ollut käytäntöjä, että ompelija on voinut tullut kotiin ja käyttänyt siellä perheen Singeriä. Ompelija on saattanut tulla kotiin esimerkiksi siksi, että perheen lapsia ei ole tarvinnut viedä keskeneräisten töiden sovittamista varten pois kotoa.⁶² Tällaisissa tilanteissa, joissa ompelijoita on käytetty kodin ompelutöissä, perheen äidin asema kotityön tekijänä on saanut rinnakkaisia käytäntöjä.

---

⁵⁷ Heinonen 2007, 171.

⁵⁸ Kotitalouden määritelmän teki vuonna 1915 asetettu valtiollinen komitea ensisijaisena tarkoituksenaan tehdä taustaselvitystä kotitalousopetuksen järjestämiseksi. Ks. Heinonen 2007, 169–171.

⁵⁹ Heinonen 2007, 169–170.

⁶⁰ SM 2019:1955.

⁶¹ SM 2019:1946-b.

⁶² SM 2019:1954-b.

Kodinkoneena Singer näyttää mahdollistaneen muisteluaineistossa esiintyvien kotien ompelutöitä ja olleen näin osa kotitaloustöiden hoitamista. Ompelemisen ja kotitöiden tekemiseen se on ollut oivallinen kodinkone, sillä se on ollut laitteena teknisesti yksinkertainen ja hallittavissa, mutta toisaalta se on muisteluaineiston perusteella mahdollistanut monimuotoisen ompelemisen: "Ompelukone oli naisille kodin hyödyllisin laite ja kesti hyvin monipuolista käyttöä arkeen ja juhlaan."⁶³

Poljettavan Singerin erityisyys kodinkoneena on ollut myös sen lähes muuttumaton tekniikka 1800-luvulta alkaen.⁶⁴ Muisteluaineistosta ilmenee, että muistelijoiden perheissä kone oli ollut usein jo ennen heidänkin syntymäänsä – jopa 1900-luvun alkuvuosikymmeninä sukuun hankittua laitetta on saatettu edelleen käyttää: "Singer oli luotettava kone ja ompelujälki oli moitteeton, vaikka kone oli tuolloin jo yli 50-vuotias."⁶⁵

Edellytykset tämän ompelukoneen vakiintumiseen kodinkoneena ovat olleet ilmeiset, kuten sitaatti kertoo. Singerin etu muistelijoiden kodeissa on ollut myös se, että sitä ei ole useinkaan tarvinnut erikseen hankkia uutena tai uudestaan rikkoutuneen tilalle. Tässä Singer on myös eronnut nykyajan laitteista, joilla on taipumus rikkoutua muutaman vuoden käytön jälkeen. Muisteluaineistosta myös ilmenee se, että 1960-luvulla maaseudulta kaupunkeihin tapahtuneen muuttoaallon yhteydessä poljettavat ompelukoneet ovat kulkeneet mukana kaupunkikoteihin. Aineistossa viitataan muuttamisen tuomiin kuluihin ja siihen, että uusien kodinlaitteiden hankkiminen ei ollut ensisijaista kodin hankintoja tehtäessä.

Myös teknisenä laitteena Singer on ollut naisten kone: Yksikään muisteluaineiston kirjoittajista ei mainitse, että esimerkiksi perheen isä tai joku mies olisi korjannut tai huoltanut konetta. Singer-ompelukoneen huoltaminen laitteena on ollut naisen kontolla: "Äiti huolsi koneen ahkerasti Singer-ompelukoneöljyllä. Työvälineet olivat mukana pakkauksessa."⁶⁶ Esimerkki kuvaa Singerin huollon olleen rutiininomaista ja kätevää, koska huoltoon tarvittavat välineet ovat olleet helposti saatavilla. Tämä kertoo myös laitteen käyttäjäystävällisestä suunnittelusta. Vaikka ompelukoneet kuten Singer on alun

---

⁶³ SM 2019:1941-a.

⁶⁴ Ks. esimerkiksi Sjöqvist, 1972.

⁶⁵ SM 2019:1963.

⁶⁶ SM 2019:1942-a.

perin tarkoitettu myös miesten käyttöön, tuli niistä vaihteittain koteihin suuntautuvan kotitalousteknologian markkinoinnin jälkeen naisten työvälineitä.⁶⁷

Singerin rantautuminen Suomeen 1800-luvun lopulla sijoittuu suomalaisen teknologian historiassa kiinnostavaan ajankohtaan, sillä muun muassa ensimmäiset autot tulivat maahan samoihin aikoihin.⁶⁸ Naisella oli alusta asti suhde kumpaankin laitteeseen, mutta laitteen haltuunotto tapahtui kuitenkin erilaisin ehdoin ja edellytyksin, ja koti oli erottava tekijä. Ompelukone oli teknisenä laitteena tarkoitettu kodin sisälle, auto taas kodin ulkopuolelle. Toisin kuin autosta Singeristä näyttää tulleen ennen pitkää nimenomaan naisen kone. Tämän tekniikaltaan yksinkertaisen laitteen ajateltiin sopivan hyvin naisten kotikäyttöön, ja sen voi ajatella saaneen sukupuolittuneen leiman. Ihmisten tekniikkasuhteita tutkineen Nieminen-Sundellin mukaan kodinkoneita ei ylipäänsäkään ajatella kovin teknologisiksi tai vaikeiksi käyttää ja niihin liittyy naisellinen leima.⁶⁹

Kodin laitteena Singer ja toiminta sen kanssa ovat myös olleet osallisina luomassa kodin kulttuuria. Tässä katsannossa Singerin kanssa toimimista voidaan ajatella peilinä, joka heijastaa kodissa tapahtuvaa elämää.⁷⁰ Varsinkin perheenäidin työskentelypaikkana Singer-aineisto välittää kuvaa kodista, jossa ompelutöitä on tehty aamusta iltaan, jopa myöhään yölläkin:

Muistan, kun äitini ompeli öisin meille lapsille joululahjoja ja vaatteita ja kaikkea tarpeellista. Silloin ei kyllä kaupasta ostettu vaatteita eikä paljon myöhemminkään.⁷¹

Sitaatti antaa viitteitä siitä, että Singer on ollut osallisena sellaisen kotikulttuurin synnyssä, jossa ompelutyö on saanut äärimmilleen vietyjä muotoja: kaikkea mahdollista on ommeltu vuorokauden ajasta piittaamatta.⁷² Kodin kulttuuriin on vaatehuollon lisäksi kuulunut myös esimerkiksi tapojen ylläpitäminen kuten joulun järjestäminen lahjoineen. Muistelukerronta kertoo työteliäisyydestä mutta myös motivaatiosta ompelutöihin:

⁶⁷ Ks. esimerkiksi Sjöqvist 1972; Lepistö 1994, 36.

⁶⁸ Försti 2013, 21.

⁶⁹ Nieminen-Sundell 2003, 42.

⁷⁰ Tästä enemmän esimerkiksi Immonen 2016, 190–193, joka puhuu aineellisen kulttuurin merkityksistä.

⁷¹ SM 2019:1950-b.

⁷² Termistä *kotikulttuuri* ks. esimerkiksi Lepistö 1994, 218–220. Kotikulttuurilla Lepistö viittaa keskiluokkaisten kotien tapaan suosia kodeissaan esimerkiksi koulutusta, hyviä tapoja tai perhejuhlia jne. 1800- ja 1900-luvun taitteessa. Lepistön mukaan naisten tekemät kotitaloustyöt olivat merkittävä osa tämän kulttuurin ylläpitämistä.

Singer on ollut "ahkerassa käytössä" ja konetta käyttäneet äidit ovat olleet innokkaita ompelijoita.⁷³ Singerillä ompelu on ollut kotien näkyvää toimintaa:

Ei ollut päivääkään, etteikö äiti olisi surauttanut jotain Singerillämme.⁷⁴

[- -] meistä lapsista oli ihan hauska seurata miten ammattiompelija työskenteli olohuoneen ikkunan edessä.⁷⁵

Ompelukone on ollut usein nostettuna käytön ajaksi valoisaan paikkaan esimerkiksi ikkunan alle. Muistikuvissa äiti on keskittynyt työskentelyynsä:

Äidillä saattoi olla nuppineulat suussa huulien välissä kun hän päästeli saumaa neuloja sitä mukaa kankaasta irrottaen.⁷⁶

Kodin kulttuuri näyttäytyy myös ihmissuhteissa, joissa Singer-ompelukoneella on ollut oma asemansa. Muistelukerronta tuo esille erityisesti äitien ja tyttärien välisiä suhteita, jotka liittyvät sekä ompelukoneen käytön opettamiseen että vaatteiden ompelemiseen ja sovittamiseen:

Olin kai hiukan toisella kymmenellä, kun halusin kovasti oppia ompelemaan koneella. Äiti opetti. Vähän aikaa meni ennen kuin opin polkemaan tasaisesti, opin puolaamaan ja sain langat koneeseen. Pian kaikki sujui hyvin, ja olin valtavan ylpeä itsestäni.⁷⁷

Äiti on poikkeuksetta neuvonut ja opastanut tyttäriään koneen hallinnan opettelussa, ja se näyttää muisteluaineiston perusteella sujuneen kitkatta. Sitaatti tuo esille myös uuden taidon oppimiseen liittyvän myönteisen tunteen. Singerin ääressä on koettu läheisyyttä äitien ja tyttärien välillä: "Oli jännittävää odottaa uuden vaatteen valmistumista ja kuunnella samalla äidin kertomuksia vanhoista ajoista."⁷⁸ Singer näyttää antaneen mahdollisuuden merkitä tiivistä äiti-tytär-suhdetta: "Usein minulla ja äidillä oli mekot samasta kankaasta", kirjoittaa eräs näistä tyttäristä.⁷⁹

Toisaalta Singer on ollut myös osallisena jännitteissä, joita äidin ompeleminen vaatteisiin on liittynyt, kun lopputulos ei ole aina ollut teini-ikäisen tyttären mielestä mieluisa.⁸⁰

---

⁷³ SM 2019:1950-luku-a.

⁷⁴ SM 2019:1944-c.

⁷⁵ SM 2019:1938.

⁷⁶ SM 2019:1961.

⁷⁷ SM 2019:1948.

⁷⁸ SM 2019:1953.

⁷⁹ SM 2019:1953.

⁸⁰ Esimerkiksi SM 2019:1955.

Tällaisesta jännitteisestä ompelutilanteesta on jonkin verran mainintoja sekä viittauksia nuorisomuodin lisääntymiseen kaupoissa 1960-luvulla. Eräs muistelijoista kirjoittaa olleensa koulussa kateellinen niille, joilla oli kaupasta ostettuja vaatteita, toisin kuin hänellä itsellään.⁸¹

Singer-aineistossa kodit näyttäisivät olevan inhimillisen toiminnan, tunteiden ja fyysisen tilan muodostelmia; tällaisia merkityksiä nimeää myös suomalaisia koteja tutkinut yhteiskuntatieteilijä Asta Kietäväinen.⁸² Kietäväisen havainnoissa yksi kodin tasoista kiinnittää huomiota kotiin suhteena - sellaisena, joka antaa tilan toiminnalle ja ihmissuhteille.⁸³ Tällaisessa suhteessa Singer-ompelukone on tärkeä osa toiminnan mahdollistajana.

2.2 Singer ja ompelemisen välttämättömyys

Kaikkea ommeltiin: paitoja ja liinavaatteita. Vanhoja korjattiin. Ommeltiin sarkaa, huopaa, nahkaa, saappaan varren takasaumoja, ja muuta tarpeellista. Nukenvaatteet valmistettiin. Neuloja kyllä katkesi usein.⁸⁴

Sitaatissa muistelija tuo esille sen keskeisen Singer-ompelukoneeseen liittyvän asian, että koneella on tehty hyvinkin monipuolisia ompelutöitä koneen teknisiä mahdollisuuksia uhmaten. Muistelija kuvaa esimerkissään 1950-luvun maalaiskodin ompelutöitä, mutta samanlaista erilaisten materiaalien ompelemista on tapahtunut kaupunkikodeissakin:

Haastavinta oli turkisten ompelu, jota varten koneeseen hankittiin erikoisneula. Amerikan tädin äidille lähettämästä turkista oli määrä valmistua minulle turkki.⁸⁵

Esimerkki viittaa myös siihen, että Singereihin on ollut mahdollisuus saada erilaisia lisäosia. Singer-ompelukone on ollut varsin monipuolinen kone, joka näyttää hyvinkin pitkään toimineen kodeissa joko ainoana ompelukoneena tai sitten sähkökäyttöisten ompelukoneiden rinnalla. Kun suomalaiskodeissa sähkökäyttöiset kodinkoneet tekivät

---

⁸¹ SM 2019:1954-b.

⁸² Kietäväinen 2010, 130–131.

⁸³ Kietäväinen 2010, 131.

⁸⁴ SM 2019:1926.

⁸⁵ SM 2019:1953.

tuloaan erityisesti 1950- ja 1960-luvuilla, kuuluivat ompelukoneet myös tähän joukkoon.⁸⁶ Monessa kodissa näyttää poljinmalli olleen silti edelleen käytössä:

Äiti käytti samaa polkuompelukonetta koko elämänsä ajan. Töiden välillä hän asetti koneen takaisin työtason sisään. Sukulaiselta 1960-luvulla saatu sähkökäyttöinen ompelukone jäi käyttämättä, koska kone oli raskas siirrellä.⁸⁷

Poljettavalla ompelukoneella pystyy ompelemaan pääasiassa suoraa saumaa, käännöksiä ja kaarteita, mutta esimerkiksi erilaiset koruompeleet ovat haasteita. Mutta näistä rajoitteista huolimatta ompelevat perheenäidit ja ompelijat ovat kyenneet toteuttamaan monipuolisesti vaatteita ja muita tekstiilejä. Singerin tikki on ollut kaikessa yksinkertaisuudessaan käyttökelpoinen.⁸⁸ Se että sähkökäyttöiset ompelukoneet eivät muisteluaineiston perusteella näytä kovinkaan nopeasti syrjäyttäneen polkukoneita 1950- ja 1960-lukujen kodeissa, johtunee Singerin käyttökelpoisuudesta arkisissa ompeluksissa.

Muistelijat tuovat esille sen, että Singer riitti välttämättömien ompelusten tekemiseen. Singerin asema suhteessa sähkökoneisiin on myös ilmiö, jota on syytä tarkastella materiaalisuuden ja esineisiin liittyvien käytänteiden näkökulmasta.⁸⁹ Kun kulttuurihistorioitsija Riitta Laitinen puhuu esineiden ja ihmisten välisestä vuorovaikutuksesta, hän katsoo, että ihminen ei ainoastaan käytä esinettä, esimerkiksi jotain laitetta, vaan on niin kiinteässä suhteessa laitteeseen, että hänen voi sanoa ajattelevan sormillaan.⁹⁰ Tällaisesta käytänteiden tiiviistä liittymisestä poljettavaan Singeriin on nähdäkseni kyse tässä Singer-uskollisuudessa, joka näyttää syntyneen

⁸⁶ Kodin koneistumisesta enemmän esimerkiksi Huokuna 2008, 170–173; ensimmäisistä sähköisistä kodinkoneista enemmän esimerkiksi Lepistö 1994, 102, 106.

⁸⁷ SM 2019:1953.

⁸⁸ Ompelukoneen historiassa merkittävää on ollut sellaisen ompelutikin mahdollistaminen, joka ei pääse purkautumaan. Nykyisissä ompelukoneissa on jo 1800-luvun puolivälistä lähtien ollut käytössä ns. lukkotikki, joka oli keksitty aiemmin käytössä olleen ketjuompelen sijalle. Ketjuommel oli osoittautunut hankalaksi, sillä se purkautui helposti. Ketjuommel vertautuu ketjun virkkaamiseen, jossa koko ommel lähtee purkautumaan, mikäli lanka katkeaa jostain kohtaa. Kun ketjuompelessa oli käytössä vain yksi lanka, oli lukkotikissä kaksi lankaa: aluslanka eli puolalanka ja päällyslanka. Lukkotikki syntyy, kun ompelukone työntää neulansilmään pujotetun langan lenkinä kankaan läpi, ja kankaan toisella puolella lenkin läpi vedetään aluslanka. Langannostaja vetää sitten lankalenkin takaisin kankaan päällyspuolelle ja näin langat muodostavat lukkotikin. Tästä lisää esimerkiksi Willberg 1988, 7–8; Sjöqvist 1972, 8–10.

⁸⁹ Termin *käytänne* merkitystä pohtii muun muassa Laitinen 2010, 98–101. Hän asettaa termin *käytäntö*-termin rinnalle ja viittaa niiden viimekädessä vastaavan englannin kielen *practice*-sanaa. Laitisen mukaan sana *käytäntö* viittaa konkreettiseen toimintatapaan, kun taas *käytänne* johonkin yleisempään menettelytapaan. Myös tässä tutkimuksessa käytän näitä termejä Laitisen esittämässä näkökulmassa.

⁹⁰ Laitinen 2010, 113.

muistelijoiden kodeissa ja perheissä jo vuosikymmeniä sitten. Oheinen esimerkki kuvaa hyvin myös sitä tottumuksen voimaa, joka arjen toiminnoissa on ollut näkyvillä:

Noin vuonna 1960 äidille hankittiin sähkökäyttöinen Singer, mutta sen jälkeen äiti kaipasi aina poljettavaa Singeriä. Äiti ei pitänyt sähkökäyttöisestä, vaikka toimintoja oli enemmän. Hän käytti toiminnoista vain siksakkia ja suoraa ompelua.⁹¹

Sitaatti kertoo myös muutosvastarinnasta, joka Singer-aineistossa näyttää olevan vallitseva piirre suhteessa sähkökoneisiin. Sähkökoneisiin on aineiston perusteella suhtauduttu usein enemmän tunteellisesti kuin pragmaattisesti: toisaalta sähkökoneiden monipuolisuus ja nopeus tulee esille joissakin aineiston teksteissä, esimerkiksi silloin kun tilaustyö on ollut tehtävä nopealla aikataululla.

Muisteluaineistossa Singerin tärkein ompelutehtävä näyttää liittyneen koko perheen vaatettamiseen varsinkin 1950-luvun ja 1960-luvun kodeissa. Aineiston perusteella välittyy sellainen kuva, että varsinkin käyttövaatteet, mutta myös juhlavaatteet, on ommeltu itse. Valmisvaateteollisuuden tarjonta on ollut vähäistä, joten se on ollut yksi syy kotiompelemisen yleisyyteen.

Äiti ompeli paljon: liinavaatteita, perheenjäsenten vaatteita vauvasta vaariin. Äiti ompeli myssyt ja hatutkin. On ihana katsella vanhoja valokuvia, joissa perheeni jäsenet ovat puettuina kauniisiin äidin ompelemiin vaatteisiin. Kuvissa tytöillä on kauniit kesämekot, pojilla kauluspaidat ja polvihousut. Talvikuvissa sarkatakit, jotka nekin äiti teki itse.⁹²

Esimerkin kirjoittaja kuvaa sellaista yhtenäiskulttuuria, johon Singer on mahdollistanut ympäri Suomen. Esimerkin kuvaama esteettisyys välittyy kautta linjan muistitietoaineiston kirjoituksissa olipa sitten kyse maaseudun tai kaupungin kodeista. Kirjoittajat puhuvat ommeltujen vaatteiden kohdalla sekä kestävyydestä että usein myös sitaatin lailla vaatteiden kauneudesta ja edustavuudesta.

Viittauksia valmisvaateteollisuuden tarjontaan ja käyttämiseen on aineistossa vain muutamia, ja nekin kaupunkilaiskotien osalta: "Ensimmäinen vaatekaupasta saamani vaate oli itse ensimmäisillä kesätyörahoilla vuonna 1969 ostamani Marimekon tasaraitainen T-paita", kertoo Espoossa koululaisena asunut nainen.⁹³ Myös muutamassa

⁹¹ SM 2019:1950-luku-b.

⁹² SM 2019:1950-b.

⁹³ SM 2019:1954-a.

muussa aineiston tekstissä viitataan Marimekon tuotteisiin sekä varsinkin Helsingin Kaisaniemenkadulla vaikuttaneen Teinitalon tarjontaan 1960-luvun lopulla.⁹⁴ Itse ommeltujen vaatteiden osuus näyttää aineiston perusteella vähenevän 1970-luvulle tultaessa. Ne, joilla poljettava Singer-kone on edelleen käytössään, kertovat ompelevansa sillä vaatteiden sijasta esimerkiksi "[- -] verhojen ja pöytäliinojen pääremeitä, koristetyynyjä ja kaikenlaista vaatteiden muokkausta."⁹⁵

Perheen vaatehuollon lisäksi tai pikemminkin ohella Singer on ollut merkittävä kodinkone perheiden talouden tasapainottamisessa. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä toimiva ompelukone on osaltaan mahdollistanut säästeliästä elämäntapaa.⁹⁶ Kuluttamista ja mainontaa eri vuosikymmeninä tutkineen Visa Heinosen mukaan sodanjälkeisen säästäväisyyden taustalla voidaan nähdä esimerkiksi se, että sekä valtiontaloutta että kotitalouden toimintaa ohjasi pyrkimys säästäväisyyteen ja tarkkaan suunnitteluun - näin esimerkiksi 1950-luvulla. Pankit muun muassa kannustivat ihmisiä säästötilien avaamiseen ja säästämisen kohteena oli usein oma asunto tai jokin muu hyödyke kuten pesukone, jääkaappi tai auto.⁹⁷ Myös Singer-aineistosta käy ilmi se, kuinka esimerkiksi asuntolainat ovat ohjanneet kaupunkilaisperheiden talouden suunnittelua 1960-luvulla.

Tutkimusaineiston perusteella naisilla näyttäisi olleen keskeinen asema kotitalouden taloudellisesta suunnittelusta, ja kodinkoneilla, kuten ompelukoneellakin, on ollut tässä suunnitelmallisuudessa kiinnostava osuutensa. Heinosen mukaan kodinkoneet tarjosivat esimerkiksi 1950-luvulla naisille kotona uudenlaista vapautta ja auktoriteettia, kun heille tuli mahdolliseksi kotitalouden aikataulujen laatiminen ja rahataloudesta huolehtiminen. Naiset vastasivat enimmäkseen kotitalouksien hankinnoista, mikä Singer-aineistossa ilmenee vaate- ja tekstiilihankintojen organisoinnissa. Mainonnassa korostettiin sitä, miten laitteet vapauttavat naisen ja tuottavat taloudellista säästöä. Vapauden teema näkyi myös pankkien mainonnassa, jossa korostettiin säästäväisyyden tuovan vapauden lainarahan orjuudesta.⁹⁸

⁹⁴ Marimekko on 1951 perustettu suomalainen vaateliike, joka on edelleen toiminnassa. Nuorten muotia myyvä Teinitalo toimi vuosina 1962–1982. Luettelo Suomen tekstiili- ja vaatetustehtaista. Sähköinen lähde.

⁹⁵ SM 2019:1955.

⁹⁶ 1950- ja 1960-luvuilla perheen keskipakko on ollut 3,7 henkeä ja 1970-luvulla 3,5, ja siitä sitten nykyaikaan tullessa vähentynyt alle kolmen. Tilastokeskus. Elinolot 2020.

⁹⁷ Heinonen 2013, 21.

⁹⁸ Heinonen 2013, 22.

Singer-aineisto kuitenkin osoittaa, että ompeleminen kotitalouksissa on vaatinut kekseliäisyyttä, sillä materiaalien saatavuus ei ole ollut itsestäänselvyys. Tyypillinen tapa hankkia kangasta on ollut kuluneiden vaatteiden purkaminen ja kankaiden kääntäminen uudelleen käyttöä varten:

Sodan jälkeisinä vuosina oli pulaa kankaista. Äiti kertoi esimerkiksi kääntäneensä villakangastakkeja. Saumat auki ja uudelleen ommeltiin kasaan nurja puoli päällepäin.⁹⁹

Kiinnostavaa on havaita, että säästämistä materiaalihankinnoissa tapahtui vielä 1960-luvullakin:

Edeltänyt sota-aika teki ihmisistä säästäväisiä. Meilläkin oli varastossa sotaa edeltävältä ajalta laadukkaista kankaista tehtyjä vaatteita, eikä tullut mieleenkään heittää hyvää materiaalia roskeen.¹⁰⁰

Esimerkissä 1960-kaupunkilaisen virkamiesperheen elämään on kuulunut myös säästeliäisyyden eetos, vaikka mahdollisuus olisi ollutkin hankkia kankaita tai materiaaleja kaupasta.

Kankaita on saatu myös lahjoina, kuten kaupunkilaisilta sukulaisilta oheisessa esimerkissä: "[-] Isän siskot asuivat pääkaupunkiseudulla. He toivat usein tuliaisina kankaita, joista meille lapsille ommeltiin vaatteita."¹⁰¹ Myös mikä tahansa kangas on sopinut materiaaliksi:

Isä toi työpaikaltaan myös ensimmäisen kankaan, josta ompelin itselleni kesämekon. Se oli verhoksi liian lyhyt ylijäämäpala ambiente-kangasta. Minimekot olivat muotia ja metrin pala riitti mainiosti.¹⁰²

Singer on mahdollistanut myös säästeliään näkökulman kodin taloudenpitoon siinäkin tilanteessa, jossa valmisvaateteollisuuden tuotteita on alkanut olla aiempaa enemmän tarjolla, kuten 1960-luvun loppupuolella:

---

⁹⁹ SM 2019:1956-b.

¹⁰⁰ SM 2019:1954-a.

¹⁰¹ SM 2019:1956-b.

¹⁰² SM 2019:1956-a.

Meille lapsille äiti ompeli vaatteet lähes aikuisikään asti. Joskus olisimme halunneet ostovaatteita, mutta äidin tekemät olivat kyllä hyvin tehtyjä ja ajanmukaisia.¹⁰³

Katkelman kuvaama suhtautuminen säästeliäisyyteen näyttää vallinneen varakkaammissakin kodeissa, mikä kuvanee yleisemminkin ilmapiiriä suhteessa kuluttamiseen: "Äitini teki sinnikkäästi itselleen hameita, vaikka olisi voinut varallisuuden puolesta ostaa tai teettää uutta."¹⁰⁴ Singer-aineisto avaa kiintoisan näkymän siihen, että säästeliäisyys on ollut käytäntönä ja mahdollisesti myös toimintaa ohjaavana arvona eri yhteiskuntaluokissa sodanjälkeisinä vuosikymmeninä ja pitkälle vielä 1970-luvun alkuun asti.

Säästeliäisyyden arvonäkökulman taustoihin viittaa Heinonen todetessaan, että säästäväisyys ja omavaraisuus ovat olleet keskeisiä arvoja tai moraalisia periaatteita Suomessa 1800-luvulta toiseen maailmansotaan asti. Ihmisiä on kannustettu muun muassa kierrättämään, korjaamaan rikkiäiset vaatteet ja keräämään marjoja ja sieniiä. Tätä voi selittää sotien vaikutuksella ja sillä, että Suomi oli vielä 1900-luvun alussa alikehittynyt agraariyhteiskunta. Heinosen mukaan myös protestanttiseen perintöön kuuluva vaatimattomuuden ja aineellisista asioista pidättäytymisen ihanteet saattavat olla säästeliään elämäntavan taustalla. Suomessa ei myöskään ollut omaa kuningashuonetta, joten kansaan oli iskostunut pyrkimys tasa-arvoon.¹⁰⁵

Se miten Singer-aineiston muistelijat kirjoittavat säästäväisyydestä ja omillaan toimeen tulemisesta, on pääosin ihailun sävyttämää. Samanlaiseen omavaraisuuden nostalgisointiin viittaavat myös Heinonen ja Minna Autio tarkastellessaan iäkkäiden ihmisten kuluttamista koskevaa muistelukerrontaa. Varsinkin hyödytöntä kuluttamista on muistitietoaineistoissa paheksuttu pitkään ja on korostettu perustarpeiden merkitystä kulutusta ohjailemassa. Ylipäänsä käsite kuluttaminen on ihmisten muistoissa hahmotettu negatiiviseksi asiaksi.¹⁰⁶

---

¹⁰³ SM 2019:1956-b.

¹⁰⁴ SM 2019:1954-a.

¹⁰⁵ Heinonen 2013, 22.

¹⁰⁶ Heinonen & Autio 2013, 51, 54–55.

Kiinnostava ilmiö Singerillä ompelemiseen liittyy myös varsinkin 1960-luvun puolivälin jälkeen Suomessakin jalansijaa saaneeseen nuorisomuotiin. Säästäväiset ja ompelutaitoiset nuoret tytöt jäljittelivät nuorisomuodin virtauksia:

Vaatteiden ompelu yleistyi 1960-luvulla kun sen ajan muotivirtaukset tavoittivat varhaisteinit. Uusia kankaita ja värikkäitä kuoseja oli saatavilla. Haluttiin myös säästää tekemällä vaatteita itse.¹⁰⁷

Modernin sodanjälkeisen kulutusyhteiskunnan keskeisiin ominaisuuksiin ovat kuuluneet kasvava individualismi ja omistamisen halu, jotka usein liittyivät muotiin ja mainontaan. Amerikkalainen mainoskulttuuri oli tärkeä esikuva myös suomalaiselle mainosmaailmalle. Mainokset ja media välittivät tietoa ja käsitystä amerikkalaisesta elämäntavasta, joka vaikutti kuluttajayhteiskuntaan. Etenkin muotia levitettiin naistenlehtien avulla.¹⁰⁸ Monet Singer-kyselyyn vastanneet 1950- ja 1960-luvuilla nuoruuttaan eläneet ihmiset ovat ehkä olleet jonkinlaisessa sosioekonomisessa rajakohdassa. He ovat olleet altistuneita amerikkalaisen kulutusyhteiskunnan ihanteelle ja nuorisokulttuurin synnylle, mutta läheskään kaikilla ei ole ollut taloudellisia edellytyksiä osallistua tuohon kulutusyhteiskuntaan täysipainoisesti. Silloin omatoimisuus ja kyky kopioida kuvissa ja kaupoissa nähtyjien vaatteiden ominaisuuksia ja tyylejä itse tehtyihin vaatteisiin on ollut arvokasta.

Perheen vaatehuollon lisäksi Singerillä on ommeltu kodin liinavaatteet ja kodin muut tekstiilit. Muistelijat kertovat lakanoiden, tyynyliinojen ja pyyheliinojen ompelusta mutta myös muita tarvetekstiilejä on ommeltu: "Mummo oli innokas ompelija. Teki itse vaatteita ja siinä valmistui samalla myös perunasäkkejä ja hevosten loimiakin."¹⁰⁹ Koteja on myös sisustettu ja yksi muistelihoista toteaaakin "oman kodin kaunistamisen olleen tärkeää" ja kertoo "sisustuskankaiden ja kodintekstiilien hankitun metritavarana ja ommellun tarkoitukseensa kotona".¹¹⁰ Varsinkin kaupunkikoteja koskevissa aineiston teksteissä mainitaan usein kodin sisustaminen yhtenä ompelemisen tavoitteena. Muun muassa kotien interiöörejä tutkineen Minna Sarantola-Weissin mukaan 1950- ja 1960-luvun luvun kodeissa alkoi olla yhteneviä sisustusihanteita, joita ajan naistenlehdet ja

---

¹⁰⁷ SM 2019:1953.

¹⁰⁸ Heinonen 2013, 19.

¹⁰⁹ SM 2019: syntymävuosi tuntematon.

¹¹⁰ SM 2019:1953.

sisustuslehdet välittivät.¹¹¹ Myös muutamassa Singer-muistossa viitataan esimerkiksi *Kotiliesi*-lehden sisustusideoihin.¹¹²

Yksi tärkeä osa Singerillä ompelemiseen on liittynyt paikkaamiseen ja korjaamiseen. Tämä tapa säästää materiaalikuluissa ja ylipäänsä ratkaista niukkojen materiaalien ongelma esiintyy kautta muistitietoineiston. Maaseudulla 1960-luvulla lapsuutensa ja nuoruutensa viettänyt muistelija kirjoittaa "äitinsä korjanneen Singerillä kuluneet tai maatalon töissä rispaantuneet vaatteet".¹¹³ Säästeliäisyys on näkynyt myös siinä, että kankaat on hyödynnetty kokonaan: "Kankaiden jättepaloista syntyivät hänen käsissään myös lukuisat nukan vaatteet ja liinavaatteet nukkekotiin."¹¹⁴

2.3 Ompeleminen enemmän kuin välttämätöntä

Äiti ompeli usein iltaisin ja öisinkin, kun lehmät oli hoidettu ja lapset nukkumassa.¹¹⁵

Esimerkin äiti ei ole ainoa muistelukerronnan äideistä, joka on venyttänyt työpäiväänsä kohti yötä. Äidit ovat Singerinsä äärellä "tinkineet omista unistaan"¹¹⁶ ja "ommelleet minkä muista töistään ennättivät"¹¹⁷. Esimerkit kuvaavat sitä, kuinka paljon kotitöitä on muistelijoiden kodeissa ollut, olipa sitten kyse maaseudulla tai kaupungissa olevasta kodista.¹¹⁸ Kaupunkien kodeissa myös 1960-luvulla lisääntynyt naisten ansiotyössä käynti näyttää aineiston perusteella lisänneen kotitöiden jatkumista iltamyöhään. Lähes kolmasosassa aineiston teksteissä mainitaan ompelemisen yhteydessä päivän venyttäminen iltaan tai yöhön.

Sen lisäksi että kodin velvollisuudet ovat vaatineet työpäivän pidentämistä, aineisto antaa aiheen pohtia myös asian kääntöpuolta: Miten tuota aikaa on käytetty muihin kuin kodin pakollisiin ompelutöihin? Olisiko mahdollista, että äidit työpäiväänsä pidentäessään

¹¹¹ Ks. Sarantola-Weiss 2003, 159–160.

¹¹² *Kotiliesi* on vuonna 1922 perustettu naisten lehti, joka on historiansa aikana opastanut naisia muun muassa kodinhoitoon ja asumiseen liittyvissä kysymyksissä. *Kotiliesi*. Sähköinen lähde.

¹¹³ SM 2019:1955.

¹¹⁴ SM 2019:1955.

¹¹⁵ SM 2019:1956-b.

¹¹⁶ SM 2019:1954-a.

¹¹⁷ SM 2019:1949.

¹¹⁸ 1950- ja 1960-luvuilla työikäisten naisten kotitaloustöihin käyttämä aika on vaihdellut kodin ulkopuolella työssä käyvien 5 tunnista kotona työskentelevien kotiäitien lähes 10 tuntiin. Ks. Etlä. Naisten kotityö ja taloudellinen kasvu Suomessa vuosina 1860-1987. Sähköinen lähde.

ottivat samalla vapauksia irrottautua arjen velvoittavista askareista ja oliko heillä mahdollisuus hyödyntää Singeriä omissa töissään? "Ompelukone oli äidilleni ehkä henkireikä pienviljelijän vaimon arkiaskarten lomassa", kuvaa maaseudulla lapsuutensa viettänyt muistelijä.¹¹⁹ Tämä sitaatti kertoo paitsi ompelemisen välttämättömyydestä myös sen mahdollisuudesta, ja Singer on tässä ollut keskeinen tekijä.

Tutkimusaineisto osoittaa, että äidit ovat käyttäneet Singeriä erilaisiin luoviin töihin kotiashareiden ja vakiintuneiden ompelutöiden ohella. Tällaisia arjen kaavamaaisista töistä irtaantuvia töitä ovat olleet esimerkiksi omien vaatteiden ompeleminen. Valtaosa aineiston teksteistä tosin kuvailee sitä, kuinka äidit ovat ommelleet vaatteita puolisoilleen ja lapsilleen, ja vain muutama teksti tuo esille tietoa äidin ompelemisesta itselleen.¹²⁰ Myöskään ne Singer-muistoistaan kirjoittavat naiset, jotka ovat itse olleet perheenäitejä 1950- ja 60-luvuilla, eivät juurikaan kerro itselleen ompelemisesta.¹²¹ Kuitenkin on oletettavaa, että omien vaatteiden ompeleminen on koskenut myös perheenäitejä. Äidit ompelivat itselleen arkivaatteita, mutta kiinnostavan näkökulman tuo 1950- ja 60-lukujen pikkukaupungissa varttunut nainen: Äiti saattoi pukeutua aina tyylikkääsiin muodinmukaisiin vaatteisiin, koska osasi ommella ne itse.¹²² Singer näyttäisi antaneen mahdollisuuden luoda jotain uutta ja omintakeistakin.

Muoti on muutenkin ollut näiden muistelijoiden äitien ulottuvilla ja varsinkin 1960-lukua koskevissa kirjoituksista käy ilmi Singerin käyttäjien halu toteuttaa valmisvaateteollisuuden tapaisia malleja tai kopioida naistenlehdissä esitetyn muotikuvaston malleja:

Äidillä oli muotilehtiä ja kaavoja (Singer), Kotilieden liitteinä myös jotain. Kapealla liidulla piirrettiin kaavasta muutokset kankaalle mittojen mukaan. Äiti oli aika taitava piirtämään kaavoja.¹²³

¹¹⁹ SM 2019:1950-b.

¹²⁰ Tämä erilaisten asioiden muistelemisen ilmiö näyttäisi liittyvän Johdanto-luvussa mainitsemaani samaviitteisyyden puutteeseen, ts. muistelijat muistelevat valikoivasti omien näkökulmiensa mukaan. Ks. tästä esimerkiksi Pöysä 2006, 239.

¹²¹ Tämä ilmiö muistuttaa Ilmakunnaan havaintoa 1800-luvun säätyläisnaisten tavasta olla kirjoittamatta päiväkirjoissaan tai kirjeissään ompelemisistaan. Ilmakunnas katsoo ompelemisen olleen näille naisille niin jokapäiväinen asia, ettei ole ollut tärkeää selostaa sitä kirjallisesti. Ks. Ilmakunnas 2017, 18.

¹²² SM 2019:1956-a.

¹²³ SM 2019:1956-b.

Muistelija kuvailee tässä esimerkissä äitinsä kaavoittamista sekä ilmaisee käytössä olleen myös Singer-merkin omia kaavoja. Ompelemiseen näyttää liittyneen kaiken kaikkiaan kunnianhimoisia tavoitteita:

Muistan usein ihailleeni äidin hankkimia kankaita, sametteja juhlamekkoihin, värikkäitä kukkakuoseja ja satiininauhoja kesäksi, kauniita villakankaita talveksi. Sain aina uuden mekon koulun kevätjuhliin ja mekoissa oli taitavasti toteutettuja yksityiskohtia, pitsiä, rusetteja tai kanttauksia. [- -] Teinivuosinani esitin äidille toivomuksia nuorten lehdissä näkemistäni muotivaatteista [- -].¹²⁴

Muodikkaiden vaatteiden lisäksi muisteluaineistossa otetaan esille myös vaativien käsitöiden kuten lahjojen ja kodin koristeiden tekeminen. Tällaisia ovat olleet muun muassa vaativat tilkkutyöt ja applikoinnit, joista on mainintoja useissa aineiston kirjoituksissa. Tällaisten kodintekstiilien ja taidekäsitöiden parissa voisi olettaa Singerin äärellä työskennelleiden naisten voineen toteuttaa myös esteettisiä tavoitteitaan. Tästä tärkeästä ompelemisen ulottuvuudesta kirjoittaa muun muassa Ilmakunnas, jonka tutkimuksien kohdetyhmänä ovat olleet muun muassa kirjailutöitä tehneet säätyläisnaiset 150 vuotta ennen näitä Singeriä käyttäneitä.¹²⁵ Singerin äärellä on tässä kohtaa oltu osa ompelemisen historiaa ja perinnettä.

Käytän tässä tekstissäni tietoisesti termiä taidekäsitö puhuessani näistä Singerillä tehdyistä kirjailutöistä. Muisteluaineistossa tällaisten töiden yhteydessä todetaan niiden vaatineen keskittymistä ja erityistä taitoa, mutta yhdessäkään aineiston teksteistä ei puhuta taidekäsitöistä, sen sijaan kädentaidot mainitaan muutaman kerran. Se että muistelijat eivät tulkitse äitiensä tehneen myös taidekäsitöitä, liittyy omalta osaltaan pitkään perinteeseen, jossa ompeleminen ylipäänsäkin ja sen taiteelliset pyrkimykset on nähty viimekädessä vain kädentaitoina.¹²⁶

Singerillä ompelua on viitattu aineistossa "henkireiäksi" muiden töiden ohella.¹²⁷ Kirjoittaja puhuu tässä sekä ajallisesta henkireiästä, hetkellisestä irrottautumisesta arkiaskareista mutta myös mieleen liittyvästä henkireiästä, kun voi tehdä jotain

¹²⁴ SM 2019:1955.

¹²⁵ Ilmakunnas 2016, 143.

¹²⁶ Tästä esimerkiksi Ilmakunnas 2016, 138.

¹²⁷ SM 2019:1950-b.

tavallisuudesta poikkeavaa. Tässä tapauksessa muistelijan äiti on ommellut muun muassa vaativia koristeita mekkoihin röyhelöistä pitsikauluksiin.¹²⁸ Ajatus ompelemisesta henkireikänä laajentaa sen merkitystä itsensä toteuttamisen ja hyvinvoinnin alueille. Soveltavan kasvatustieteen tutkija Sinikka Pöllänen puhuu käsitöiden hyvinvointia tuottavasta merkityksestä ja toteaa sen syntyvän terapeuttisesta vuorovaikutuksesta, jossa osallisina ovat toiminta, tekijä ja materiaalit tai tuotteet.¹²⁹

Kun aineisto tuo esille ompelemiseen liittyviä tietoisia haasteita, liikutaan tällaisen hyvinvoinnin merkitystä tuottavan toiminnan alueella: "Äitini ei selvästikään tyytynyt helpoimpaan mahdolliseen malliin, vaan halusi haastaa itseään ja oli hyvin taitava ompelija".¹³⁰ Esimerkin kuvaama ompelijan varmuus viittaa siihen, että tekeminen on ollut merkityksellistä. Tällainen merkityksellinen tekeminen on Pölläsen mukaan yhteydessä ihmisen omakuvan syntymisen ja itsetunnon kehittymisen kanssa. Pöllänen puhuu myös siitä, miten tärkeää on se, että ihminen voi kokea itse säätelevänsä maailmaansa.¹³¹ Tutkimusaineiston esille tuomat Singeriin liittyvät moninaiset ompelutyöt viittaavat juuri tähän hallinnan mahdollisuuteen: konetta käyttäneet naiset ovat voineet suunnitella ja ratkaista ompelemiensa tuotteisiin liittyviä asioita ja ovat myös voineet vaikuttaa esimerkiksi töiden tekojärjestykseen. Pitkälle venyneet äitien työpäivät ovat antaneet mahdollisesti hallinnan tunnetta.

Kotitaloustekniikan suhdetta ajankäyttöön viime vuosisadan alkuvuosikymmeninä tutkinut Lepistö tuo esille ajatuksen siitä, että kodin tekniikalla on ollut toisaalta mahdollisuus tuoda lisää aikaa perheenäidille, mutta toisaalta mahdollisen joutoajan syntyminen ei ole ollut soveliaista.¹³² Tällainen kysymys lisääjasta joutoaikana viittaa teollisuustyön rationalisoinnin ja tehostamisen ideaan, joka oli viime vuosisadan alussa erityisesti esillä yhdysvaltalaisessa työnteon kulttuurissa. Tämä niin sanottu taylorismi saavutti ennen sotia jalansijaa myös suomalaisessa ajattelussa ja ulottui myös kotitalouden tehostamiseen.¹³³

---

¹²⁸ SM 2019:1950-b.

¹²⁹ Pöllänen 2012, 8.

¹³⁰ SM 2019:1955.

¹³¹ Pöllänen 2012, 8.

¹³² Lepistö 1994, 19–20, 26–28, 242–243.

¹³³ Yhdysvalloissa työn rationalisoinnin taustalla oli muun muassa Fredrick Taylorin teos *The Principles of Scientific Management* (1911). Kirjoittajaan viitaten puhutaan taylorismista. Ks. esimerkiksi Kortteinen 1992; Mannevuori 2020.

On kiinnostavaa havaita, että sotien jälkeisestä Suomesta kertova Singer-aineisto näyttäisi viittaavan kotityön, kuten ompelemisen osalta sellaiseen tehokkuutta korostavaan työnteon eetokseen, jossa hyveenä näyttäisi olevan itsekuri ja joutilaisuudesta vaietaan. Koska tutkimusaineisto ei millään tavalla tuo esille sitä, että ompeluvilla perheenäideillä olisi ollut vapaahetkiä kotitöistään, on hyvä pohtia tällaisen ajankäytön merkityksiä. Toisaalta nuo tehokkaasti käytetyt vuorokauden tunnit ompelamiseen viittaavat siihen, että käytettävissä oleva aika on käytettävä tunnollisesti ja tarkasti, toisaalta taas aineistossa kuvaillut itse määritellyt ompelutyöt antavat aiheutta olettava hyvän kodinkoneen Singerin antaneen resurssia omien aikeiden toteuttamiseen.

Singer-aineisto ei suoraan osoita, että olisi ollut moitittavaa käyttää vuorokauden tunteja luovaan ompelamiseen. Kiinnostavaa on kuitenkin se, miten muistelijat itse suhtautuvat äitiensä ajankäyttöön ja ompelun tavoitteisiin. Muistelijoiden teksteistä välittyy poikkeuksetta ihailu äitien ja mummojen saavutuksiin Singerin äärellä, mutta toisaalta myös vahva käsitys siitä, että ompelijat ovat raataneet, koska ovat joutuneet venyttämään vuorokauden tunteja töittensä takia. Muisteluaineisto näyttää korostavan äitien työteliäisyyttä ja muiden perheenjäsenten huomioonottamista.¹³⁴ Tekstejä, joissa ajateltaisiin ompelemisen olleen henkireikä muiden askareiden lomassa, on vähän. Aineistossa näkyy tältä osin Kilpiön esille ottama muistelukerronnan yleinen piirre korostaa menneisyyden vaativuutta ja selviytymistä.¹³⁵

Toisaalta Singer-muistelijat myös nostalgisoivat menneisyyttä, mikä on Männistö-Funkin mukaan yleistä muistelukerronnassa. Männistö-Funk näkee tällaisen menneisyyden glorifioinnin taustalla halun rinnastaa oma nykyhetki hyvään vanhaan aikaan.¹³⁶ Tässä tulee esille myös se muistitietotutkimusta koskeva piirre, että muistelijoiden antamat merkitykset pohjautuvat muistelemisen hetkeen.¹³⁷ Singer-aineistossa on jonkin verran kuvauksia muistelijan muistelunhetkisestä elämäntilanteesta, johon on voinut kuulua esimerkiksi äidin menettäminen tai suvun vanhan ompelukoneen hankkiminen omaan omistukseen. Tällaiset elämäntapahtumat lienevät omiaan nostamaan tunteita esille omaan lapsuuteen suuntaavissa muisteluissa.

¹³⁴ Tästä samasta ilmiöstä puhuu ompelemisen historiaa tutkinut Ilmakunnas, jonka 1700- ja 1800-luvulla ommelleita porvarisnaisia koskevassa tutkimuksessa naisella on työteliään ja tottelevaisen leima ommellessaan tekstiilejä ja vaatteita muille kuin itselleen. Ks. Ilmakunnas 2016, 142.

¹³⁵ Kilpiö 2015, 57.

¹³⁶ Männistö-Funk 2014, 30.

¹³⁷ Aatsinki 2019, 308.

3 Singer ja ompeleminen kodin ulkopuolella

3.1 Sukutyötä ja naapuriapua

Sukulaisrouvien vaatteita äiti joutui aina korjailemaan paremman malliseksi heidän kyläillessään meillä. Sukulaisrouvat tulivat kyläilemään kangasnyyttien kanssa. Muotiin olivat tulleet painokuvioiset puuvillakankaat, joista loihdittiin mekot, hameet, jakut ja hatut.¹³⁸

Puolet Singer-aineiston teksteistä kertoo tilanteista, joissa Singeriä on tavalla tai toisella käytetty myös muille kuin perheenjäsenille ompelemiseen. On voitu ommella sukulaisille, naapureille mutta myös aivan vieraille. Joissakin tapauksissa ompeluksista on otettu maksu, joissakin taas ompelu on ollut maksutonta ystävänpalvelusta kuten alun esimerkin kirjoittaja kertoo. Muille ompelemisen on voinut käynnistää se, että ompeluksen tilaajalla ei ole ollut konetta tai sitten se, että konetta ei ole itse osattu juurikaan käyttää.

Esimerkin ompelijalla on ollut sellaista taitoa, jota on sukulaispiirissä kernaasti hyödynnetty, ja ompelija on ollut halukas tällaisiin ylimääräisiin töihin. Esimerkin kirjoittajan mukaan hänen äitinsä oli kokeilunhaluinen ja sukulaisten toivomien muodikkaiden vaatteiden ompelemisen hän koki kiinnostavana haasteena.¹³⁹ Tällaista sukulaisille ompelemista esiintyy aineiston esimerkeissä laajemminkin. Sukulaisille ompeleminen liittyy siihen sukutyön ideaan, josta muun muassa Ilmakunnas kirjoittaa tutkimuksessaan 1700-luvun lopun aatelisten elämästä. Ilmakunnaan tutkimien ihmisten harjoittamassa sukutyössä ylläpidettiin sukulaisuus- ja ystävyys-suhteita esimerkiksi kirjein, lahjoin ja palveluksin, ja varsinkin naiset olivat tässä keskeisellä sijalla.¹⁴⁰ Singer-aineistossa sukulaissuhteita on ompeluksin ylläpidetty erityisesti aikuisten sisarusten ja serkkujen perheisiin, varsinkin jos nämä ovat asuneet samalla paikkakunnalla.

Sukutyötä Singerin äärellä ovat tehneet myös ne iäkkäät äidit tai mummot, jotka ovat 1900-luvun lopulla ommelleet aikuisten tyttäriensä verhojen tai pöytäliinojen päärmeitä.

---

¹³⁸ SM 2019:1956-a.

¹³⁹ SM 2019:1956-a.

¹⁴⁰ Ilmakunnas 2016, 42.

1960-luvun lopulla syntynyt kaupunkilaisnainen kertoo iäkkään äitinsä ommelleen 1990-luvulla poljettavalla Singerillä hänelle ja hänen perheelleen pyynnöstä "kaikenlaista pientä" kuten farkkujen lahkeiden lyhentämistä, koristetyynyn päällisiä verhojen ja pöytäliinojen lisäksi.¹⁴¹

Sukulaisten lisäksi Singer-aineisto kertoo aktiivisesta ompelemisesta naapureille ja ystäville. Koululaiset ovat esimerkiksi taitojen karttuessa ommelleet luokkakavereilleen ja ystävilleen, kuten tämä 1960- ja 1970-luvuilla koulua käynyt muistelijä:

Kun oma tekeleeni onnistui, sain tehtäväkseni myös joidenkin kavereiden mekkoja, samalla kaavalla. Kun olin kolmentoista, olin ommellut kavereilleni myös isoruutuiset pitkät housut ja muodikkaan housuhameen. Se housuhame käveli minua vastaan parikymmentä vuotta myöhemmin Oulussa, siitä olen varma, sillä toista samanlaista ei voinut olla. Kangas oli ollut ilmeisen hyvä.¹⁴²

Tällaisessa ystäville ompelemisessä on aineiston perusteella ommeltu tavallista haastavampia vaatteita, joihin tilaaja on asettanut omia ehtojaan.

Toisille ompelemisessä on voinut olla myös velvollisuuden aineksia kuten tässä tapauksessa, jossa perheen isän teatteriharrastus on vaatinut myös kodin toimia:

Ja Singer oli kovassa käytössä. Isän teatteriharrastuksen myötä tulivat myös teatterin puvustamon tarpeet usein äidin työpöydälle, tai siis Singerin pöydälle. Siinä valmistuivat monenlaiset hameet, paidat, housut ja liivit, mutta myös epookkipuvut Shakespearen näytelmään, johon pukusuunnittelija oli tullut oikein Helsingistä. Yksinkertainen, mutta suuri urakka olivat kaksisataa istuintyynyä kesäteatteriin.¹⁴³

Katkelma kertoo myös perheen yhteisestä talkoohengestä ja vastuunotosta.

Samankaltaista yhteisvastuun periaatetta on noudatettu tässä perheessä, jossa isoäiti on korjannut perheyrityksen työntekijöiden työvaatteita vuosikymmenten ajan:

Sen lisäksi mummo oli olennainen osa perheyrityksen vaatehuoltoketjussa. Makkaratehtaan työmiesten työvaatteet repeytyivät toistuvasti terävien työveitsien takia ja vaativat jatkuvaa paikkaamista ja huoltoa. Tätä palkatonta

---

¹⁴¹ SM 2019:1965.

¹⁴² SM 2019:1956-a.

¹⁴³ SM 2019:1956-a.

työtä Mummo teki vielä 1970-luvulla. Mummo ompeli keittiön vieressä olevassa pienessä "sivukammarissa".¹⁴⁴

Tässä esimerkissä huomio kiinnittyy myös siihen, että osallistumalla palkatta yhteisölle ompelemiseen on pystytty säästämään perheyrityksen huoltokuluissa. Tämänäyttypinen työskentely on luonteeltaan sellaista, joka saattaa jäädä täysin kirjaamattayritystoiminnan dokumenteista, varsinkin kun perheessä asuva iäkäs sukulainen on siihen osallistunut lapsuudenkodistaan peräisin olleella ompelukoneellaan. Kyseessä on ollut kuitenkin niin merkittävä asia, että muistelijakin siitä kertoo.

Muille kuin perheelle ompelemiseen näyttää liittyneen myös ajatus vastavuoroisuudesta: "[--] sillä nyt hän vuorollaan auttoi lähiomaisia taidollaan", kertoo muistelija 1950-luvulla ommelleesta äidistään.¹⁴⁵ Tällaisia vastavuoroisia töitä ovat aineiston mukaan olleet esimerkiksi maaseudulla puunhakkuu tai auttaminen perunannostossa tai suursiivouksessa auttaminen kaupunkiseudulla. Kun ompeleminen ei ole ollut pelkkää ystävänpalvelusta, se on alkanut saada ansiotarkoituksessa ompelemisen piirteitä. Singer-aineistossa on useita mainintoja siitä, kuinka niin maaseutu- kuin kaupunkilaisperheenkin äiti on ommellut toisinaan korvausta vastaan sukulaisille ja muille paikkakunnan asukkaille.

Äidillä oli kädet täynnä työtä, mutta silti hän ehti silloin tällöin ommella naapurin nuorille neideille kesämekkoja ja kummitytölleen vihkipuvunkin samoin kuin miniälleen. Joskus hän korjasi tai ompeli serkullenikin. Niistä hän sai maksun, joka oli tervetullut lisä talouteen. Maalaistalon emännällähän ei muuten ollut omaa rahaa.¹⁴⁶

Esimerkissä viitataan kotitalouden tarpeeseen saada lisäansiota mutta myös perheen äidin omaan rahaan. Esimerkin kuvaamana aikana 1950-luvulla ei kotitaloustyötä tai työskentelyä maataloudessa ole ajateltu naisten ansiotyöksi. On kiinnostavaa havaita, että Singer on ompelemisen myötä saattanut mahdollistaa perheenäideille aivan omaa tuloa. Tutkimusaineiston kuvaamina sodanjälkeisinä vuosikymmeninä on jo eletty aikakautta, jolloin naisen ansaitsema tulo on ollut hänen itsensä hallittavissa.¹⁴⁷ Ajatus perheenäidin tarvitsemasta omasta tulosta viittaa siihen, että kotitalouteen muulla tavalla,

¹⁴⁴ SM 2019:1952.

¹⁴⁵ SM 2019:1938.

¹⁴⁶ SM 2019:1946-a.

¹⁴⁷ Ks. Avioliittolaki 13.6.1929/235.

esimerkiksi maatalouden myötä tai puolison työn myötä tullut tulo on tarkoitettu yhteiseen käyttöön. Se mitä perheenäiti tällä omalla rahalla tekisi, ei selviä katkelman takaa. Satunnaisesti muille kuin oman perheenjäsenille ommelleet ovat rahallisen korvauksen lisäksi saattaneet saada töistään myös erilaisia tuotteita ikään kuin vaihtokauppana: 1940- ja 1950-luvuilta on mainintoja kankaista ja langoista sekä elintarvikkeista:

[- -] hän valmisti ihastuttavia lastenvaatteita vanhoista ratkotuista kankaista kääntäen. Sitten hän ajoi pyörällä vaatteet mukanaan maaseudulle ja vaihtoi niitä ruokatarvikkeisiin.¹⁴⁸

Näin kirjoittaa muistelija pikkukaupungissa asuneen äitinsä toimeliaisuudesta.

Satunnainen muille kuin itselle tai perheenjäsenille ompeleminen on aineiston esimerkeissä tyypillisimmin ollut vaatteiden korjausta tai aivan uusien vaatteiden ompelemista. Vieraille jonkin verran ommelleesta äidistään toteaa maaseudulla lapsuuttaan ja nuoruuttaan elänyt nainen:

Palkkatyötä ei ollut pienellä kylällä paljon ja vaatteiden ompelu ja korjaus, vanhojen muokkaus ja pienemmille suurempien vaatteiden purkaminen ja uudistus auttoivat rahan riittämisessä.¹⁴⁹

1950-luvulle sijoittuva katkelma kertoo myös siitä, että uudet vaatteet on pääasiassa hankittu itse tekemällä tai teettämällä ja myös sellaisesta kulutustottumuksesta, että vanhaa on paikattu ja korjattu. Singer-aineistossa on kiinnostavaa myös se, että satunnaiset ansiotarkoituksessa ommellut työt ovat pääsääntöisesti 1950- ja 1960-luvuilla olleet vaatteita, hyvin harvoin esimerkiksi liinavaatteita - lakanoita ja tyynynliinoja:

Tätini ompeli jonkin verran myös kyläläisille, mutta vain naisille ja ehkä lapsille, mekkoja, puseroita, hameita, ei päällysvaatteita.¹⁵⁰

Tässä esimerkissä kiinnostavaa on töiden rajaaminen naisten ja lasten vaatteisiin.

Ompelemisen historiaa tutkinut Ilmakunnas näkee ompelemisen jo vuosikymmeniä ennen tässä esitettyjä esimerkkejä tarjonneen naisille mahdollisuuden hankkia lisäansioita perheilleen tai itselleen.¹⁵¹ On huomionarvoista, että Singer-aineiston kuvaamina aikoina, esimerkiksi 1950-luvulla, perheenäitejä on kannustettu julkisestikin

---

¹⁴⁸ SM 2019: 1931.

¹⁴⁹ SM 2019:1941-a.

¹⁵⁰ SM 2019:1944-a.

¹⁵¹ Ilmakunnas 2016, 143.

tekemään käsitöitä ansiotarkoituksessa. Naisten kotitaloustyötä tutkinut Sirkka-Liisa Ranta ottaa esille naisille suunnattujen lehtien aineiston: esimerkiksi *Emäntälehti* on 1950-luvun lopulla ottanut esille mahdollisuuden tehdä kotitöiden ohella käsitöitä myös ansaintatarkoituksessa.¹⁵²

Tällaisen lisätyöhön kannustamisen taustalla näyttäisi olevan jo ennen sotia alkanut työnteon tehostamisen ajatus. Työnteon tehostamista suomalaisessa yhteiskunnassa tutkinut yhteiskuntatieteilijä Mona Mannevuola kiinnittää huomiota siihen, kuinka myös sodanjälkeisessä Suomessa on työntekoon liittynyt tehokkuuteen ja uurastamiseen kannustaminen, ja tämä näkökulma on ulottunut myös kotitalouksiin. Tämä kotitalousnäkökulma on Mannevuolan mukaan ollut esillä jo ennen sotia muun muassa Työtehoseurassa, jossa oli erillinen kotitalousjaosto.¹⁵³ Sotaa seuranneina jälleenrakentamisen vuosina oli luonnollista liittää kotitaloudet osaksi tätä tehostettua työnteon kuvaa.¹⁵⁴ Työtehoseuran kotitalousjaostolla oli erityisenä tehtävänä kotitalouksien valistaminen ja se puhui myös kotityön rationalisoinnista, mutta teki tutkimuksia myös psyykkisestä ja fyysisestä jaksamisesta 1950-luvun alussa.¹⁵⁵

Tutkimusaineiston perusteella näyttäisi olleen monella tavoin perusteltua, että varsinkin sodanjälkeisinä vuosina ja 1950-luvulla ompelevat naiset ja perheenäidit vastasivat julkisesti esitettyihin haasteisiin työn tekemisen merkityksestä ja ryhtyivät ompelemaan myös kodin ulkopuolisille ihmisille; oli sosiaalisia syitä auttaa läheisiä ja tuttuja mutta myös ekonomisia syitä hankkia lisäelantoa. Lisäksi oli kompetenssia, jota oli hankittu mahdollisesti jo lapsuudenkodin ompelutöistä ja mahdollisesti lisäksi erityisiltä ompelukursseilta:

[-] äitini meni ompeluoppiin Sortavalaan rouva Ellilälle. Kurssin käytyään hän sai työpaikan ompeluliikkeestä. Hänelle oli suuri saavutus saada itselleen Singer-ompelukone, jota hän käytti todella ahkerasti. Hän ompeli myös ulkopuolisille, mutta avioituttuaan talollisen kanssa ompelu oli pääasiassa omalle perheelle ja sukulaisille.¹⁵⁶

---

¹⁵² Ranta 2012, 181–182.

¹⁵³ Työtehoseura on perustettu vuonna 1924 maataloustyön tehostamista varten. Historiansa aikana seuran kohderyhmät ovat laajentuneet myös muihin elinkeinoryhmiin ja kotitalouksiin. Seuralla on tutkimus- valistus- ja neuvontatoimintaa. Ks. mm. Pulma 1984.

¹⁵⁴ Mannevuola 2020.

¹⁵⁵ Pulma 1984, 62.

¹⁵⁶ SM 2019:1942-a.

Tutkimusaineistossa on mainintoja sukulaisille ja naapureille ompelemisesta sekä maaseutua että kaupungeja käsittelevissä esimerkeissä. Maaseutukuvauksia on jonkin verran enemmän tässä aineistossa. Esimerkeistä ilmenee se, että kanssakäyminen esimerkiksi naapuriston kanssa on sotienjälkeisinä vuosina ja 1950-luvulla ollut maaseudulla yleistä. Kaupunkiesimerkit eivät tällaista kanssakäymisen volyyymiä tuone erikseen esille.

3.2 Ansio-ompeleminen

Eikä siinä kaikki. Koko ajan äidillä oli vieraita ompeluksia kylän emännille ja lapsosille.¹⁵⁷

Tässä Singer-aineistolle tyypillisessä esimerkissä muistelija kertoo äidistään, joka on ommellut säännöllisesti kotitarpeen lisäksi myös kodin ulkopuolisille ja saanut tästä korvauksen. Asiakaskuntaa ovat olleet asuinpakkakunnan perheet, naiset ja lapset.

Satunnaisen ja säännöllisen ansiotarkoituksessa ompelemisen välillä näyttää tutkimusaineiston valossa olleen vain pieni ero: kun perheenäiti tai muu ompeleva on saanut enemmän tilauksia, on käsitöiden tekeminen alkanut saada professionaalisen toiminnan piirteitä. Singer-ompelukone on merkinnyt muisteluaineiston perheenäideille väylää ammattimaiseen ompeluun kuten alun katkelmassa. Tässä luvussa tarkastelen säännöllistä ansiotarkoituksessa tehtyä ompelemista muille ja kutsun sitä ansio-ompelemiseksi.

Ansio-ompeleminen on osa niin sanottua ansiokotiteollisuutta, jonka levinneisyyttä ja toimintatapoja Suomessa muun muassa Pertti Virrankoski on tutkinut.¹⁵⁸ Virrankosken tutkimusaika kattaa laajan kaaren 1860-luvulta 1940-luvun puoliväliin.¹⁵⁹ Ansiokotiteollisuudella Virrankoski tarkoittaa lähinnä kotona, sivuelinkeinona harjoitettuja erilaisia käsityön muotoja kuten puutöitä, metallitöitä tai tekstiilitöitä. Määritelmässä tällaisia ansiotarkoituksessa tehtyjä käsitöitä voivat tehdä myös kodin piirissä olevat muutkin ihmiset kuin perheenjäsenet. Virrankosken tutkimuksessa tällaisia muita työn tekijöitä ovat voineet olla perheessä työskennelleet palkolliset.¹⁶⁰

¹⁵⁷ SM 2019:1950-luku-a.

¹⁵⁸ Virrankoski 1963; 1994. Kotiteollisuuden käsite esiintyy nykyisin nimellä käsi- ja taideteollisuus. Ks. esimerkiksi Heikkilä 2003, 7. Tässä työssä käytän termiä ansiokotiteollisuus.

¹⁵⁹ Virrankoski 1963; 1994.

¹⁶⁰ Virrankoski 1994, 11–12.

Ompeleminen osana ansiokotiteollisuutta on Suomessa ollut Virrankosken havaintojen mukaan yleistä jo 1800-luvulta alkaen, ja erityisesti pääsääntöisesti naiset ovat jo tuolloin olleet ompelijoita. Virrankosken mukaan myös ompelukone tuolloin ollut useimmilla ompelijoilla käytettävissä.¹⁶¹ Ompelemista niin ikään ansiotarkoituksessa tutkineen kansatieteilijä Riitta Oittisen mukaan erityisesti maaseudun naiset ovat 1800-luvun lopusta alkaen ommelleet tilauksesta esimerkiksi vaatteita; varsinkin palkolliset ja alustalaiset ovat tehneet näitä ompelutöitä.¹⁶² Virrankosken ja Oittisen tutkimustuloksissa ilmenee, että varsinkin 1800-luvun loppupuolella ansio-ompeleminen on ollut heikompiosaisten kontolla, mutta myöhemmin 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä alkaen näyttäisi siltä, että ansiotarkoituksessa ompeleminen on edellyttänyt oman ompelukoneen lisäksi esimerkiksi työtilaa kotona, ja ompelijat ovat olleet pikkutalojen emäntiä.¹⁶³ Ansiokotiteollisuuden asemasta ja merkityksestä 1800-luvulla on myös kuvauksia suomalaisessa kaunokirjallisuudessa, ja näistä tunnetuin lienee Minna Canthin naisen asemaa yhteiskunnassa pohtiva näytelmä *Työmiehen vaimo* (1885). Canthin teoksessa päähenkilö Johanna myy kutomiaan kankaita sosiaalisesti heikossa asemassa olevan kaupunkilaisperheensä toimeentulon tueksi.

Ompeleminen ansiokotiteollisuutena on Virrankosken mukaan ollut yleistä 1900-luvun puoliväliin asti, ja hän arvelee 1940-luvun puolivälissä sivutoimisia ompelijoita olleen useita tuhansia.¹⁶⁴ Virrankosken tutkimukset päättyvät vuoteen 1944, ja hän perustelee vuosilukua yhdentyyppisen yhtenäisen aikakauden päätepisteenä ja sen jälkeen alkaneilla suurilla taloudellisilla ja yhteiskunnallisilla rakennemuutoksilla Suomessa. Virrankoski on tehnyt myöhemmin, 1990-luvulla pienimuotoisen kyselyn ansiokotiteollisuudesta, mutta toteaa sodan jälkeisestä ajasta olevan vain hajanaista tietoa.¹⁶⁵ Singer-aineisto, joka pääasiassa kuvaa sodanjälkeistä aikaa, ja erityisesti 1950- ja 1960-lukuja, antaa näin ollen lisävalaistusta ompelutöiden osalta ansiokotiteollisuuteen.

Singer-konetta koskevassa muistitietoaineistossa sivutoimisesti ompelutyötä tehneitä on ollut sekä maaseudun että kaupunkien asukkaissa.¹⁶⁶ Asiakaskuntaa ovat ensisijassa olleet

---

¹⁶¹ Virrankoski 1994, 219.

¹⁶² Oittinen 1999, 52.

¹⁶³ Oittinen 1999, 52; Virrankoski 1994, 223.

¹⁶⁴ Virrankoski 1994, 221–222.

¹⁶⁵ Virrankoski 1994, 222.

¹⁶⁶ Tämä kaupunkilaisia ompelijoina koskeva tieto on mielenkiintoinen, sillä ansiokotiteollisuutta tutkinut Virrankoski olettaa asian laidan olleen juuri näin. Hän mainitsee, että ei ole kuitenkaan omissa

kotipaikkakunnan asukkaat, ja näistä näyttää muodostuneen säännöllinen asiakaskunta.¹⁶⁷ Oheinen katkelma kuvaa maaseudulla 1950- ja 1960-luvulla sivutoimista ompelua harjoittaneen perheenäidin asiakaskuntaa ja tilausompelemiseen liittyviä käytäntöjä:

Äidillä oli joku vihko, mihin hän merkkasi etunimen, mitat, koska oli sovitus ja haku. Yleensä asiakkaat olivat kylän omaa väkeä, piipahtivat linja-autojen välissä (kolmen autossa tulivat ja viiden autossa lähtivät). Asiakkaat toivat usein kankaat ja ompelulangat mukanaan. Kankaan loppupaloista äiti teki yleensä asiakkaalle jotain "yllätystä", huivi, lapsille jotain.¹⁶⁸

Esimerkissä asiakkaat ovat olleet oman kylän ihmisiä, jotka ovat muistitiedon kirjoittajan mukaan tuoneet tilaustöitä ja noutaneet sitten aikanaan valmiit työt. Asiakkaat ovat muistelijan mukaan antaneet mittoja ja ohjeita ja neuvotelleet aikataulusta. Tässä kerrottu tapa ommella asiakkaan kankaista on aineiston kirjoituksissa yleistä. Tarvittavia ompelulankoja on usein ollut myös ompelijan omissa tarvikkeissa.

Sivutoimisten ompelijoiden tilaustyöt näyttävät olleen useimmiten uusien vaatteiden ompelua mittojen mukaan sekä vaatteiden korjailua, mutta ilmeisesti muitakin tuotteita on ommeltu: "[--] tätini joka asui maalla, ompeli paljon. Hän oli niin sanottu kyläompelija. Hän ompeli pitäjäläisille kaikenlaista, mitä he halusivat.¹⁶⁹ Syitä ompelijan käyttöön on voinut olla esimerkiksi se, että kotona ei ole ollut käytössä ompelukonetta, ja myös vaativien vaatteiden teettämistä ompelijalle on harrastettu, kuten tämä sitaatti kertoo:

Aivan vanhempieni yhteiselämän alussa heillä ei ollut ompelukonetta vaan äiti teki ompelutyöt käsin. Lasten talvivaatteita teetettiin myös ompelijalla.¹⁷⁰

Sivutoimista ompelutyötä ovat sodan jälkeisinä vuosikymmeninä tehneet kotiäitien lisäksi myös kodin ulkopuolella ansiotöissä käyneet naiset. Tutkimusaineiston esimerkeissä kotiompelijoina työskennelleistä muutamat olivat päivätöissä ompelualalla ja jatkoivat sitten iltaisin ja viikonloppuisin kotona ottamalla vastaan tilaustöitä.

---

tutkimuksissaan tietoisesti selvittänyt kaupunkilaisia koskenutta ansiokotiteollisuutta. Ks. esimerkiksi Virrankoski 1994, 222.

¹⁶⁷ Myös ennen sotia koskevat havainnot kertovat siitä, että sivutoimisen ompelemisen asiakkaat ovat ensi sijassa kotipaikkakunnan asukkaita. Ks. esimerkiksi Virrankoski 1994, 223.

¹⁶⁸ SM 2019:1956-b.

¹⁶⁹ SM 2019:1950-luku-b.

¹⁷⁰ SM 2019:1953.

Vaikka äiti teki kokopäivätyötä miesten vaateliikkeessä (korjaten sielläkin tarpeen mukaan istuvuutta), meillä kävi myös tuttuja ja tuttujen tuttuja teettämässä vaatteita äidillä.¹⁷¹

Muistelija kertoo, että työuransa aikoinaan kangaskaupassa aloittanut äiti tunsi hyvin kangaslaadut ja hänelle oli kehittynyt kyky arvioida asiakkailleen materiaalitarpeen oikein. Myös tässä esimerkissä kodin ulkopuolella ompelijana työskennellyt perheenäiti on tehnyt asiakastöitä työajan ulkopuolella kotonaan: "Hän teki koko ajan, illat, ompelutöitä asiakkaille [--]. Perheelle tuli näin lisätuloa."¹⁷² Muistelijan mukaan äiti oli päivät töissä Singerillä.¹⁷³

Singer-aineiston sivutoimista ompelemista koskevissa muistoissa yleisin ompelemisen paikka näyttää olleen oma koti, mutta osa muistelijoista kertoo myös käytännöistä, joissa ompelija on tullut kotiin:

Vaatteita äiti ei ommellut, ne kävi meillä tekemässä äidin täti, joka oli ompelija ammatiltaan. Täti asui noin 30 kilometrin päässä meiltä ja tuli joka kevät ja joka syksy viikoksi meille ja ompeli minulle sekä äidilleni kaikki vaatteet. Myös takit minulle. Ehkä isällenikin paitoja, mutta siitä en ole varma.¹⁷⁴

Tässä 1960-luvulle sijoittuvassa esimerkissä muistelija kertoo perheessä olleen Singer-merkkisen ompelukoneen, mutta perheenäiti käytti sitä itse lähinnä liinavaatteiden ompeluun ja korjaustöihin. Singer-aineisto tuo esille sen, että ompelijaa on kotona käytetty haastavampien töiden tekemisessä ja silloin, kun esimerkiksi kodin ulkopuolella työssäkäyvän äidin aika ei ole ompelemiseen riittänyt. Kotiin tullut ompelija on usein ollut sukulainen tai naapurustossa asunut henkilö:

Pääasiassa äitini käytti konetta mutta silloin kun oli jotkut syntymäpäivät, häät tai vastaava tiedossa ompelijatyötä tuli meille tekemään sukulaisrouva. Syynä sovittaminen ja niukasta materiaalista johtuva pulmatilanne [--].¹⁷⁵

Tässä 1940- ja 1950-luvuille sijoittuvassa esimerkissä muistelija viittaa myös ompelumateriaalien niukkuuteen, mikä on tuonut haasteita ompelemiseen perheen eri-ikäisille lapsille.

---

¹⁷¹ SM 2019:1956-a.

¹⁷² SM 2019:1950-luku-c.

¹⁷³ Muistelija tarkoittaa Singer-koneita myyvää liikettä.

¹⁷⁴ SM 2019:1957.

¹⁷⁵ SM 2019:1938.

Singer-aineiston ansio-ompelemista koskevista tapauksista suurin osa on sellaisia, joissa suhteet asiakkaisiin on itse solmittu, ja ompelusten myynti on tapahtunut suoraan asiakkaalle. Asiakkaat ovat tällaisissa tapauksissa olleet yksityisiä ihmisiä. Jonkin verran tutkimusaineistossa on kuitenkin esimerkkejä myös välittäjien käyttämisestä ompelijan ja asiakkaan välillä. Virrankosken ennen sotia ja aivan sotien jälkeistä aikaa koskevissa havainnoissa yksityisten ompelijoiden tekemiä käsitöitä on muun muassa ollut myynissä kotipaikkakuntien kaupoissa tai sitten ompelijat ovat saattaneet tehdä alihankintana ompeluksia teollisuudelle kuten toisen maailmansodan aikana Valtion Kivääritehtaalle.¹⁷⁶ Singeriä koskeva muistitietoaineisto tuo esille muutaman kiinnostavan esimerkin ompelukoneen käyttämisestä vaate- ja huonekaluteollisuuden tarpeisiin. Ensimmäisessä esimerkissä kotiompelija on työskennellyt 1970- ja 1980-luvuilla, ja jälkimmäisessä 1960- ja 1970-luvuilla:

Tein koneella 15 vuotta kotiompelijana töitä Annikki Karviselle poppanatakkeja ym.¹⁷⁷

Isä teki päivätyönsä Askossa, jossa oli myös kangasosasto. Siellä myytiin lähinnä verhokankaita, tai verhoja mittojen mukaan tehtyinä. Ja verhojen ompelijana tietenkin äitini Singerillään.¹⁷⁸

Kummassakin esimerkkitapauksessa tilaajana ollut yritys on hankkinut ompelijalle materiaalit ja antanut ohjeet, mutta kone ja työtilat ovat olleet omia, esimerkkien tapauksissa koteja. Tällainen työskentely on ollut varsin säännöllistä ja on vaatinut muistelijoiden mukaan aikatauluissa pysymistä, jotta työt eivät ruuhkautuisi.

Sivutoiminen ompeleminen perheenäidin työnä näyttää työllistäneen myös muitakin perheenjäseniä: "Ompelukset piti käsin luotella ja sitä hommaa tein usein jo lapsena äitini apuna."¹⁷⁹ Näin muistelee äitinsä apuna työskennellyt tytär ompelemiseen liittyvää auttamistaan. Kotitalouksissa on varsinkin sodan jälkeen saattanut asua ydinperheiden lisäksi myös muita sukulaisia kuten isovanhempia tai naimattomia tätejä ja setiä, kuten tutkimusaineistosta ilmenee. Varsinkin maaseudulta on näitä havaintoja. Tällaisissa kotitalouksissa myös perheessä asuvat sukulaiset näyttävät olleen osallisina muille

¹⁷⁶ Virrankoski 1994, 222–223, 666.

¹⁷⁷ SM 2019:1942-b. Annikki Karvinen Oy oli vuosina 1968–2016 toiminut vaateliike, joka tuli tunnetuksi erityisesti poppanasta valmistetuista vaatteistaan. Annikki Karvinen. Sähköinen lähde.

¹⁷⁸ SM 2019:1956-a. Asko on vuonna 1918 perustettu huonekaluihin ja kodin sisustukseen keskittynyt yritys. Asko. Sähköinen lähde.

¹⁷⁹ SM 2019:1950-luku-a.

ompelemisessa kuten tässä esimerkissä, jossa muistelijä kertoo perheessä asuneen tätinsä osallistuneen ompelija-äidin avustamiseen:

Taloudessa kaikkien oli tehtävä osansa leivän hankkimiseksi. Tädillä oli usein päänsärkyä, likinäköistä sukua kun olemme, ja Hota-pulveria kului.¹⁸⁰

Esimerkki kuvaa myös tutkimusaineiston esille tuomaa seikkaa, että sivutoiminen ompeleminen on usein ollut aikaa vievää ja uuvuttavaa ja sitä on riittänyt vaivoiksi asti.

Sivutoiminen ansio-ompeleminen Singer-ompelukoneella näyttäisi muistitietoaineiston valossa jatkuneen 1970-luvulle asti. Varsinkin 1950- ja 1960-lukija koskevilla muistoissa tästä ompelamisen ulottuvuudesta on useita mainintoja. Näyttäisi siltä, että käden ulottuvilla oleva ompelukone ja taito käyttää sitä ovat luontaisesti ohjanneet lisäänsioiden hankintaan, kuten myös ompeleminen osana ansiokotiteollisuuden pitkää perinnettä. Sivuammatille suotuisaa on ollut myös se, että asiakkaita näyttää riittäneen, mikä kiteytyy tässä muistossa sodanjälkeisiltä vuosilta: "Hän [äiti] ompeli kyläläisille vaatteita monta kymmentä vuotta."¹⁸¹

Ansio-ompeleminen näyttäisi aineiston perusteella olleen runsaimmillaan 1940-luvulta 1960-luvun puoliväliin asti. On oletettava, että 1960-luvulla alkanut yhteiskunnan rakennemuutos vähensi kotiompelijan töitä. Maaltamuutto kaupunkeihin, naisten koulutustason lisääntyminen ja sitä myötä kodin ulkopuolisten ansiomahdollisuuksien lisääntyminen sekä valmisvaateteollisuuden kasvu vaikuttivat osaltaan tähän.¹⁸²

Tutkimusaineisto ei kerro sitä, mikä oli sivutoimisten ompelijoiden palkka, olipa sitten kyse yksityisille asiakkaille ommelluista vaatteista tai yrityksille valmistetuista tilaustöistä. Myöskään ompelijoiden yhteiskuntaluokka ei ilmene aineistosta kuten ei myöskään se, onko syynä ansio-ompelemisen aloittamiselle ollut esimerkiksi työttömyys. Osa tutkimusaineiston muistelijoista perustelee ompelamista vähävaraisuudella ja lisäänsion tarpeella, mutta eivät suinkaan kaikki. Virrankosken havaintojen mukaan sota-aikoja edeltävinä aikoina sivutoimisesti ommelleista osa on ollut työttömiä, mutta joukossa on ollut myös paremmin toimeentulevia, joilla on ollut käytössään oma kone ja

---

¹⁸⁰ SM 2019:1944-a

¹⁸¹ SM 2019:1956-b.

¹⁸² Ks. esimerkiksi Pulma 1984, 91.

mahdollisuus omassa kodissaan ottaa asiakkaita vastaan.¹⁸³ Singer-aineiston esimerkit näyttäisivät myötäilevän vastaavanlaista ekonomista taustaa.

---

¹⁸³ Virrankoski 1994, 222, 223.

4 Singer kodin toimijana

4.1 Aistimellinen Singer

Äiti on koneen äärellä ja kuuluu surraava ääni sik sak. Katson kuinka äiti antaa jaloillaan vauhtia polkimesta.¹⁸⁴

Näin kuvailee 1960-luvulla lapsuuttaan viettänyt muisteli lapsuudenkodissaan ollutta Singeriä. Sitaatissa kiinnittävät huomiota ompelukoneen ääneen liittyvä muisto, mutta myös visuaalinen muisto ompelun hetkestä. Ompelukoneeseen liittyviin aistimuistoihin tuntuu kietoutuneen hetki pienen lapsen maailmasta kodin ja äidin ja ompelemisen piirissä. Muisto herättää kysymyksiä, missä ollaan, mitä on tapahtunut ennen tätä hetkeä, mitä sen jälkeen. Mikä merkitys tällä koneella on tässä kodin piirissä?

Singer-muistitietokyselyssä vastaajia pyydettiin erikseen muistelemaan koneeseen liittyviä äänikuvia ja koneen ulkonäköä. Äänimuistoja koneesta käsittelee kaksi kolmasosaa vastauksista. Myös näköaistiin liittyvistä muistoista kirjoitetaan jonkin verran neljäsosassa teksteistä kuvaillaan ompelukoneen ulkonäköä tai katse on tallentanut jonkin tilanteen koneen äärellä. Muista aistikokemuksista muistoja on yksittäisiä kuten muutama tuntoaistiin liittyvä.

Aistien historiasta kirjoittanut kulttuurihistorioitsija Hannu Salmi pitää aisteja tärkeinä lähteinä historiallista tietoa tuottaessa ja kiinnittää huomiota siihen, että aistihavainnot eivät milloinkaan synny ilman sidosta sosiaaliseen todellisuuteen. Näin on luontevaa ajatella, että aistimuistojen synnyttämät representaatiot Singeriin liittyneistä kokemuksista tekevät näkyväksi koneen läsnäolon yhteisöissä, joissa se on ollut käytössä. Salmi kiinnittää erityisesti huomiota siihen, että aistit ovat jo lähtökohtaisesti biologian näkökulmasta informaatiota välittäviä kanavia mutta tätä ne ovat myös historian tutkijan näkökulmasta, ja tätä aistien kommunikatiivisuutta on mahdollisuus hakea myös tämän tutkimuksen muistitietoaineistosta.¹⁸⁵

Singer-aineiston aistimuistoista äänimuistot liittyvät poikkeuksetta lapsuuden aikaan. Tämä äänimuistojen vallitsevuus kiteytyy muistossa, jossa kirjoittaja kertoo eläneensä

¹⁸⁴ SM 2019:1959-b.

¹⁸⁵ Salmi 2000, 52–53, 56.

lapsuutensa "Singerin surinaa kuunnellen".¹⁸⁶ Äänimuistojen kytkeytyminen lapsuuteen on luonnollista, sillä kuuloaisti on aisteista ensimmäisiä tapoja liittää lapsi ympäristönsä osaksi.¹⁸⁷ Tältä pohjalta myös aineiston äänimuistojen hallitsevuus muihin aistimuistoihin verrattuna on perusteltua. Tämä Singer-aineiston äänimuistojen keskittyminen lapsuusikään on myös kiinnostava kommentti aistimuistoja koskevaan kritiikkiin niiden subjektiivisuudesta historian tutkimuksen lähteinä; tässä Singerin tapauksessa muistot ovat kaiken yksilöllisyytensä lisäksi myös yhteisöllisiä paikantuessaan kertojan lapsuuteen.¹⁸⁸ Tähän äänimuistojen yhteisöllisyyteen liittyy myös käsitys siitä, että kuuloaisti on esimerkiksi näköaistia enemmän osa yhteistä kokemusta äänenlähteen täyttäessä koko tilan.¹⁸⁹

Kun Singeriin liittyviä äänimuistoja liitetään toistuvasti lapsuuden maailmaan, on hyvä pohtia sitä, miksi muistelukerronnassa ei vastaavasti esiinny kuulomuistoja aikuisajan kokemuksista koneen äärellä. Tyypillinen lapsuuteen viittaava äänimuisto pitää sisällään vuorovaikutuksellisen elementin:

Polkimista lähtevä rytmien ääni oli rauhallinen ja tuttu. Tunnelma koneen läheisyydessä oli rauhallinen ja rento, jutustelu arjen tapahtumista sujui siinä äidin kanssa mukavasti.¹⁹⁰

Esimerkissä koneen äänen muisteleminen on vienyt muistelijan osaksi menneisyyden tilannetta, jossa lapsi seuraa äitinsä työskentelyä, ja he keskustelevat. Tällaisten tilanteiden aikuinen ei sen sijaan lapsen tavoin eksplikoi kommunikatiivista elementtiä muistelukerronnassaan, mikä saattaa johtua esimerkiksi äänilähteen toistuvuudesta – Salmi puhuu tämänkaltaisissa tilanteissa adaptaatiosta, asteittaisesta tottumisesta aistiärsykkeeseen.¹⁹¹ Singer-aineistossa huomiota kiinnittää myös se, että aikuinen ei ylipäänsäkään kerro vastaavista vuorovaikutukseen liittyvistä tilanteista lapsen kanssa. Tämä voisi olla tulkittavissa siten, että aikuisen oli keskityttävä laitteen käyttämiseen.

Singerin äänen olemusta luonnehditaan muistelukerronnassa toistuvasti surisevaksi, raksuttavaksi, nakuttavaksi, tikittäväksi tai tikkaavaksi. Muistitietoaineistossa huomiota kiinnittävät runsaat kuvaukset äänimuiston emotionaalisuudesta. Ompelukoneen ääni

---

¹⁸⁶ SM 2019:1946-a.

¹⁸⁷ Puromies 2016, 251.

¹⁸⁸ Ks. yleisemmällä tasolla esimerkiksi Salmi 2000, 52.

¹⁸⁹ Johnson & Salmi 2013, 95.

¹⁹⁰ SM 2019:1952.

¹⁹¹ Salmi 2000, 57.

näyttäisi palautuvan muistelijoiden mieleen kauttaaltaan hyvänä ja miellyttävänä, vaikka sitä voidaan luonnehtiakin ääri-ilmaisin joko "kivaksi surinaksi"¹⁹² tai toisaalta "aika kovaksikin"¹⁹³. Äänen kuvailussa on usein mukana lisämääreitä, ja sen kerrotaan olleen "lempeää surinaa"¹⁹⁴ tai "ihanan naksuttavaa"¹⁹⁵. Tällaisissa ilmauksissa on mukana tunneilmaisua ja henkilökohtaisuutta, paikoin poeettisuuden sävyjä, joita pidetään ominaisena aistimuksia kuvailevalle kerronnalle.¹⁹⁶ Singer-ompelukoneeseen näyttäisi liittyvän emotionaalisen esineen tuntomerkkejä, koska sen muisteleminen synnyttää muistelijassa tunnereaktioita.¹⁹⁷

Äänimuistoissa on myös useita esimerkkejä siitä, kuinka Singerin ääni on ollut rauhoittava ja kuinka merkittävä se on ollut lapsuudessa nukahtamisen aikaan kuten oheisten esimerkkien kuvaukset kertovat:

Muistamme hyvin tuon polkusingerin poljennon. Siihen nukahti hyvin.¹⁹⁸

Muistan usein nukahtaneeni ompelukoneen tasaiseen surinaan. Vaikka

Singerin ääni oli voimakas, se rauhoitti lapsen mielen levolliseen uneen.¹⁹⁹

Kun Singer on näissä muistoissa auttanut nukahtamaan, se on toiminut ikään kuin soittorasian tapaan. Nämä nukahtamisen hetkeen liittyvät äänimuistot ovat ymmärrettäviä, sillä silloin kun muut aistit eivät ole enää niin valppaina kuuloaistin tapaan, jää äänimaisema herkästi mieleen.²⁰⁰ Muistot kertovat myös nukahtamiseen liittyneestä turvallisuuden tunteesta, joka äänimuiston lisäksi näyttäisi liittyvän tietoon aikuisten samanaikaisesta valvomisesta.²⁰¹ Singer-aineiston esimerkissä muistelijan mielen täyttää ajatus valveilla olevan äidin läsnäolosta:

Singerimme ei varmaan ollut kovin hiljainen, mutta kun sen äänen oli oppinut jo pienestä lapsesta asti niin ei se ainakaan häirinnyt ja kyllä me lapset autuaallisesti nukuimme viereisessä huoneessa esimerkiksi joulun aikoihin äidin tehdessä jouluompeluksia.²⁰²

¹⁹² SM 2019:1946-c.

¹⁹³ SM 2019:1941-b.

¹⁹⁴ SM 2019:1947.

¹⁹⁵ SM 2019:1959-a.

¹⁹⁶ Puromies 2016, 246.

¹⁹⁷ Emotionaalisten esineiden tuntomerkeistä Hakosalo 2016, 167.

¹⁹⁸ SM 2019:1956-b. Esimerkin antaja kertoo tässä omaansa ja 1950-luvulla syntyneiden kolmen sisaruksensa yhteistä muistoa.

¹⁹⁹ SM 2019:1955.

²⁰⁰ Puromies 2016, 246.

²⁰¹ Ks. esimerkiksi Järviluoma 2006, 27–29.

²⁰² SM 2019:1946-d.

Turvallisuuden tunteen lisäksi esimerkki kertoo muutakin kodin maailmasta ja antaa aihetta pohtia kotia tilana ja työnteon paikkana mutta myös kodin äänimaisemaa muutenkin.²⁰³ Kun esimerkin muistelijä viittaa siihen, että ompelukoneen ääni on ollut läsnä lapsuuden ajan, hän jakaa tätä kokemustaan monen muun muistelijan kanssa: "Singerin surina oli lapsuuteni olennainen ääni", kiteyttää 1940-luvun lopulla syntynyt muistelijä.²⁰⁴ Tämänkaltaiset muistot viittaavat myös siihen, että Singer näyttää kuuluneen muistelun kohteena olevan ajan kodin perusvarustukseen. Äänen läsnäolo kertoo myös siitä, että ompelukoneen sijoittelu kodeissa on ollut sellainen, että ääni on kantautunut nukkumaan menijänkin tietoisuuteen.²⁰⁵

Ompelukoneen äänen lisäksi muistelukerronta palaa myös kodin muihin ääniin:

Ompelukoneen ääni teki lapsille turvallisen olon vähän samaan tapaan kuin kirjoituskoneen raksutus – äänistä tiesi, että vanhemmat ovat kotona.²⁰⁶

Esimerkissä kodin äänimaailman täyttävät risteävät työnteon äänet, kun ompelukoneella ommellaan ja kirjoituskoneella kirjoitetaan. Lisäksi muistossa viitataan tilaan, joka täyttyy myös perheen läsnäolosta. Äänimuiston takaa paljastuva tilan kokemus viittaa paitsi tilaan fyysisenä ja toiminnallisena myös mentaaliseen ja sosiaaliseen tilaan.²⁰⁷ Kun ompelukoneen äänen muistelu palauttaa kertojan mieleen "äidin virsien hyrinän"²⁰⁸, kuvaa hän samalla lämmintä muistoa kodin ilmapiiristä. Aistivaikutelma äänestä laajenee aistiympäristön tarkasteluun myös tässä esimerkissä:

Ompelukoneen ääni tuli tutuksi ja rakkaaksi ja se kertoi, kaikki hyvin, aikuisillakin on aikaa rentouttavaan ompeluun.²⁰⁹

Esimerkissä äänimuisto liittyy tekemisen osaksi tilaa ja osaksi arkea ja kertoo ylipäänsä siitä, että äänimaiseman kuvaus sisältää ajatuksen jossain paikassa olemisesta.²¹⁰

Useammassakin aineiston äänimuistossa viitataan työskentelyyn ja työnteon merkitykseen. Singer näyttää olleen tutkimusajankohdan kodeissa ahkerassa käytössä, mihin viittaavat

²⁰³ Termien *tila* ja *paikka* suhdetta pohtii muun muassa Laitinen 2004, 7. Hänen mukaansa tila nähdään tutkimuksessa usein yleisenä ja paikka erityisenä, subjektiivisena. Myös tässä tutkimuksessa näitä termejä käytetään tästä näkökulmasta.

²⁰⁴ SM 2019:1948.

²⁰⁵ Toisen maailmansodan jälkeen 1950- ja 1960-luvuilla suomalaiskodit ovat olleet nykyistä pienempiä; neliöitä henkeä kohden on ollut nykyistä vähemmän. Tilastokeskus. Elinolot. 2020.

²⁰⁶ SM 2019:1954-a.

²⁰⁷ Ks. esim. Laitinen 2004, 1–11; Laitinen 2010, 113.

²⁰⁸ SM 2019:1947.

²⁰⁹ SM 2019:1963.

²¹⁰ Puromies 2016, 243.

muistot: "[-] ompelukoneen ääni tuli tutuksi myöhäiseen iltaan [-]"²¹¹ tai "[-] koneenääni oli asiaan kuuluva työn ääni [-]"²¹². Myös muistelijan identiteetti työn tekijänä välittyy äänimuiston kautta: "Opin Singerin surinassa säästämään jokaisen kangastilkun."²¹³ Esimerkissä huomiota kiinnittää se, että muistelija viittaa lapsuutensa äänikokemukseen puhuessaan työnteon eetoksesta – hän ei viittaa suoraan esimerkiksi ompelemiseen. Tässä tapauksessa toistuvalla toimintaan yhdistyneellä äänikokemuksella voisi ajatella olevan merkitystä identiteetin muokkaajana. Yksi aineiston kirjoittajista puolestaan toteaa ompelukoneen raksutuksen jättäneen hänelle elinikäisen kuulohavainnon, ja ajatus tästä äänestä vie hänet lapsuuden kokemuksiin.²¹⁴ Myös Johnsonja Salmi kiinnittävät huomiota äänen potentiaaliin identiteetin muokkaamisessa. Äänihavainnossa keskeistä ovat esimerkiksi rytmi ja volyyymi.²¹⁵

Äänimuistojen lisäksi muistelijat palauttavat mieliinsä myös sen, miltä Singer on näyttänyt tai tuntunut:

Ulkonäkö oli tyylikkään kaunis. Kultakirjaimin Singer ja puuosa kaunista vaaleanruskehtavaa puuta. Kaiken kaikkiaan tanakkaa tekoa metalliosineen [-].²¹⁶

Singeriä muistellaan toistuvasti esimerkin tapaan kauniiksi ja kultakirjaimet ja koristeelliset valurautajalat muistetaan myös mainita, kuten myös puupintojen ruskea väri. Muistoissa korostuu Singerin ulkonäkö esteettisestä näkökulmasta, ja koneen ulkonäköä muistellaan tyytyväisinä. Toisin kuin äänimuistojen kohdalla huomiota muistoissa kiinnittää se, että näköaistiin ja kosketusaistiin perustuvia aistimuistoja Singeristä kerrotaan myös muistelijoiden aikuisiän ajoilta. Äänimuistoihin liittynyttä aistien adaptaatiota ei ole havaittavissa, mikä vain vahvistaa äänimuiston emotionaalista merkitystä.

Kosketusaistiin liittyvissä muistoissa viitataan Singerin jyrkyyden lisäksi myös koneen laitteistoon: "[-] ja poljenta antoi ihan oman fiiliksensä".²¹⁷

---

²¹¹ SM 2019:1941-a.

²¹² SM 2019:1956-c.

²¹³ SM 2019:1956-a.

²¹⁴ SM 2019:1959-b.

²¹⁵ Johnson & Salmi 2013, 95–96.

²¹⁶ SM 2019:1938.

²¹⁷ SM 2019:1951.

Muistelija kuvaa kertomuksessaan poljintuntumaa ja sen mukanaan tuomaa tunnetta, mahdollisesti viitaten esimerkiksi polkemisen rytmiin. Tämäntapaisia kosketusaistiin liittyviä ompelukoneen tekniikkaan viittaavia muistoja aineistossa on hyvin vähän. Tämä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että ompelukoneen käyttäminen on käyttäjilleen itsestään selvä, toistuva ja idiomaattinen tapahtuma.²¹⁸

Singer-aineistossa on myös muutama koneen kokoa kuvaileva lapsuudenmuisto:

Kiipeilimme koneen päälle, koska se oli mukavan korkea. Istuimmevuorotellen kuvun päällä ja heilutimme jalkoja. Erityisesti kiipeilystävaroitettiin, ettemme putoaisi alas kaarevan kuvun päältä. Koska kone oli korkea, sen päältä pystyi kurottamaan viereisen kirjahyllyn ylähyllylle, jossa säilytettiin rasiassa makeisia.²¹⁹

Muisto koneen mittasuhteista antaa Singerille ulottuvuuden, jossa se putoamisvaaran takia tulee osaksi fysiikan gravitaatiolakia. Esimerkin tilanteessa ihminen ja ompelukone näyttävät olevan keskenään vuorovaikutuksessa, jossa kone toimii hetken aikaa toimijana ja mahdollistajana – Männistö-Funk toteaa, että esineen toimijuus ei ole ensisijaista, vaan kulloisenkin tilanteen ja ilmiön synnyttämää.²²⁰ Tilanteen ihminen puolestaan näyttää materiaalsen puolensa, sillä hän voisi maan vetovoimasta mätkähtää alas lattialle. Näin tilanteeseen liittyy myös aineksia esineiden ja ihmisten rajojen häilyvyydestä.²²¹

4.2 Elollistettu Singer

Singer on oikea muistojen kone: vanha ja ihana.²²²

Kun esimerkissä muistelija kutsuu ompelukonettaan "vanhaksi" ja "ihanaksi", hän liittää siihen piirteitä, jotka eivät liity pelkästään laitteen teknisiin ominaisuuksiin tai ulkonäköön. Sanavalinnoilla kertoja tulee antaneeksi koneelle myös inhimillisiä ulottuvuuksia ja elollistaneeksi sitä. Teknologiamuistoja tutkineen Kaarina Kilpiön mukaan tällainen tekniikan elollistaminen, jossa laitteisiin viitataan ikään kuin ne olisivat ihmisiä tai eläimiä,

²¹⁸ Vrt. esimerkiksi Kilpiö 2011, 50. C-kasetteja koskevassa muistitietotutkimuksessa kosketusmuistoja kerrottiin runsaasti johtuen mahdollisesti kasettisoittimien käyttöominaisuuksien nopeasta kehitymisestä ja laitteiden uudistumisesta. Singer-ompelukoneen teknisessä kehityksessä sen sijaan muutokset tapahtuivat hitaasti, ja 1900-luvulla se pysyi teknisiltä ominaisuuksiltaan lähes muuttumattomana. Ks. esimerkiksi Sjöqvist, Kerstin: *Symaskinen historiskt och socialt*. LTs förlag, Stockholm 1972.

²¹⁹ SM 2019:1954-b.

²²⁰ Männistö-Funk 2016, 186.

²²¹ Ks. esim. Männistö-Funk 2016, 180–181.

²²² SM 2019:1948.

on ilmiönä tuttu teknologiaa koskevassa kulttuurihistoriassa.²²³ Elollistaminen saattaa ilmetä tunteellisten sanavalintojen lisäksi myös laitemerkeille annettuina kutsumaniminä kuten autoilun kulttuurihistoriaa tutkinut Teija Försti on havainnut.²²⁴ Tällaista nimeämistä ei kuitenkaan esiinny Singer-aineiston muistelukerronnassa, mikä kertoo ensisijassa siitä, että ompelukoneissa ei ole ollut mallien kirjoa samassa määrin kuin esimerkiksi autoissa.

Singer-muistoissa ompelukonetta elollistava retoriikka liittyy myös koneen teknisiin ominaisuuksiin kuten viittaukset koneen "luotettavuuteen"²²⁵ tai siihen, että "käytössä se ei tempuille"²²⁶. Kilpiön mukaan tällaisilla inhimilliseen viittaavilla ominaisuuksilla rakennetaan suhdetta teknologian ja sen käyttäjän välille.²²⁷ Singeriä saatetaan myös puhutella kiitollisena sen tekemästä työstä:

Mutta jos vanha Singer ei olisi ompelutaitoa alun perin minulle antanut, olisin paljon köyhempi niin rahapussistani kuin monesta muustakin kokemuksesta ja paljosta ilosta. Siispä iso Kiitos Singerille.²²⁸

Esimerkin muistelijä antaa Singerilleen suuren arvon ja merkityksen jopa elämänhallinnassa ja nostaa sanoillaan koneen ihmisen rinnalle tasavertaiseksi toimijaksi.

Teknologiasuhteesta Singeriin kertovat myös monet aineiston muistot, joissa poljettavaa Singeriä vertaillaan sähkökäyttöiseen ompelukoneeseen:

Myöhemmin anoppini hankki sähkökäyttöisen ompelukoneen "kaikilla herkuilla", mutta Singeristään hän ei luopunut. Se oli kuulemma verraton "raskaammassa" ompelussa kuten nahkavaatteiden ompelussa.²²⁹

Vaikka varsinkin 1960-luvulla kodeissa alkoi jo olla sähkökäyttöisiä ompelukoneita, poljettava Singer saattoi olla kuitenkin siinä rinnalla käytössä juuri esimerkin kertomissa erikoisompeluksissa. Jos Singeristä oli luovuttu, muistot kertovat sitä puolestaan kaivatun:

1960-luvulla äidille hankittiin sähkökäyttöinen Singer, mutta sen jälkeen äiti kaipasi aina poljettavaa Singeriä.²³⁰

---

²²³ Kilpiö 2015, 61.

²²⁴ Försti 2013, 208–210.

²²⁵ SM 2019:1963.

²²⁶ SM 2019:1945.

²²⁷ Kilpiö 2011, 43.

²²⁸ SM 2019:1949.

²²⁹ SM 2019:1954-a.

²³⁰ SM 2019:1950-luku-b.

Kun kone on kaipuun kohde, saattavat jopa unohtua siihen liittyneet heikkoudet kuten se, että ompelukone on ollut "varsinainen pölypesä"²³¹ pyörineen ja polkimineen. Myös Kilpiö on kiinnittänyt huomiota sellaiseen teknologiasuhteen piirteeseen, joka muistelukerronnassa saattaa kääntää laitteen heikkoudet jopa myönteiseksi asiaksi.²³²

Osa Singerin elollistamisesta on liittynyt sen huoltamiseen ja korjaamiseen: "Lapsuuden kodissa siitä pidettiin huolta, oli oma öljy millä sitä huollettiin".²³³ Esimerkki kertoo läheisestä teknologiasuhteesta ja antaa kuvan koneesta ikään kuin perheenjäsenenä. Kilpiötoteaakin, että teknologian ja sen käyttäjän väliseen suhteeseen tuo kiinteyttä käyttäjän mahdollisuus huoltaa laitetta. Aivan erityistä Singerin huoltamista on ollut pölyjen pyyhkiminen ompelukoneen valurautaisista, koristeellisista jaloista. Tästä on useita muistoja:

Ompelukoneen pölyt pyyhittiin aina siivouspäivänä eli joka viikko ja sen sai jo pienestä pitäen tehdä lapset.²³⁴

Pölyjen pyyhkiminen Singerin jaloista on aineiston muistoissa poikkeuksetta ollut lasten tehtävä; oletettavasti he ketterinä ja pienikokoisina ovat taipuneet työskentelemään lattianrajassa. Muistelukerronta tuo esille myös sen, että lapsille on haluttu keksiä jotain tekemistä.²³⁵ Lasten osallistuminen Singerin huoltamiseen siitä pölyjä pyyhkimällä kertoo heidän teknologiasuhteensa ulottuvuuksista ja siitä, kuinka koneen koristeellinen rakenne on synnyttänyt toimintaa ja omanlaistaan vuorovaikutusta koneen kanssa. Se että lapset ovat toimineet mukana ompelukoneen huoltamisessa, kertoo Singeriin liittyneistä samankaltaisista käytännöistä kodeissa ja laitteeseen kiinnittyneistä kulttuurisista leimoista, jotka ovat ohjanneet tietynlaisiin tapoihin toimia.²³⁶

Ompelukoneella on ollut tutkimusajankohdan lapsille kiinteä suhde myös leikkimisessä:

Äiti huuteli alakerrassa syömään, vaan emmehän me voineet tunnustaa, että olimme koneen kimpussa. Huutelimme vaan että joo joo.²³⁷

---

²³¹ SM 2019:1938.

²³² Kilpiö 2011, 43.

²³³ SM 2019:1944-b.

²³⁴ SM 2019:1946-d.

²³⁵ SM 2019:1936.

²³⁶ Ks. esimerkiksi Nieminen-Sundell 2003, 42–44.

²³⁷ SM 2019:1959-a.

Joskus leikittiin sen ompelukoneen alla, se oli olevinaan hevonen. Mutta en ainakaan minä saanut siihen pienempänä koskea.²³⁸

Tämänkaltaisissa muistoissa Singer saa kodin esineistössä käyttötarkoitustaan laajemman merkityksen leikkikaluna, ellei peräti leikkikaverina. Myös se, että leikkiminen koneen kanssa on ollut kielletty ja sitä on pidetty "vaarallisena"²³⁹, on ollut omiaan houkuttelemaan laitteen pariin.

Esimerkkien kaltaiset muistot viittaavat siihen, että Singerillä on ollut itsenäisen toimijan rooleja kodissa. Tätä näkökulmaa tukevat ylipäänsä koneesta käytetyt sanavalinnat ja metaforiset ilmaisut. Kun konetta kutsutaan "luotettavaksi"²⁴⁰, viitataan sen toimintakykyyn mutta luodaan myös kuvaa koneen potentiaalista. Metaforinen kuvailu kertoo jopa koneen mahdista: "[- -] ja taas Singer lauloi taikoen toiveiden mukaisen maxiliivin"²⁴¹, kirjoittaa 1960-luvulla nuoruuttaan viettänyt nainen. Esimerkin "laulaminen" viittaa äänihavainnon lisäksi ompelemisen vaivattomuuteen ja "taikominen" itsenäisen Singerin mahdollisuuteen toteuttaa toiveita. Tällainen laitteen ylivertaisuuden perusteleminen elollisilla ilmauksilla on Kilpiön mukaan tyypillistä teknologiasuhteen kuvailussa.²⁴² Aistimellista metaforiikkaa käyttää muistelija myös viitatessaan Singerin tekemään ompelujälkeen ja laitteen työskentelyyn: "[- -] ja kuuluu surraava ääni sik sak".²⁴³ Kiintoisaa on näissä esimerkeissä se, miten muistelijat käyttävät metaforisia ilmauksia sekä aistielämyksen että toiminnan kuvailussa samalla kertaa.²⁴⁴

Kiinnostava Singerin elollistamiseen liittynyt piirre on ollut käytäntö peittää kone liinalla silloin, kun sillä ei ole ommeltu. Tämä tapa peitellä kone näyttää muistelukerronnan perusteella olleen hyvin yleinen, ja useimmiten peitteeksi laitettu liina on ollut koristeellinen käsityönä tehty kangasliina tai pitsiliina:

Ompelukoneen päällä oli aina tätini kouluaikaan merkaama liina. Se hohti vitivalkoisena ja kauniisti kirjailtuna.²⁴⁵

---

²³⁸ SM 2019:1954-b.

²³⁹ SM 2019:1963.

²⁴⁰ SM 2019:1963.

²⁴¹ SM 2019:1955.

²⁴² Kilpiö 2015, 61.

²⁴³ SM 2019:1959-b.

²⁴⁴ Ks. myös Salmi 2000, 55.

²⁴⁵ SM 2019:1963.

Singerin peittelemineen vertautuu autoissa käytettäviin maskotteihin, joista Försti puhuu yhtenä auton elollistamisen muotona: autojen maskotit ovat Förstin tutkimuksessa liittyneet suojelemiseen ja auton kohottamiseen arjen yläpuolelle.²⁴⁶ Jostain tämänkaltaisesta saattaa olla kyse myös Singerin peittelemisessä: suojelemisesta arjen kolhuilta ja kauneuden tuomisesta kodin arkeen. Singer-aineiston muistelijat eivät itse suoraan kerro, miksi peittelyä on käytetty, mutta viittaukset Singerin asemaan kodin esineistössä selittävät myös tätä käytäntöä:

Konetta öljyttiin säännöllisesti ja se pidettiin siistinä. Kuomun päälle asetettiin kaunis käsin merkattu liina. Kone oli yksi kodin arvoesineistä.²⁴⁷

Singerin peittelykulttuuri vahvistaa myös käsitystä laitteesta kodin huonekaluna, mistä on mainintoja useissa aineiston muistoissa: "[-] siinä se seiso i tiikkisenä huonekaluna [- -]"²⁴⁸ ja "[- -] muutenhan se on koristeellinen huonekalu [- -]"²⁴⁹. Singerin jäsentymisen kodinkoneena olemisen ohella huonekaluksi juontaa juurensa jo vuosisadan alun lehtimainontaan, jossa viitattiin Singeriin myös sirona huonekaluna.²⁵⁰ Liinalla peittely on yksi esimerkki Singeriin liittyneistä yhteisistä kodista kotiin kulkeneista käytännöistä tässä yhteydessä puhuisin jaetusta Singer-todellisuudesta, jonka syntymistä vuosikymmenten aikana edesauttoivat koneen muuttumaton ulkonäkö ja muuttumattomatperustoiminnot.²⁵¹ Liinalla peittämisen lisäksi Singeriä on koristeltu muutenkin: "Päällä oliaina pikkuliina ja usein kukkia ja jouluna erilaisia joulukoristeita."²⁵²

Singerin peittelemineen antaa aihetta pohtia ompelukonetta myös sukupuolennäkökulmasta: sukupuolittivatko naiset ja perheenäidit tämän kodinkoneen koristelemallasit? Tullessaan suomalaiskoteihin kodinkoneeksi 1900-luvun alussa Singer-ompelukone on ollut jo tavallaan valmiiksi sukupuolitettu naisten käyttöön, sillä ompelemisen kulttuurion ollut sitä vuosisatojen ajan.²⁵³ Myös viime vuosisadan alun lehtimainonta suuntasi Singeriä juuri naisten käyttöön.²⁵⁴ Toisaalta alunperin räätälien ja suutarien töihin

²⁴⁶ Försti 2013, 214. Automaskoteilla Försti tarkoittaa erilaisia autojen koriste-esineitä.

²⁴⁷ SM 2019:1946-d.

²⁴⁸ SM 2019:1956-a.

²⁴⁹ SM 2019:1931.

²⁵⁰ Ks. esimerkiksi Tarkoma 2019, 14.

²⁵¹ Se että Singerin peittelemisessä on käytetty koristeltuja liinoja, useimmiten pitsiliinaa, juontaa viime vuosisadan alun kaupunkilaiskotien malliin käyttää virkattuja pitsiliinoja pöydillä ja lipastoilla. Ks. esimerkiksi Sarantola-Weiss 2003, 345.

²⁵² SM 2019:1957.

²⁵³ Ilmakunnas 2016, 147.

²⁵⁴ Ks. esimerkiksi Tarkoma 2019.

suunniteltu Singerin kookas ja tukeva olemus ei noudattanut sellaista naisille tarkoitettua siroa ulkonäköä, josta esimerkiksi Johanna Ilmakunnas puhuu tutkimiansa 1700- ja 1800-lukujen ompelupöytien kohdalla: ne oli alunperinkin suunniteltu naisille ja niissä oli alunperinkin sukupuolitettu leima mukana.²⁵⁵ Naisten tuli siis merkitä koristeilla Singerin sukupuoli. Sukupuolitettua ja sukupuolittunutta Singeriä kuvaa muiden muassa tämä sitaatti, jossa viitataan sekä naiseen että laitteeseen:

Kun tulin miniäksi taloon, jossa edelleen asun, anopillani oli Singer, hyvin hoidettu kaunotar sekin.²⁵⁶

Singerin oletettu sukupuoli näkyy myös siinä, että nimenomaan naiset huolsivat sen. Olennaista näyttää olleen se, että laitteen käyttäjät ovat itse kyenneet huoltamaan koneen. Nieminen-Sundellin mukaan kodinkoneet on yleensä koettu naisellisina ja ei-teknologisina, joten naisten tekemät huoltotoimet ovat olleet Singerinkin yhteydessä luontevia.²⁵⁷ Ompelukoneen huoltamisesta kertovassa muistossa "Singer surisi pehmeästi ja välillä äiti öljysi sitä", kiinnittää huomiota myös muistelijan tapa kuvata asiaa.²⁵⁸ Kerrontatapa sanavalintoineen on jo itsessään Singeriä elollistava ja sukupuolittava.

4.3 Fyysinen Singer

Meillä oli tupa ja pieni kamari. Singer sijaitsi tuvassa vanhempien sängyn ja ruokapöydän välissä.²⁵⁹

Esimerkin tapaan Singerin paikka on maaseudun kodeissa ollut usein tuvassa, mutta yhtä usein myös kamarissa, joka on ollut kaksihuoneisen maalaiskodin toinen huone. Tupa on toiminut olohuoneena ja keittiönä ja myös osa perheenjäsenistä on siellä nukkunut kuten myös kamarissa. 1950- ja 1960-luvuilla maaseudun kodit olivat vielä usein tällaisia kahden huoneen kokonaisuuksia.²⁶⁰ Yhteistä näille maaseudun kodeille on ollut se, että ompelukoneen paikka on ollut valaistuksen takia lähellä ikkunaa, ja tarvittaessa kone on siirretty ikkunan ääreen tai lampun alle:

---

²⁵⁵ Ilmakunnas 2016, 141.

²⁵⁶ SM 2019:1944-a.

²⁵⁷ Nieminen-Sundell 2003, 42.

²⁵⁸ SM 2019:1948.

²⁵⁹ SM 2019:1948.

²⁶⁰ Tilastokeskus. Elinolot. 2020.

Kone oli tuvassa ikkunan edessä. Päässä oleva taso oli ison kukan alustana.
Talven aikana ommeltaessa kone siirrettiin lampun alle.²⁶¹

Myös aikakauden kaupunkikodit olivat pienehköjä, ja perheet ahtautuivat yksiöihin tai kaksioihin. Kotien kulutuskulttuuria tutkinut Minna Sarantola-Weiss toteaa, että varsinkin työväenluokan kodit ovat olleet sodanjälkeisinä vuosina pieniä, juuri tällaisia kahden huoneen asuntoja. Vasta 1960-luvulla asumisen ahtaus on alkanut helpottaa.²⁶² Tällaisissa pienissä kaupunkikodeissa Singer on sijoitettu usein kodin keittiöön. Pienissä kodeissa ompelukone näyttäisi tutkimusaineiston mukaan useimmiten sijainneen keskeisellä paikalla. Keskeinen sijainti on kerännyt perheenjäseniä koneen läheisyyteen, mistä kertoo esimerkiksi 1960-luvun pikkukaupungissa lapsuuttaan viettänyt muistelijä. Hänen lapsuudenkodissaan Singerin paikka oli keittiön viereisessä alkovissa, jossa olivat myös perheen lasten lelut. Näin päivän tapahtumat keskittyivät koneen läheisyyteen.²⁶³

Isohkoissa kodeissa Singerille on löytynyt myös muita huoneita: kone on saattanut olla "tyttöjen huoneessa"²⁶⁴, "vanhempien makuuhuoneessa"²⁶⁵ tai "olohuoneessa"²⁶⁶. Nämä sijoituspaikat ovat kiinnostavia, sillä ne kertovat sekä kodin esineiden sijoittelusta eri huoneisiin että Singerin asemasta kotona. Tyttöjen huoneeseen sijoitettu ompelukone on epäilemättä tarkoitettu perheen tyttöjen käyttöön ja kertoo Singerin asemasta naisten koneena aivan kuten entisaikain ompelupöydät, jotka oli laitettu naisten käyttämiin tiloihin kodeissa.²⁶⁷ Vanhempien makuuhuoneessa oleva ompelukone saattaa viitata myös tähän ompelemisen sukupuolittumiseen naisten työksi, toisaalta myös siihen, että muissa huoneissa ei ole ollut tilaa isohkolle koneelle. Olohuoneessa sijaitseva kone puolestaan viittaa sen asemaan huonekaluna ja kodin sisustamiseen. Myös muutamassa tutkimusaineiston maaseutuun sijoittuvassa muistossa viitataan tähän sisustukselliseen näkökulmaan: "Kone oli aina tuvassa [- -]. Aina ikkunan edessä valon takia ja kunniapaikalla".²⁶⁸ Tällainen sijoittelu viittaa myös siihen, että ompelukoneella on huonekaluna ollut edustuksellinenkin tehtävä.²⁶⁹

---

²⁶¹ SM 2019:1940-luku.

²⁶² Sarantola-Weiss 2003, 324–327.

²⁶³ SM 2019:1956-a.

²⁶⁴ SM 2019:1951.

²⁶⁵ SM 2019:1956-a.

²⁶⁶ SM 2019:1946-c.

²⁶⁷ Ilmakunnas 2016, 149.

²⁶⁸ SM 2019:1942-a.

²⁶⁹ Ks. Myös Sarantola-Weiss 2003, 345.

Tilava kaupunkikoti näyttää antaneen Singerin sijoittelulle vaihtoehtoja, jotka kertovat myös ompelukoneen mahdollisuuksista olla kodin esineistössä muutakin kuin vain äidin käytössä oleva ompelukone. Tässä liikutaan hienoisesti alueella, jossa tilat saattavat muovata esineiden merkityksiä ja kodin asukkaat puolestaan antavat esineille uusia merkityksiä.²⁷⁰ Singerin kohdalla huonesijoittelu tuo mukanaan myös sukupuolen vaikutuksen tilan kokemiseen: kun naisen arjessaan käyttämä – sukupuolitettu ja sukupuolittava – ompelukone on olohuoneessa, voisi olettaa asian vaikuttavan ihmisten ja esineiden suhteisiin. Näissä suhteissa huonekaluilla on Ilmakunnaan mukaan mahdollisuus vaikuttaa ihmisten mielentiloihin ja identiteetteihin.²⁷¹

Tämä on sama ilmiö, josta esimerkiksi materiaalisuutta tutkinut Lehtonen puhuu: että ihmisten keskinäiset suhteet eivät ole irrallaan siitä, miten ympäröivää materiaalia hallitaan.²⁷² Tästä kertoo oheinen äidin ja teini-ikäisen tyttären vuorovaikutukseen liittyvä muistelu: "Konetta säilytettiin minun huoneessa, mikä etenkin murkkuikäisenä harmitti".²⁷³ Esimerkissä koneen sijoittaminen tyttären huoneeseen on avannut ompelukonetta tarvitsevalle äidille pääsyn sinne. Esimerkissä myös tila saa koneen myötä toisia merkityksiä. Kulttuurihistorioitsija Riitta Laitinen puhuu siitä, kuinka tilan merkitykset syntyvät kyvystä esitellä ihmistä: piilottamalla, suojelemalla, jakamalla tai esittämällä häntä.²⁷⁴

Kun Singeriä tarkastelee esineenä, on syytä kiinnittää huomiota myös sen vaiheisiin ennen tutkimusajankohtaa. Muisteluaineiston perusteella näyttää siltä, että kodit ovat olleet uskollisia Singereilleen: sama ompelukone on ollut käytössä kodeissa kymmeniä vuosia. Muistelijat tuntuvat olevan hyvin tietoisia siitä, mitä heidän perheensä Singereille on tapahtunut aikaisemmin, heidän varhaislapsuudessaan tai ennen heidän syntymäänsä. Kun eräs muistelija kirjoittaa, että "se on aina ollut olemassa"²⁷⁵ vahvistuu käsitys Singerin muuttumattomuudesta laitteena ja sen kiinteästä osallisuudesta perheen tai suvun elämään. Erityisesti toisen maailmansodan aikaiset tiedot Singerin vaiheista tuntuvat olevan hyvin muistelijoiden tiedossa:

²⁷⁰ Ks. esimerkiksi Ilmakunnas 2016, 142.

²⁷¹ Ilmakunnas 2016, 142.

²⁷² Lehtonen 2015, 29.

²⁷³ SM 2019:1954-a.

²⁷⁴ Laitinen 2010, 113.

²⁷⁵ SM 2019:1945.

Muutaman päivän päästä lähdöstämme isä oli vielä käynyt kotonamme ja käärintä arvokkaan ompelukoneemme räsymattojen sisään ja laittanut nimikyltin päälle ja toimittanut koneen juna-asemalle, jonne oli tuotu paljon tavaraa "länteen" lähetettäväksi. Nämä tavarat purettiin sitten junasta satunnaisesti eri asemille, koska evakoillahan ei vielä ollut osoitetta. Joku tuttavamme oli myöhemmin nähnyt meidän SINGERIMME jossain asemalla ja ilmoittanut siitä äidille.²⁷⁶

Sota toi dramatiikkaa ihmisten elämään, ja esineet ovat olleet osa tätä todellisuutta. Esimerkin kaltaisia muistoja, joissa kerrataan Singerin reittejä evakkotaipaleilla, on aineistossa useita. Ompelukone on ollut osallisena vaarallisissa tapahtumissa, mutta päätynyt aina onnellisesti omistajilleen. Näin kävi esimerkiksi sen Singerin, joka teki kahdesti evakkotaivalta ja päätyi lopulta Etelä-Pohjanmaalle. Äitinsä evakkotaipaleesta kirjoittava muistelijä mainitsee, että mukaansa kotinsa jättäneet olivat ottaneet vaatteita, kahvipannun ja valokuvakansiot. Singer ainoana huonekaluna tuupattiin tien varteen, josta joku sen sitten oli poiminut junaan.²⁷⁷

Näihin muistoihin sisältyy tieto Singerin merkityksestä perheen ja kodin laitteena. Myös se käy esimerkistä ilmi, että laite on ollut vahvaa tekoa, koska on kestänyt siirtelyä paikasta toiseen. Yhdessäkään sotaan liittyvässä Singer-muistossa ei mainita, että kone olisi jossakin vaiheessa kolhiintunut tai peräti rikkoutunut.

Mutta vieläkin kauemmas kuin sota-aika suuntaa muistelukerronta: aikoihin, jolloin kone on ilmaantunut kotiin:

Äitini aloitti 1. helmikuuta 1931 Inarin aluelääkärinä, hän oli ainoa lääkäri Suomen "pään" alueella. Hän oli vuoden alussa käynyt katsomassa ompelukoneita kai Helsingissä. Singer kone tilattiin Oulusta jo helmikuussa. Se tuli Inariin maaliskuun alussa. Silloin autot eivät päässeet Saariselän yli talvella, maantietä ei pystytty avaraamaan auki. Tunturien yli kuljetettiin tavarat ja ihmiset hevosella. Ivalosta Inariin oli kuljetus autolla jäätietä pitkin, Ivalonjoki – Inarinjärvi.²⁷⁸

---

²⁷⁶ SM 2019:1934.

²⁷⁷ SM 2019:1960.

²⁷⁸ SM 2019:1930-luku.

Sota-ajan muistojen tapaan tässäkin muistossa Singerin tila on laajempi kuin koti, ja koneen liikkeet ovat kaikessa vaivalloisuudessaan kuin ihmisten liikkeitä ja reittejä. Kertomukset ovat pieniä tarinoita, ja niillä näyttää olevan omassa kontekstissaan alku ja loppu.

Tällaisia esineiden elämäkertoja, esinebiografioita, pitää arkeologi Visa Immonen ihmisten elämäkertoihin vertautuvina, sillä niissä on samaan tapaan fyysiset ja sosiaaliset ilmentymänsä.²⁷⁹ Myös Lehtonen puhuu esineiden ja tavaroiden elämäkerroista ja pitää kiinnostavana sitä, mitä kaikkea esineisiin tarttuu matkan varrella. Lehtosen mukaan esineiden elämäkertojen avulla saadaan tietoa niiden itsensä lisäksi myös niiden käyttäjistä.²⁸⁰ Singerin kohdalla elämäntarinaa kuuluvat myös vaiheet muisteluajankohdan jälkeen aina muistelun hetkeen asti.

Muisteluaineiston Singer-elämäkerroissa on runsaasti kertomuksia Singerin omistussuhteista. Kun koneeseen on liittynyt vahvoja tunteita, tietoisuutta sen merkityksestä arvokkaan työn tekijänä sekä perimätietona kerrottuja tarinoita, ei ole ihme, että aina joku perheestä tai suvusta on päätynyt laitteen omistajaksi:

Itse olen koneella ommellut vain joitakin verhon saumoja, mutta esine kertoo niin paljon sukuni vaiheista, että se on kodissani kunniapaikalla.²⁸¹

Muistossa puhuu henkilö, jolla ei näytä olleen suhdetta ompelukoneeseen sen käyttäjänä, mutta joka kokee silti itselleen muodostuneen esineeseen läheisen suhteen tunnesyistä. Mutta myös teknologiana Singer on osalle muistelijoina tärkeä, ja he työskentelevät sillä edelleen:

On se hieno tunne, kun saa pyöräyttää polku-Singerin käyntiin ja yllättää lapsenlapset tällä erityistaidolla.²⁸²

Heillä on kompetenssia ja tarvetta käyttää konetta, ja tässä yhteydessä puhuisinkin Singer-minuudesta, joka vertautuu Kilpiön ja Taljan esiin ottamaan tietokonetaitoihin liittyvään "tietokoneminuuteen" – ajatukseen identiteetistä teknologian käyttäjänä.²⁸³

---

²⁷⁹ Immonen, 2016, 192.

²⁸⁰ Lehtonen 2015, 96–97.

²⁸¹ SM 2019:1960.

²⁸² SM 2019:1951.

²⁸³ Kilpiö 2011, 52; Talja 2003, 15.

Useimmiten Singer on siirtynyt perheessä eteenpäin esimerkiksi perinnönjaossa, ja suuri osa muistelijoista on itse näitä suvun Singerin omistajia, tai sitten se on päätynyt jo heidän lapsilleen:

Vanha Singer on minulle kallis aarre. Se on muisto lapsuudesta ja mummosta, jota en koskaan nähnyt. Toivottavasti se siirtyy jatkossa joko tyttärelleni tai pojan tyttäreille.²⁸⁴

Tällainen sukupolvelta toiselle siirtyvä Singer kantaa biografiassaan mukanaan kaikkien edesmenneidenkin elämäkerrat. Kun Singer näyttää olevan ja olleen osana ihmisten ja yhteisöjen erilaisia elämänkulkuja, se on Kilpiön ajatuksiin viitaten vaikuttanut käyttöhetkeään paljon laajemmin siihen, miten arkea koetaan ja on koettu.²⁸⁵ Varsinkin menetetty Singer paljastaa itseään laajemmat suhteet, kuten tämä kertomus osoittaa: Eräs muistelija kirjoittaa muuttaneensa nuorena maalta kaupunkiin, ja lapsuudenkotinsa sitten jossain vaiheessa autioituneen. Kotitaloon oli kuitenkin jäänyt irtaimistoa kuten Singer-ompeelukone. Muistelija kertoo toiveikkaana ajatelleensa, että ompelukone voisi jossain vaiheessa päätyä hänelle. Sitten kun talon omistaneesta sukulaisesta aika jätti, tällainen mahdollisuus yhtenä perijänä avautuikin. Perinnön lukeminen oli ollut suuri pettymys: talo maineen meni toisille etäisille sukulaisille, ja myös tuo Singer. Muistelija kertoo, että ei ehtinyt kysyä Singeriä, kun kaikki tapahtui niin nopeasti. Suru oli ollut suuri. Mitä kaikkea Singerillä olisikaan voinut vielä tehdä? Muistelija kertoo, että oli yrittänyt jäljittää suvun Singeriä ajatellen sen jossain vielä olevan.²⁸⁶

Muistelijalle esine itsessään on merkittävä, mutta myös kaikki siihen tarttunut. Esineen nimeäminen antaa muistelijalle mahdollisuuden tarkastella omaa asemaansa suvussa ja tuoda esiin tunteita, jotka liittyvät jo menneisiin aikoihin: "Singeristä jäi niin paljon muistoja".²⁸⁷ Muistelijalle Singer on metafora ja ratkaisun avain, ja se saa toimijana elollisia ulottuvuuksia.

Ne, jotka ovat näitä sukujensa Singereitä saaneet, pitävät niitä nykyisin kodeissaan joko toimintakuntoisina mutta sitäkin enemmän "kukkapöytinä"²⁸⁸, "tietokonepöytinä"²⁸⁹,

---

²⁸⁴ SM 2019:1950-luku-a.

²⁸⁵ Kilpiö 2015, 61.

²⁸⁶ SM 2019:1960-luku.

²⁸⁷ SM 2019:1960-luku.

²⁸⁸ SM 2019:1950-a.

²⁸⁹ SM 2019:1948.

"apupöytinä"²⁹⁰ tai ylipäänsä "kodin koristeina"²⁹¹. Kodin toimijoina niillä on nyt uusi asema ja yhteisöjensä jäseninä ne uudella tavalla jatkavat ihmisten ja esineiden yhteiselo.²⁹² Singereille näyttää osittain tulleen kodeissa esineinä samantapainen asema kuin mitä oli kaupunkikoteihin päätyneillä ruokeilla ja muulla talonpoikaissesineistöllä jo 1950-luvulla. Nämä maaseudun esineet olivat kodeissa tärkeitä, koska ne kertoivat perhehistoriasta ja toivat jatkuvuuden tunnetta.²⁹³

Yhdessäkään tutkimusaineiston muistoista ei mainita, että Singer olisi jossain elämäkertansa vaiheessa heitetty pois tai peräti tuhottu. Singereistä ei ole tullut jätettä. Tämä kertoo laitteen merkityksestä paljon ja sen potentiaalista olla edelleen kotien esineenä. Lehtonen toteaa, että esineiden poisheittäminen ei ole suoraviivainen asia, ja että erityyppisillä tavaroilla, kuten vaatteilla tai huonekaluilla, on erilaiset tavat päätyä jätteeksi. Lehtosen mukaan ennen poisheittämistä tarpeettomiksi koetut tavarat laitetaan usein johonkin säilytyspaikkaan odottamaan esineeseen liittyvän tunnelatauksen loppumista. Lehtonen toteaa myös, että jätteeksi päätyminen sijasta lopputulos voi olla myös päätyminen antiikkiesineeksi.²⁹⁴ Olisiko niin, että tällaisessa odotustilassa ovat ne Singerit, jotka ovat "tallessa varastossa"²⁹⁵ ja "ullakolla muiden muistojen joukossa"²⁹⁶.

---

²⁹⁰ SM 2019:1963.

²⁹¹ SM 2019:1956-c.

²⁹² Ks. esimerkiksi Lehtonen 2015, 35, 98.

²⁹³ Sarantola-Weiss 2002, 323, 348.

²⁹⁴ Lehtonen 2015, 104.

²⁹⁵ SM 2019:1930-luku.

²⁹⁶ SM 2019:1965.

5 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa olen selvittänyt kirjoitetun muistitietoaineiston pohjalta sitä, millaisia käyttökokemuksia liittyy poljettavaan Singer-ompelukoneeseen. Työni aikajana ulottuu niistä ajoista, joihin muistelu kohdentuu muistelun hetkeen asti. Tämä on pitkä aikajakso, joka aineiston kirjoituksissa kuvaa erityisesti sodanjälkeistä aikaa ja 1950-luvun loppua ja 1960-lukua, mutta myös paikoin aikoja ennen sotia ja toisaalta aikoja 1960-luvulta muistelun hetkeen asti. Tutkimuksen keskiössä on sodanjälkeinen Suomi, 1940-luvun puolivälistä eteenpäin.

Esineeseen liittyvänä tutkimuksena työssäni kiinnostuksen kohteena ovat olleet paitsi Singer-ompelukoneen käyttötavat, myös laitteeseen liittyvät merkitykset ja se, miten kone on mahdollisesti vaikuttanut käyttäjiensä tai koneen piirissä eläneiden ihmisten käsitykseen omasta itsestä, kodista ja ympäröivästä maailmasta. Näihin kysymyksiin olen hakenut vastauksia tarkastelemalla ompelukonetta kotitalouden näkökulmasta ja toisaalta sitten välineenä tehdä ompelutöitä kodin ulkopuolelle ja hankkia lisäansioita. Lisäksi olen tarkastellut Singeriä myös toimijuuden näkökulmasta ja liittänyt tähän tarkasteluun uusmaterialistisen ajatuksen esineen mahdollisuudesta ja merkityksestä olla vuorovaikutuksessa inhimillisten toimijoiden kanssa.

Sodanjälkeistä aikaa ovat leimanneet jälleenrakentamisen haasteet ja taloudellinen niukkuus ja myöhemmin rahatalouteen ja kuluttajuuteen siirtyminen. Nämä aikakausien piirteet näkyvät myös Singeriin liittyvissä käyttökulttuureissa. Kodinkoneena poljettava Singer-ompelukoneeseen on liittynyt kaksi kiinnostavaa piirrettä: se on historiansa aikana säilynyt tekniikaltaan ja ulkoiselta olemukseltaan lähes muuttumattomana ja se on 1900-luvun alusta alkaen ollut laajasti suomalaiskotien käytössä. Tutkimusaineiston tekstit kertovat kodeista, joihin Singeriä ei erikseen hankittu, vaan se oli ollut niissä vuosikymmeniä siirtyen sukupolvelta toiselle.

Historiansa aikana lähes muuttumattomana kodinkoneena Singer näyttää mukautuneen näihin erilaisiin aikoihin. Samalla kun kodinkoneteknologia yleisemmin muuttui nopeastikin erilaisten innovaatioiden ja tarpeiden myötä, eli poljettava Singer-ompelukone aivan omaa elämäänsä, imien kuitenkin käyttökulttuuriinsa sellaisia käytäntöjä, joita esimerkiksi taloudellinen toimiminen perheen hyväksi edellytti. Singer ei ole edustanut Suomeen ilmaantumisensa jälkeen 1800-luvun lopulta alkaen sellaista uutta teknologiaa,

jolla se olisi syrjäyttänyt jotain sitä edeltävää teknologiaa. Kun sähkökäyttöinen ompelukone 1950-luvulla teki tuloaan kotitalouksiin, se toimi pitkään poljettavan ompelukoneen rinnalla ja koki jonkinlaista muutosvastaraintaakin. Vasta 1960-luvun puolivälin jälkeen sähkökone näyttäisi saaneen jalansijaa monipuolisuutensa takia.

Singer-ompelukoneeseen liittyviä käytäntöjä näyttäisivät muokanneen kotien koko, perheen koko, sukulaisuussuhteet ja naapurisuhteet sekä tarve saada lisäansioita. Käytäntöihin ovat vaikuttaneet myös aikakausien muutokset; se mikä on ollut vallitsevaa aivan sotien jälkeisinä vuosikymmeninä ei näyttäydä merkittävänä käytäntönä enää 1900-luvun lopulle tultaessa. Maaseutu tai kaupunki eivät näyttäisi suoranaisesti olleen erottavia tekijöitä ompelukoneeseen tai ompelemiseen liittyvissä käytännöissä. Jonkin verran tosin on havaittavissa käytäntöjä, jotka viittaavat maaseudun tiiviimpiin naapurisuhteisiin kaupunkeihin verrattaessa. Tämä näkyy maaseudulla naapuriapuna ja tarpeesta ommella naapureille ja muille kyläyhteisön jäsenille. Kaupunkimuistoissa tämäntyyppistä ompelemista on maaseutua vähemmän. Sen sijaan sukulaisille ompeleminen on ollut käytäntönä niin kaupunki- kuin maaseudullakin aina muistelun hetkeen asti.

Singer-ompelukone liittyy sellaisiin käytäntöjen perinteisiin kuten ompeleminen ja kotityöt naisten töinä. Tutkimusaineiston tekstit kertovat naisten ompelemisesta, erityisesti perheenäitien. Myös tyttäret ovat olleet mukana tässä ompelemisen kulttuurissa: oppinsa he ovat saaneet kotoa mutta myös koulusta. Singerillä on ommeltu liinavaatteet sekä välttämättömät käyttövaatteet ja varsinkin maaseudulla työvaatteet ja lisäksi korjailtu ja paikkailtu vanhoja vaatteita. Materiaaleja on varsinkin aivan sodanjälkeisinä vuosina saatu vanhaa purkamalla ja käyttämällä uudestaan.

Singeriä on käytetty myös kodintekstiilien ja lahjojen ompelemiseen ja osa ompelemisesta on nykylukutaloudessa rinnastettavissa taidekäsitöihin. Singer on mahdollistanut myös omintakeisen vaatteiden suunnittelun ja muodin seuraamisen naistenlehtien kuvien ja kaavojen avulla. Ompelevilla naisilla on ollut myös kaavoittamisen taitoa. 1960-luvulle tultaessa lisääntynyt valmisvaateteollisuus ja myös nuorisomuoti näyttävät vaikuttaneet ompelemisen tavoitteisiin ja haasteisiin. Myös nuoret tytöt ovat itse ryhtyneet ompelemaan haluamansa vaatteita. Myöhemmin 1900-luvun lopulla ja 2000-luvun alkuvuosikymmeninä vielä käytössä olevia Singereitä on käytetty harrasteompelussa ja satunnaisissa korjaustöissä.

Ompelevat naiset ovat venyttäneet työaikaansa aamusta myöhäiseen iltaan. Ompeleminen on ollut osa kotitaloustöitä, koska siihen on kuulunut välttämätöntä perheen vaatehuoltoon liittyvää ompelemista. Ompelamiseen on liittynyt toisaalta uurastaminen kotitalouden hyväksi toisaalta ompelevat naiset ovat käyttäneet venytettyä vuorokautta omaehtoiseen ja luovaan ompelamiseen. Työpäivään on kuulunut myös ompelemista muille kuin läheisille tai itselle: Singeriä on käytetty satunnaisesti sukulaisille ja naapureille ompelamiseen mutta myös ammattimaisemmin ansiotarkoituksessa.

Sivutoiminen ansio-ompeleminen näyttää olleen aktiivista sodanjälkeisinä vuosikymmeninä, varsinkin 1950- ja 1960-luvuilla. Ansio-ompelemiseen ovat kannustaneet toisaalta kuluttajien tarpeet teettää tai korjauttaa vaatteita ja asusteita ja toisaalta ajan henki kannustanut tällaiseen itsensä työllistämiseen. Tutkimusaineisto kuvaa sellaisen kuluttajuuden olemassaoloa, jossa tarve saada uutta ja muodinmukaista vaatetta ohjaa käyttämään ompelijoiden palveluksia, koska valmisvaateteollisuutta ei ole juurikaan ollut. Tutkimusaineisto kertoo myös siitä, että itse tekeminen ei eri syistä ole enää ollut kaikkien kuluttajien tapana. Ansio-ompelemisen käytännöissä Singer-ompelukone on luontevasti kietoutunut kotitaloustöiden lisäksi kuluttajuuden ja tuottajuuden kehään.

Kotiompelijoilla näyttäisi olleen resursseja: tilat, välineet, taitoa ja halua tehdä korjausompelemisen lisäksi uusia vaatteita ja myös imitoida naistenlehtien muotikuvien mukaisia asuja. Osa ompelijoista on ollut itseoppineita, mutta osalla näyttää olleen myös muualta saatua ompeluoppia, joten esimerkiksi vaatteiden kaavoittaminen on ollut mahdollista. Sivutoimista ansio-ompelua on pääsääntöisesti tehty omassa kodissa, mutta osa ompelijoista on myös mennyt asiakkaan kotiin työskentelemään. Ansio-ompeleminen on ollut tarpeellista lisäansiota perheille, mutta myös mahdollistanut perheenäideille aivan omaa rahaa. Ansio-ompelemisessa on ompelijalla ollut toisinaan apureina omia lapsia tai perheen piiriin kuuluneita sukulaisia tai palkollisia.

Singer-ompelukoneeseen liittyvien käytäntöjen kautta on mahdollisuus tehdä havaintoja siitä, millaisia ihmisten välisiä verkostoja perheiden ympärillä on ollut ja siitä, miten näitä verkostoja on ylläpidetty. Singer paljastaa lähiverkoston, johon näyttäisivät asettuneen perheenjäsenet sekä lähisukulaiset kuten isovanhemmat, tädit, sedät ja serkut. Lähiverkostoja näyttää ylläpidetyn vaihtamalla palveluita tai antamalla ilmaiseksi apua.

Tämän Singer-verkoston ytimestä on tehty rajaa asteittain naapureihin, paikkakuntalaisiin ja muihin vieraisiin ihmisiin.

Singerin merkitys käyttäjilleen ja niille, jotka ovat sen piirissä eläneet nivoutuu yhteen myös ajatuksesta ompelukoneesta identiteetin muokkaajana. Tutkimus osoittaa, että kyselyyn vastanneet ihmiset ovat jäsentäneet monia identiteetin ulottuvuuksia, joiden ilmenemisessä Singer-ompelukoneella on ollut osuutensa. Kotitalouteen kuuluneiden välttämättömien ompelutöiden ohella naisilla on ollut mahdollisuus ommella myös omien tavoitteiden mukaan. Tämä on mahdollisesti vaikuttanut myös ompelijan psyykkiseen hyvinvointiin antaessaan merkityksentunnetta ja tunnetta oman elämän hallinnasta. Tähän oman elämän hallinnan jatkumoon liittyy myös mahdollisuus koneen avulla hankkia lisäansioita. Singer näyttäisi antaneen naisille mahdollisuuden toimia ahkeruuden ja määrätietoisuuden eetosta noudattaen.

Singer-ompelukonetta esineenä leimaavat erityisesti ulkonäkö, joka pysyi 1800-luvulta alkaen samanlaisena sekä ompeluun liittyvä ääni. Muistitietoa kirjoittaneille tämä ääni näyttää olleen kokemuksena merkittävä. Ääni on täyttänyt kodin maailman aamusta iltaan ahkerasta ompelemisesta kertoen, ja perheenjäsenistä varsinkin lapset ovat eläneet tämän äänen maailmassa. Ääni on ollut merkki äidin läsnäolosta, ja äänen kautta piirtyvät kodin tunnelmat. Äänellä on ollut mahdollisuus toimia myös identiteettiä muokkaavana tekijänä, sillä ääni on viestittänyt työntekoa ja ahkeruutta ja nämä seikat ovat saattaneet jättää muistelijaan jälkensä.

Singer on kodeissa mielletty myös huonekaluksi, ja on saanut näin kodinkonetta suuremman merkityksen. Sen päällä on voinut olla pitsiliina ja kukkia, ja se on monessa kodissa sijainnut paraatipaikalla esimerkiksi olohuoneessa. Singerin sijoittelu kodin tiloihin kertoo myös siitä, miten sen asema kodissa on nähty: jos se ei ole ollut olohuoneessa tai alkovissa, se on saattanut olla perheen tyttären huoneessa. Tämäkin sijoittelu liittyy koneen naisen koneeksi. Sijoittelullaan kodin tiloihin, Singer on saattanut myös olla osallisena kodin ihmissuhteissa, kuten äiti-tytär-suhteessa.

Singerin asema ja merkitys kodin toimijana on kiinnostava: perheenäideille ja naisille ompelukone on ollut mahdollistaja erilaisiin työskentelyn tavoitteisiin ja järjestelyihin. Perheen lapsille Singer on ollut kotia sekä fyysisenä että psyykkisenä tilana jäsentävä esine.

Fyysisten ja toiminnallisten ominaisuuksien takia Singer on ollut toimijana osa kodin kulttuuria ja ihmissuhteita. Singeriä koskeva muistitietokerronta liittyy koneen ehdoitta naisten koneeksi; miestä ei mainita kertaakaan Singerin huoltoon tai korjaamiseen liittyvissä esimerkeissä, ei ompelemisessä eikä esimerkiksi lasten komentamisessa, silloin kun koneella ei ole saanut leikkiä.

Poljettavasta Singer-ompelukoneesta tekee erityisen kiinnostavan se seikka, että 1800-luvun puolivälissä synnytettyä luomuksena se on ollut kotien käytössä vielä 1970-luvun alussakin ja paikoin vielä myöhemminkin 1900-luvun lopulla. Kiinnostava kysymys on se, miten pitkälle tämä toistasataa vuotta sitten kehitetty laite on kulkenut osana yhteiskunnan modernisaatioprosessia. Tutkimusaineiston perusteella näyttää siltä, että vasta 1970-luku näyttäisi olleen murrosvaihe, jolloin Singer alkoi siirtyä vähitellensivuun sähkökoneiden ottaessa tilaa. Singer myös osoittaa sen, kuinka eritahtisia ilmiöitä kotitalous on voinut sisältää: rinnakkain on voinut olla eri aikakausilla syntyntä kodintekniikkaa, joka on mukautunut kulloisiinkin tarpeisiin.

Singer toimii tässä tutkimuksessa myös eräänlaisena avaimenreikänä, jonka kautta on mahdollista tarkastella toisen maailmansodan jälkeistä yhteiskuntaa koskettaneita muutoksia. Säästeliäisyys on ollut eri syistä tarpeellista: sota-ajan jälkeinen materiaalipula muun muassa edellytti sitä ja toisaalta sitten 1960-luvun maaltamuutto ja uuteen asettuminen ja siinä rinnalla kaupunkilaisperheiden siirtyminen asuntolainan turvin omistusasuntoihin. Säästäminen ei ole aineistonkaan näkökulmasta rajannut väestöä koulutustaustan mukaan. Se on ollut sekä yhteiskunnassa vallitsevien taloudellisten olosuhteiden sanelemaa että toisaalta myös perinteisiin pohjautuva arvovalinta.

Toisen maailmansodan jälkeisiä vuosikymmeniä leimaavat varsinkin 1960-luvulla myös kuluttamisen haasteet. Uudenlaisia kuluttamiseen liittyviä tarpeita on luonut nouseva nuorisokulttuuri, jonka mukanaan tuomat ideat ovat synnyttäneet teini-ikäisissä esimerkiksi pukeutumiseen liittyviä toiveita. Säästeliäs elämäntapa on johtanut siihen, että nuoret naiset ovat usein päätyneet ompelemaan itse tarpeidensa mukaisia vaatteita, ja tässä on aikakaudelle tyypillisestä ompelutaidosta ollut etua. Nykyisen kaltaista ajatusta, jossa kuluttaminen itsessään voisi olla elämänsisältö, ei ole havaittavissa.

Kirjoittaessaan perheidensä ja sukujensa Singereistä, muistitietoaineiston vastaajat kirjoittavat omista tulkinnoistaan ja lähtökohtana kirjoituksille ovat heidän kokemuksensa ja tunteensa. Kun muistelijat kirjoittavat pikemminkin entisten aikojen niukkuudesta kuin hyvinvoinnista, he näyttäisivät suhteuttavan muisteluaan omaan nykyhetkeensä, jossa materiaaliset seikat saattavat olla paremmin kuin ennen. Toisaalta monissa muistoissa muistelijat ovat itse olleet osallisina noihin niukkuuden aikoihin, joten he kirjoittavat siltä osin myös omaa kokemustaan. Viimekädessä muistelijoiden Singeriin liittyvät narratiivit ovat kuvauksia onnistumisesta ja selviämisestä hankalissakin elämäntilanteissa. Ajatus, että koneella on tehty jotain juuri muistelijalle, on myös lisäämässä koneeseen liittyviä myönteisiä merkityksiä. Muisteluaineisto kertoo myös käytäntöjen siirtymisestä eteenpäin: kun muisteliija 2000-luvulla on pyytänyt äitiään tekemään korjaustöitä, hänellä on ollut käsitys siitä, mitä kaikkea koneella voi tehdä.

Singer-ompelukone on kaikessa fyysisessä jähmeydessään ja teknisessä muuttumattomuudessaan kiinnostava materiaalisen kulttuurin tutkimuskohde, sillä yli satavuotisen historiansa aikana se on vaikuttanut merkittävästä suomalaisnaisten toimimiseen kotitalouksissa ja antanut mahdollisuuksia itsemääräämiseen ompelemisen kontekstissa sekä lisäänsioiden hankkimiseen, jopa oman ammatin saamiseen. Laitteena ja esineenä Singer on koonnut itseensä monia merkityksiä kodinkoneesta harrastelijoiden koneeksi ja sisustuselementiksi. Kodinkoneiden kulttuurihistoriaa tutkittaessa voisi kysyä, mikä toinen kodinkone voisi olla naisille Singerin tapainen merkityskeskittymä - sellainen, jonka parissa olisi voinut toteuttaa itseään, luoda uutta ja tehdä haasteellisia tehtäviä.

Lähteet

Aatsinki Ulla: Lapsuuden kokemukset luokkatietoisuuden rakentajina työläiskansanedustajien muistelmassa. Teoksessa *Eletty historia. Kokemus näkökulmana menneisyyteen*. Toim. Johanna Annola, Ville Kivimäki ja Antti Malinen. Vastapaino, Tampere 2019, 305–339.

Annikki Karvinen. https://fi.wikipedia.org/wiki/Annikki_Karvinen. [haettu 28.2.2021].

Asko. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Asko>. [haettu 28.2.2021].

Avioliittolaki 13.6.1929/235.

Bennett, Jane: *Material väre. Olioiden poliittinen ekologia*. niin & näin, Helsinki 2020.

Boivin, Nicole: *Material Cultures, Material Minds. The Impact of Things on Human Thought, Society and Evolution*. Cabridge University Press, New York 2008.

Coffin, Judith G.: Credit, Consumption, and Images of Women's Desires: Selling the Sewing Machine in Late Nineteenth-Century France. *French Historical Studies* 18/1994, 749–783.

Connolly, Marguerite: The Disappearance of the Domestic Sewing Machine 1890–1925. *Winterthur Portfolio* 34/1999, 31–48.

Durack, Katherine T.: Authority and audience-centered writing strategies: Sexism in 19th-century Sewing Machine Manuals. *Technical Communication* 45/1998, 180–196.

Etlä. Naisten kotityö ja taloudellinen kasvu Suomessa vuosina 1860–1987. Sähköinen lähde. <https://www.etla.fi/wp-content/uploads/dp327.pdf>. [haettu 11.1.2021].

Fingerroos, Outi & Haanpää, Riina: Muistitietotutkimuksen ydinkysymyksiä. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 25–48.

Fingerroos, Outi & Peltonen, Ulla-Maija: Muistitieto ja tutkimus. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 7–24.

Försti, Teija: *Vauhtikausi. Autoilun sukupuoli 1920-luvun Suomessa*. Turun yliopisto, Annales Universitatis Turkuensis C 371, Turku 2013.

Heinonen, Visa: Kotitalous mikroskoopin alla. Teoksessa Pertti Haapala ja Kai Häggman: *Suomalaisen arjen historia. Modernin Suomen synty*. Weilin & Göös, Helsinki 2007, 169–195.

Heinonen, Visa: Introduction: The Formation of the Finnish Type of Consumer Society between the East and the West, the 1950s and 1960s. Teoksessa *Finnish Consumption*.

An Emerging Consumer Society between East and West. Toim. Visa Heinonen ja Matti Peltonen. Finnish Literature Society, Helsinki 2013, 10–37.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/178451/SH083_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y [haettu 9.4.2021]

Heinonen, Visa & Autio, Minna: The Finnish Consumer Mentality and Ethos: At the Intersection between East and West. Teoksessa *Finnish Consumption. An Emerging Consumer Society between East and West*. Toim. Visa Heinonen ja Matti Peltonen. Finnish Literature Society, Helsinki 2013, 42–85.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/178451/SH083_opt.pdf?sequence=1&isAllowed=y [haettu 9.4.2021]

Huokuna, Tiina: Kodin materiaalit ja muutokset. Teoksessa Pertti Haapala ja Kai Häggman: *Suomalaisen arjen historia. Hyvinvoinnin Suomi*. Weilin & Göös, Helsinki 2008.

Hakosalo, Heini: Tubipommi ja rautlasi. *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016, 165–176.

Heikkilä, Darja: Käsityön ammatillinen opetus Suomessa 1700-luvulta nykypäiviin. Teoksessa *Suomalaisen käsityökoulutuksen vaiheita 1700-luvulta 2000-luvulle*. Toim. Pirkko Anttila, Darja Heikkilä ja Irene Ylönen. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 2003, 7–48.

Ilmakunnas, Johanna: *Joutilaat ja ahkerat. Kirjoituksia 1700-luvun Euroopasta*. Siltala, Helsinki 2016.

Ilmakunnas, Johanna: Ompelupöytä – naisten arkinen ylellisyysesine 1700- ja 1800-luvun Euroopassa. *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016, 137–150.

Ilmakunnas, Johanna: Säätyläisnaiset ja käsitöiden materiaallinen kulttuuri 1800-luvun alkupuolella. *Ennen ja nyt*. 2017/4, 1–25.

Ilmakunnas, Johanna: Työn kulttuurihistoriaa varhaismodernin ajan Euroopassa. Teoksessa *Menneisyyden rakentajat. Teoriat historiantutkimuksessa*. Toim. Matti O. Hannikainen, Mirkka Danielsbacka ja Tuomas Tepora. Gaudeamus, Helsinki 2018, 168–182.

Immonen, Visa: Sotkuinen aineellisuus. Menneisyyden merkityksistä ja ihmiskeskeisyydestä esineiden ajallisuuteen. *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016, 190–200.

Isaksson, Vuokko: Sukupuolten sosiaalisen tasa-arvon näkökulma käsityönopetukseen sekä mietteitä tulevasta. Teoksessa *Lyhyt oppimäärä koulukäsityöhön*. Toim. Simo Kotilainen ja Marjo-Riitta Simpanen. Suomen käsityön museo, Jyväskylä 2003, 47–66.

Johnsson, Bruce & Salmi, Hannu: Aistien historia: Kohteet ja menetelmät. Teoksessa *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. Turun yliopisto, Turku 2013, 82–106.

Järviluoma, Helmi: Turvallisuuden tunne, äänimaisema ja eletty tila lapsuudenmuistoissa. Teoksessa *Sata suomalaista äänimaisemaa*. Toim. Helmi Järviluoma, Ari Koivumäki, Meri Kytö ja Heikki Uimonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 23–40.

Kietäväinen, Asta: Rintamamiesmökin emännän kotoinen tila. Teoksessa *Kotia paikantamassa*. Toim. Anni Vilkkö, Johanna Järvinen-Tassopuolos ja Asko Suikkanen. Lapin yliopistokustannus, Rovaniemi 2010, 126–145.

Kilpiö, Kaarina, Kurkela, Vesa & Uimonen, Heikki: *Koko kansan kasetti. C-kasetin käyttö ja kuuntelu Suomessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2015.

Kilpiö, Kaarina: C-kasetit suomalaisten käyttäjiensä aistimuistoissa. *Tekniikan vaiheita* 4/11. 39–52.

Kivimäki, Ville: Reittejä kokemushistoriaan. Menneisyyden kokemus yksilön ja yhteisön vuorovaikutuksessa. Teoksessa *Eletty historia. Kokemusnäkökulmana menneisyyteen*. Toim. Johanna Annola, Ville Kivimäki ja Antti Malinen. Vastapaino, Tampere 2019, 9–38.

Kortteinen, Matti: *Kunnian kenttä. Suomalainen palkkatyö kulttuurisena muotona*. HANKI ja JÄÄ Oy, Hämeenlinna 1992.

Kotiliesi. <https://fi.wikipedia.org/wiki/Kotiliesi>. [haettu 9.1.2021].

Laitinen, Riitta: Johdanto tilan kokemuksen kulttuurihistoriaan. Teoksessa *Tilan kokemisen kulttuurihistoriaa*. Toim. Riitta Laitinen. Cultural History – Kulttuurihistoria 4. Turun yliopisto, Turku 2004, 1–13.

Laitinen, Riitta: Kokeva ihminen käytäntöjen maailmassa. Teoksessa *Kulttuurihistoriallinen katse*. Toim. Heli Rantala ja Sakari Ollitervo. Cultural History – Kulttuurihistoria 8, Turun yliopisto, Turku 2010, 98–117.

Lehtonen, Turo-Kimmo: *Aineellinen yhteisö*. Tutkijaliitto, Helsinki 2015.

Lepistö, Vuokko: *Joko teillä on priimuskeitin? Kotitalousteknologian saatavuus ja tarjonta Helsingissä 1800-luvun puolivälistä 1910-luvun lopulle*. Historiallisia tutkimuksia 181. Suomen historiallinen Seura, Helsinki 1994.

Luettelo Suomen tekstiili- ja vaatetustehtaista.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Luettelo_Suomen_tekstiili-_ja_vaatetustehtaista.
[haettu 12.12.2020].

Mannevuori, Mona: *Ihmiskone töissä. Sotienjälkeinen Suomi tehokkuutta tavoittelemassa*. Gaudeamus, Helsinki 2020.

Marttaliitto.
https://fi.wikipedia.org/wiki/Marttaliitto#J%C3%A4rjest%C3%B6n_historia. [haettu 10.1.2021].

Marttaliitto 2019. Suullinen tiedonanto.

Mäkikalli, Maija: Johdanto. Materiaalisen kulttuurin historiaa. Teoksessa *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Toim. Maija Mäkikalli ja Riitta Laitinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 9–33.

Männistö-Funk, Tiina: *Itse tehty moderni. Gramofoni, polkupyörä ja valokuvaus suomalaisten elämässä 1880-luvulta 1940-luvulle*. Turun yliopiston julkaisuja. Turun yliopisto. University of Turku. Turku 2014.

Männistö-Funk, Tiina: Monien käytäntöjen "kovat kuvat". Käyntikorttikuvat suomalaisissa maaseutukodeissa 1900-luvun alussa. Teoksessa *Esine ja aika. Materiaalisen kulttuurin historiaa*. Toim. Maija Mäkikalli ja Riitta Laitinen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2010, 249–278.

Männistö-Funk, Tiina: Rykelmät. Työkaluehdotus materiaalisten toimijoiden menneisyyden tutkimiseen. *Historiallinen aikakauskirja* 2/2016, 178–189.

Nieminen-Sundell, Riitta: Tietokonepoika – Kuinka tuotetaan sukupuolittuneita käytäntöjä, koneita ja ihmisiä. Teoksessa *Tietotekniikkasuhteet – Kulttuurinen näkökulma*. Toim. Sanna Talja ja Sari Tuuva. SKS, Helsinki 2003, 41–55.

Oittinen, Riitta: Pistoja yli ajan ja säädyn. Ompelu kahden naisen elämässä. Teoksessa *Matkoja moderniin*. Toim. Marjatta Rahikainen. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1996, 31–72.

Oittinen, Riitta: Ompelusta ennen tehdastyötä. Teoksessa *Suomalaisen työn historia korvesta konttoriin*. Toim. Raimo Parikka. Suomalaisen kirjallisuuden Seura, Helsinki 1999, 51–82.

Olsen, Bjørnar: *In defense of Things. Archaeology and the Ontology of Objects*. AltaMira Press, New York. 2010.

Osallistu muistitiedon keruuseen: Muistatko Singer-ompelukoneen, *Martat* 3/2019, 51.

Portelli, Alessandro : Mikä tekee muistitietotutkimuksesta erityisen? Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 49–64.

Pulma, Panu: *Työtehoseuran kuusi vuosikymmentä. Työtehoseura r.y. 1924–1984*. Työtehoseura r.y., Mänttä 1984.

Puromies, Laura: Kiukaan sihahdus, kuikan ujellus. Saunomisen ääniä menneisyydestä nykyhetkeen. Teoksessa *Äänimaisemissa*. Toim. Helmi Järviluoma ja Ulla Piela. Kalevalanseuran vuosikirja 95. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2016, 243–257.

Pöllänen, Sinikka: Käsityö ja psyykkinen hyvinvointi käsityön tutkimuskentässä. *AMK-lehti* 1/2012, 1–9.

Pöysä Jyrki: *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 1997.

Pöysä, Jyrki: Kilpikirjoitukset muistitietotutkimuksessa. Teoksessa *Muistitietotutkimus. Metodologisia kysymyksiä*. Toim. Outi Fingerroos, Riina Haanpää, Anne Heimo ja Ulla-Maija Peltonen. Tietolipas 214, Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2006, 221–244.

Pöysä, Jyrki: Lähiluku vaeltavana käsitteenä ja tieteidenvälisenä metodina. Teoksessa *Vaeltavat metodit*. Toim. Jyrki Pöysä, Helmi Järviluoma ja Sinikka Vakimo. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Joensuu 2010, 331–360.

Pöysä, Jyrki: *Lähiluvun tieto. Näkökulmia kirjoitetun muistelukerronnan tutkimukseen*. Kultaneito. Suomen Kansantietouden Tutkijain Seura, Helsinki 2015.

Ranta, Sirkka-Liisa: Naisten työt. Pitkiä päiviä, arkisia askareita. Karisto, Hämeenlinna 2012.

Rossi, Leena: Muisti, muistot ja muistitietohistoria. Teoksessa *Tulkinnan polkuja. Kulttuurihistorian tutkimusmenetelmiä*. Toim. Asko Nivala & Rami Mähkä. Cultural History – Kulttuurihistoria 10. Turun yliopisto, Turku 2013, 49–81.

Salmela, Anu: *Kuolemantekoja. Naisten itsemurhat 1800-luvun jälkipuolen tuomioistuinprosesseissa*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja – ser. C osa – tom. 440. Scripta Lingua Fennica Edit. Turku 2017.

Salmi, Hannu: Onko tuoksuilla ja äänillä menneisyys. Aistien historia tutkimuksen kohteena. *Tiede&Edistys* 1/2000, 52–60.

Sarantola-Weiss, Minna: *Sohvaryhmän läpimurto. Kulutuskulttuurin tulo suomalaisiin olohuoneisiin 1960- ja 1970-lukujen vaihteessa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003.

Simpanen, Marjo-Riitta: Käsityönopeus suomalaiskouluissa 1800-luvulta nykypäiviin. Teoksessa *Lyhyt oppimäärä koulukäsityöhön*. Toim. Vuokko Isaksson, Raija Manninen, Päivi Marjanen ja Marjo-Riitta Simpanen. Suomen käsityön museon julkaisuja 21, Jyväskylä 2003, 7–26.

Sjöqvist, Kerstin: *Symaskinen historiskt och socialt*. LTs förlag, Stockholm 1972.

Talja, Sanna ym. Tietotekniikkaminuus – Miten se rakentuu? Teoksessa *Tietotekniikkasuhteet. Kulttuurinen näkökulma*. Toim. Sanna Talja ja Sari Tuuva. Tietolipas 196. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2003, 13–40.

Tilastokeskus. Elinolot. 2020.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli: *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Tammi, Helsinki 2018.

Willberg, Leena: *Ompelukone. Ensimmäinen kodinkone*. Tampereen kaupungin museot - Pirkanmaan maakuntamuseo, Tampere 1988.

Virrankoski, Pentti: *Käsitöistä leivän lisää. Suomen ansiokotiteollisuus 1865-1944*. SKS, Helsinki 1994.

Virrankoski, Pentti: *Myyntiä varten harjoitettu kotiteollisuus Suomessa autonomian ajan alkupuolella (1809-noin 1865)*. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1963.

Painamattomat lähteet

Tarkoma, Virve: *Joka kodin Singer - naisen ja kodin kuvat ompelukonemainonnassa 1920-luvulla*. Proseminarityö. Turun yliopisto 2019.

Liite

Keruukutsu   *Martat*   3/2019

Muistatko Singer-ompelukoneen?

Muistatko, kuinka äiti tai isoäiti ompeli sillä tai kuinka itse opit polkemaan sitä ja valmistamaan omia vaatteita? Singer-ompelukone oli 1900-luvulla Suomen myydyimpiä ompelukonemerkkejä, ja siitä taisi vähitellen tulla yleisnimi ompelukoneelle.

Kerään muistitietoa naisten ja miesten kokemuksista Singeristä suomalaiskodeissa. Käytän aineistoa kulttuurihistorian opinnäytetyössäni sekä Singerin kulttuurihistoriaa käsittelevässä tietokirjassa.

Kysymykset joihin toivoisin vastauksia, ovat:

- 1 Milloin ja miten Singer tuli kotiisi?
- 2 Kuka/ketkä kodissa pääasiassa käyttivät konetta?
- 3 Millaisia ompelutöitä koneella tehtiin (korjaukset, perheenjäsenten vaatteiden ompelu, omien vaatteiden ompelu)
- 4 Käytettiinkö konetta ansiotarkoituksessa? Miten?
- 5 Missä huoneessa ompelukone sijaitsi kotona?
- 6 Millaisia muistoja sinulla on Singerin äänestä? Entä ulkonäöstä?
- 7 Oliko kotonasi myös sähkökäyttöinen Singer? Missä vaiheessa sellainen hankittiin?

Kysymyksiin voi vastata **vapaamuotoisella kirjoituksella**, ja esille voi ottaa muitakin näkökulmia kuin luettelossa mainitut kysymykset. Voit kirjoittaa omalla kielelläsi ja tyylilläsi. Tekstien pituudella ei ole rajoitusta. Kyselyyn voi vastata, vaikka ei olisi itse koskaan ommellut Singerillä, mutta on sivusta seurannut koneen käyttämistä perheessä, suvussa tai lähipiirissä.

Kirjoittajien nimiä ei julkaista. Toivoisin kuitenkin että tekstin yhteydessä olisi tieto kirjoittajan syntymävuodesta sekä paikkakunnasta, jonne muistelun tapahtumat sijoittuvat.

Lähetä kirjoituksesi 15.8.2019 mennessä liitetiedostona osoitteeseen [- -] tai postitse osoitteeseen [- -].